

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**OLUMLU VE OLUMSUZ YAŞANTI GEÇİRMİŞ ERGENLERİN OSTRASİZM
(SOSYAL DIŞLANMA) VE AFFETME DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

Ayrahat HUDAYNAZAROVA
ORCID: 0000-0001-8391-4286

Danışman
Prof. Dr.Selahattin AVŞAROĞLU
ORCID: 0000-0002-0953-2922

Konya –2022

ÖN SÖZ

Sosyal bir varlık olan insan her zaman bir iletişim içindedir. İlişkiler sürekli olduğu zaman çatışmalarda haliyle kaçınılmaz olmaktadır. Çatışmalarla olumlu bir şekilde baş edilmediği durumlarda ilişkiler zedelenmekte ve bağlar kopma durumuna gelmektedir. Affetme insan ilişkilerinin devamlılığında ve sürdürülmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Aslında inancımız gereği de affetmek erdemliktir. İnsan olarak herkes hata yapabilir, fakat önemli olan affetme erdemliliğini gösterebilmektir. Mahatma Gandhi'nin dediği gibi "*Zayıflar asla affedemezler, affetme güçlülüğün bir özelliğidir*".

Yüksek lisans eğitim sürecimin her aşamasında beni destekleyen, engin bilgileri ile bana yol gösteren, değerli geri bildirimleri ile katkı sunan ve yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU'na teşekkürü borç bilirim.

Araştırmaya yaptığı katkılar ve desteğinden dolayı Doç. Dr Vural TÜNKLER'e, lisans eğitimim boyunca akademik bilgi ve tecrübelerinden yaralandığım çok değerli hocalarım Doç. Dr. Erhan TUNÇ ve Doç. Dr. Fulya TÜRK'e şükranlarımı sunarım.

Her zaman yanımda olan, bana inanan ve beni cesaretlendiren, desteklerini esirgemeyen, duygularıma eşlik eden sevgili eşim Özkan AKMAN'a teşekkür eder, sevgilerimi sunarım.

Çocukluğumun zorlu zamanlara denk gelmesi ile o sıkıntılı günlerde bizi şefkati ile besleyen, bizim için hayatın sert rüzgârlarına karşı dimdik durmayı bilen ve bize örnek olan biriciğim annem ve rahmetli babama, çok değerli kardeşlerime sonsuz teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim sırasında tanıştığım ve bu zorlu süreçte bir birimize destek olduğumuz, birlikte çalışmaktan keyif aldığım değerli arkadaşlarım Psikolojik Danışman Refika BAŞARIKAN ve Psikolojik Danışman Sıdıka NURKOYUNCU'ya, yanımda olan ve beni destekleyen tüm arkadaşlarıma, bu süreçte profesyonel desteğiyle beni motive eden, kendimi tanıma yolculuğumda yoluma ışık tutan ve aydınlatan kıymetli Uzman Psikolog Beyza YEŞİLDAŞ'a teşekkür ederim.

Son olarak benim için umudu simgeleyen ve motivasyon kaynağı olan sevgili yeğenim, küçüğüm Aslınur'a sevgilerimi sunarım.

Ayrahat HUDAYNAZAROVA

Haziran 2022

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	v
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Sayıtlar	6
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. Tanımlar	7
2. ALAN YAZIN	8
2.1. Ergenliğin Tanımı	8
2.2 Affetme ile İlgili Kuramsal Çerçeve	10
2.3. Affetme Kuramları	14
2.4.Çocuklar ve Ergenlerde Affetme	17
2.5.Olumlu Çocukluk Yaşantıları	23
2.6.Olumsuz Çocukluk Yaşantıları	25
2.7.Olumlu ve Olumsuz Çocukluk Yaşantıları ile İlgili Yapılan Araştırmalar	31
2.8.Ostrasizm ile İlgili Kuramsal Çerçeve	35
2.8.1. Ostrasizm'in Tanımı	35
2.8.2. Ostrasizm'in İncelenmesinde Kullanılan Deneysel Paradigmalar ve Geliştirilen Modeller	38
2.8.3. Sosyal Acı Kuramı	41
2.8.4. Sosyal İzleme Sistemi ve Sosyometre Teorisi	42
2.9. Ergenlikte Sosyal Dışlanma ve İlgili Araştırmalar	43
3.1. Araştırmanın Modeli	48
3.2. Araştırmanın Katılımcıları	48
3.3. Veri Toplama Araçları	50
3.4. Verilerin Toplanması	53
3.5. Verilerin Analizi	53
4. BULGULAR	54
4.1. Ergenlerin Sosyal Dışlanma Deneyimlerine İlişkin Bulgular	54

4.2. Ergenlerin Affetme Eğilimine İlişkin Bulgular	56
4.3. Ergenlerin Olumsuz Çocukluk Yaşantılarına İlişkin Bulgular	60
4.4. Ergenlerin Olumlu Çocukluk Yaşantılarına İlişkin Bulgular	63
4.5. Ergenlerin Sosyal Dışlanma Deneyimleri, Affetme Eğilimi, Olumlu ve Olumsuz Çocukluk Yaşantıları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular	65
4.6. Ergenlik Dönemindeki Olumsuz Yaşantıların Bireylerin Affetme Düzeylerini Yordama Gücüne Dair Bulgular	67
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	68
5.1. Tartışma ve Yorum	68
5.2. Sonuç	79
5.3. Öneriler.....	81
Uygulayıcılara yönelik öneriler:	81
KAYNAKLAR.....	83
EKLER	114
EK-1: Etik Kurul İzni	114
EK-2: Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni.....	115
EK-3: Veri Toplama Araçları İçin Alınan İzinler	116
EK-4: Kişisel Bilgi Formu	117
EK-5: Ergenler İçin Affetme Ölçeği	118
EK-6. Ergenler için Ostrasizm (Sosyal dışlanma) Ölçeği.....	119
EK-7: Çocukluk Dönemi Mutluluk/Huzur Anıları Ölçeği.....	119
EK-8: Çocukluk Deneyimleri Ölçeği	120

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Olumlu ve Olumsuz Yaşantı Geçirmiş Ergenlerin Ostrasizm (Sosyal Dışlanma) ve Affetme Düzeylerinin İncelenmesi başlıklı tez çalışmamın toplam **82** sayfalık kısmına ilişkin, 7/06/2022 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%17** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dahil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

1/07/2022

Ayrahat HUDAYNAZAROVA

Prof. Dr.Selahattin AVŞAROĞLU

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

1/07/2022

Ayrahat HUDAYNAZAROVA

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

N-Toplam

\bar{x} -ortalama

Ss-Standart sapma

Sd-Serbestlik derecesi

p- İstatistiksel Anlamlılık Değeri

t: Kritik Değer

Kısaltmalar

DSÖ-Dünya Sağlık Örgütü

WHO- World Health Organization

EOÖ-Ergenler için Ostrasizm (Sosyal dışlanma) Ölçeği

EAÖ-Ergenler İçin Affetme Ölçeği

ÇDMHAÖ-Çocukluk Dönemi Mutluluk/Huzur Anıları Ölçeği

ÇDY-Çocukluk Deneyimleri Ölçeği

CDC-Centers for Disease Control and Prevention

SPSS-Statistical Package for the Social Sciences

ANOVA-tek yönlü varyans analizi

REACH-Worthington'un Piramit Modeli

TÜİK-Türkiye İstatistik Kurumu

Vd,..: Ve diğerleri

Akt: Aktaran

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

OLUMLU VE OLUMSUZ YAŞANTI GEÇİRMİŞ ERGENLERİN OSTRASİZM (SOSYAL DIŞLANMA) VE AFFETME DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Ayrahath HUDAYNAZAROVA

Sağlıklı kişilik ve psikopatoloji gelişiminde kritik bir öneme sahip olan yaşamın erken dönemindeki travmatik deneyimler, kısa ve uzun vadeli etkileri olan önemli yaşam olaylarıdır. Bu bahsedilen travmatik deneyimlerin tamamı ise olumsuz çocukluk yaşantıları olarak tanımlanmaktadır. Çocukluk çağında olumsuz deneyimlerin az olması ya da yaşanmaması olumlu deneyimlerin varlığı anlamına gelmemektedir. Ergenlerin çocukluk çağında olumsuz deneyime sahip olması, sosyal dışlanma ve reddedilme gibi olumsuz yaşantılara maruz kalması ve sonucunda öfke, kaygı gibi olumsuz duygular yaşamaları ve baş etmesinin affetme ile ilişkilendirildiği görülmüştür. Bu çalışmanın amacı; ergenlik dönemindeki bireylerin olumlu ve olumsuz çocukluk yaşantıları, affetme ve sosyal dışlanma deneyimleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın katılımcıları 2021-2022 eğitim öğretim yılı güz döneminde eğitimine devam eden, yaşları 11 ile 17 arasında değişen 354'ü kız, 315'i erkek toplam 669 ortaokul ve lise öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu", katılımcıların sosyal dışlanma düzeylerini ölçmek için "Ergenler için Ostrasizm (Sosyal dışlanma) Ölçeği (EOÖ)", olumlu yaşantı düzeylerini ölçmek için "Çocukluk Dönemi Mutluluk/Huzur Anıları Ölçeği (ÇDMHAÖ)", olumsuz yaşantı düzeylerini ölçmek için "Çocukluk Deneyimleri Ölçeği (ÇDY)", affetme eğilimlerini ölçmek için "Ergenler İçin Affetme Ölçeği (EAÖ)" kullanılmıştır. Veri toplamak amacıyla 2021 yılı içerisinde Konya ili Çumra ilçesinde yaşayan ve araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden ortaokul ve lise öğrencileriyle 2021-2022 eğitim öğretim yılının güz döneminde gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi SPSS 26.00 paket programı kullanılarak; betimleyici analiz, bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), korelasyon ve çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Elde edilen veriler ışığında sosyal dışlanma ölçeğinin, dışlanma alt boyutunun önemsenmeme alt boyutuna göre daha yüksek ortalamaya sahip olması dışlanma boyutunun daha fazla öneme sahip olduğunu, ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin önemsenmeme alt boyutunda kız ergenlerin lehine anlamlı farklılık gösterdiği, anne-baba eğitim durumuna göre önemsenmeme ve dışlanma alt boyutları ile ölçek genelinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı, sosyo-ekonomik düzeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Affetme boyutunda ise; ergenlerin affetme eğilimlerinin empati kurma alt boyutunda kız ergenlerin lehine anlamlı farklılık gösterdiği, eğitim durumuna göre intikam alma boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği, sosyo-ekonomik düzeyin ergenlerin affetme eğilimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı, cinsiyete göre kız ergenlerin lehine anlamlı farklılık gösterdiği gibi sonuçlar elde edilmiştir. Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantıları anne eğitim durumuna göre boyun eğdirici anılar boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği, sosyo-ekonomik düzeye ve cinsiyet değişkenleri açısından anlamlı farklılık göstermediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Olumlu Çocukluk Yaşantıları, Olumsuz Çocukluk Yaşantıları, Sosyal Dışlanma, Affetme

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Educational Sciences
Guidance and Psychological Counseling Program
Master Thesis

INVESTIGATION OF OSTRACISM (SOCIAL EXCLUSION) AND FORGIVENESS LEVELS OF ADOLESCENTS WITH POSITIVE AND NEGATIVE LIFE EXPERIENCES

Ayrahat HUDAYNAZAROVA

Traumatic experiences in early life, which have a critical importance in the development of healthy personality and psychopathology, are important life events with short and long-term effects. All of these traumatic experiences are defined as negative childhood experiences. The low level of or absence of negative experiences in childhood does not mean the presence of positive experiences. It has been observed that adolescents' having negative experiences in childhood, being exposed to negative experiences such as social exclusion and rejection, and as a result, experiencing and coping with negative emotions such as anger and anxiety are associated with forgiveness. The aim of this study is to examine the relationship between positive and negative childhood experiences, forgiveness and social exclusion experiences of individuals in adolescence. The research was carried out using the relational survey technique, one of the quantitative research methods. The participants of the study consisted of middle school and high school students (n=669), 354 girls and 315 boys, aged between 11 and 17, in the fall semester of the 2021-2022 academic year. The data collection tools employed within the study are: Personal Information Form, Adolescent Ostracism (Social exclusion) Scale (AOS) to measure the social exclusion levels of the participants, Childhood Happiness/Peace Memories Scale (CHPMS) to measure their positive experience levels, Childhood Experiences Scale (CES) to measure their negative experience levels, and Forgiveness Scale for Adolescents (FSA) to measure their tendency to forgive. For the analysis of the data, SPSS 26.00 package program was utilized and descriptive analysis, independent sample t-test, one-way analysis of variance (ANOVA), correlation, and multiple regression analysis were conducted. As a result of the data analysis, it was observed that exclusion dimension within the social exclusion scale has a higher mean score than the disregarding dimension, exclusion dimension features higher significance, the social exclusion experiences of the adolescents differ significantly in favor of the female adolescents in the neglected dimension. It was also noted that there was no statistically significant difference between the parents' education level and the whole scale in terms of neglected and exclusion dimension and there was no statistically significant difference according to socio-economic level as well. On the other hand, in the forgiveness dimension, it was concluded that adolescents' tendency to forgive showed a significant difference in favor of female adolescents in the empathy dimension and there was a statistically significant difference in the dimension of revenge according to education level. Moreover, it was seen that socio-economic level did not have a significant effect on adolescents' tendency to forgive, and there was a significant difference in favor of female adolescents according to gender. It was also concluded that the childhood experiences of the adolescents differed significantly in the submissive memories dimension according to the mother's education level; however, it did not show a statistically significant difference according to the socio-economic level and gender.

Keywords: Positive Childhood Experiences, Negative Childhood Experiences, Social Exclusion, Forgiveness.

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sayıtlar, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Sağlıklı kişilik ve psikopatoloji gelişiminde kritik bir öneme sahip olan yaşamın erken dönemindeki travmatik deneyimler, kısa ve uzun vadeli etkileri olan önemli yaşam olaylarıdır. Travmatik yaşantılar başta çocuklar, ergenler olmak üzere tüm yaş gruplarını etkilese de, engelliler ve yaşlılar travmatik stres karşısında daha riskli gruplar olarak görülmektedir. İhmal ve istismar, çocukluk çağı travmatik deneyimleri arasındadır (Güloğlu, Kararımak ve Emiral, 2016). Çocukluk travması ise; 0-18 yaşları arasındaki çocukların fiziksel sağlığını, can güvenliğini, fiziksel gelişimini, zihinsel sağlığını ve gelişimini olumsuz etkileyen, kişilerarası ilişkilerde güven ve bağı etkileyen fiziksel, duygusal, cinsel istismar, ihmal ve diğer istismar biçimleri olarak tanımlanmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 2016). Bu bahsedilen travmatik deneyimlerin tamamı ise çocukluk çağı olumsuz yaşantıları olarak tanımlanmaktadır (Centers for Disease Control and Prevention, 2021; Felitti, Anda, Nordenberg, Williamson, Spitz, Edwards ve Marks, 1998). Bunlara ek olarak, doğal afetler, savaşlar, göçler, her türlü kaza, yaralanma, yakın ilişkisi olan bir kişinin kaybı, kendisinden başka birinin başına gelen olumsuz bir hayata tanık olma veya okul gibi sosyal ortamlarda yaşanan olumsuzluklar bu kapsama dahil edilebilir. Olumsuz yaşantıların etkisi nesilden nesile aktarılarak fiziksel ve ruhsal sağlık üzerindeki etkisini bir sonraki nesile de taşıyabilmektedir (Wolynn, 2019).

Çocukluktaki travmatik olaylar duygusal olarak acı verici veya üzücü olabilir ve etkileri yıllarca devam edebilir. Travmatik olayın doğası, sıklığı ve ciddiyeti, önceki travma öyküsü ve mevcut aile ve toplum destekleri gibi faktörler çocuğun travmatik yaşantıya karşı tepkisini şekillendirebilir (CDC, 2019). Doğum öncesi dönemden geç ergenliğe kadar olan çocukluk yılları, yaşam boyu yetişkin ilişkileri, davranışları, sağlığı ve sosyal sonuçları için zemin hazırlamaya yardımcı olan “yapı taşı” yıllarıdır (CDC, 2021). Olumlu yönden, başarılı çocuk gelişimi, yaşamın ilk yıllarında güvenli bağlanmaya bağlıdır. Çocuk büyüdükçe, konuşulan dile maruz kalma ve güvenli, istikrarlı, besleyici ilişkiler ve ortamların varlığı en uygun gelişim için önemli faktörlerdir. Öte yandan, olumsuz çocukluk deneyimleri olan

çocuklar, beyin anatomisinde, gen ifadesinde gözlemlenebilir değişiklikler ve yetişkinliğe kadar süren sosyal, duygusal, fiziksel ve bilişsel gelişimdeki gecikmeler için risk altındadır (Bethell, Jones, Gombojav, Linkenbach ve Sege, 2019). Çocukluk çağında olumsuz deneyimlerin az olması ya da yaşanmaması olumlu deneyimlerin varlığı anlamına gelmemektedir. Başka bir deyişle olumlu deneyime sahip olmak için bireylerin çocukluk çağında sevgi, şefkat, mutluluk, güven, takdir gibi pozitif duyguları çoğunlukla deneyimlemiş olmaları gereklidir (Doğan ve Aydın, 2020).

Ergenlerin çocukluk çağında olumsuz deneyime sahip olması, sosyal dışlanma ve reddedilme gibi olumsuz yaşantılara maruz kalması ve sonucunda öfke, kaygı gibi olumsuz duygular yaşaması ve bu duygularla baş etmesinin affetme ile ilişkilendirildiği görülmüştür (Garthe ve Guz, 2019; Kandemiri, 2019; Sevinç, 2020). Affetmenin, sosyal dışlanma ve sürekli öfke arasındaki ilişkiyi düzenlediği görülmektedir (Li, Zhang, Zhao ve Yu, 2019). Farklı insanlar aynı duruma farklı tepkiler verebilir ve bu dışlanma deneyimi için de geçerlidir. Bazı bireylerin affetme gibi kişisel özellikleri sürekli öfke yoluyla dışlanmanın saldırganlık üzerindeki etkisini hafifletebilir (Zhang, Li, Shao, Hales, Williams ve Teng, 2019). Affetme kavramı üç başlık altında ele alınmaktadır: kendini affetme, başkalarını affetme ve durumu affetme (Thompson, Snyder, Hoffman, Michael, Rasmussen ve Billings, 2005). Kendini affetme, kötü davranıştan sonra öz saygıyı tolere etme ve sürdürme yeteneğidir. Başkalarını affetme, kişinin kendisine yönelik olumsuz tutum sergileyen veya haksızlık eden kişiye karşı olan olumsuz duygularından vazgeçerek, bunun yerine olumlu ve yapıcı bir duygu ile değiştirmesi durumudur. Durumun affedilmesi, kontrol dışı yaşam olayı, doğal olay veya hastalık gibi durumlarda kişinin başına gelen bu durumla barışabilme ve bu durumu olumsuz duygulardan vazgeçerek nötr duygularla kabul etme yeteneğidir (Doğruer, 2019).

Affetme konusu uzun yıllar din, ahlak, adalet (Aydın, 2017) ve felsefe (Çardak, 2012; Çoklar ve Dönmez, 2014) kavramları çerçevesinde çalışılmış, ancak psikoloji dünyasının ilgisini çekmemiştir. Pozitif psikoloji yaklaşımının gelişmesiyle affetme (Aydın, 2017; Dilmaç, Ekşi ve Şimşir, 2016; Abid, 2016) tevazu, minnettarlık ve iyilik gibi erdemlere olan ilgi artmıştır (Uysal, 2015). Özellikle affetme konusunun son yıllarda sosyal bilimciler tarafından artan bir ilgi ile çalışıldığı görülmektedir (Bugay ve Demir, 2011). Affetme, insanların ilişkilerinde ortaya çıkan zarar verici durumların ortadan kaldırılmasında ve ilişkinin sürdürülebilir kılınmasında önemli bir rol oynamaktadır (Kaya ve Peker, 2016).

Affetme konusuna yönelik bilimsel ilginin artmasıyla, affetmenin tanımı önem kazanmakta ve araştırmacılar affetme kavramını farklı şekillerde tanımlamaktadır (Balcı Çelik ve Serter, 2017). Affetmek, zarar veren kişiye karşı olumsuz duyguların, bilişin ve davranışın üstesinden gelmek ve onları olumlu olanlarla değiştirmektir (Al-Mabuk, Enright ve Cardis, 1995). Affetme, hata yaptığı düşünölen kişiye karşı öfke, intikam gibi olumsuz duygulardan kasten ve isteyerek vazgeçilmesi ve bu duygular yerine şefkat, cömertlik ve iyilikseverlik gibi olumlu tepkiler geliştirmeye çalışılması olarak tanımlanmaktadır (North, 1998, s.20; Enright ve Fitzgibbons, 2000). Affetmenin önce kırgınlığı ya da cezalandırma arzusundan vazgeçerek, daha sonra kin ve öfkeyi sona erdirerek mümkün olabileceği vurgulanmıştır (Worthington, 2005). Affetme, insanları ilişkiyi zedeleyen tepkilerden kaçınmaya ve kendileri için zarar verici olan birine karşı yapıcı olmaya sevk eden motivasyonel bir dönüşümdür (McCullough, Worthington ve Rachal, 1997). Affetme, bireyin kendisini inciten kişiye karşı misilleme yapma duygusundan kurtularak onun menfaatine göre hareket etme isteğidir (McCullough, Bellah, Kilpatrick ve Johnson,2001). Hargrave ve Sells (1997) affetmenin, bireyin hata yapan kişiye karşı sahip olduğu öfke, kırgınlık ve intikam duygularını bırakarak duygusal kırgınlıklarını onarması ve ilişkileri düzeltmesi süreci olduğunu belirtmiştir. Bu tanımların ortak noktası, olumsuz duyguların (kırgınlık ve öfke) (Thompson vd., 2005) yerini olumlu duyguların almasıdır (Özteke Kozan, Kesici ve Baloğlu, 2017). Webb, Hirsch ve Toussaint (2015) ise affetmeyi motivasyonel, istemli olarak benzersiz bir başa çıkma mekanizması ve saldırgan deneyimlere olumsuz tepkileri yeniden çerçevlendirme veya nötralize etme süreci olarak tanımlamıştır. Zaman içinde ortaya çıkan ve kabul edilen saldırgan bir deneyime ilişkin olumsuz duygulara yanıt olarak, ihlalleri göz yummadan, mazeret göstermeden veya inkâr etmeden duygulanım, biliş ve/veya davranışta temel bir değişimi içeren kasıtlı, istemli ve çok boyutlu bir süreçtir (Griffin, Worthington, Danish, Donovan, Lavelock, Shaler, ... ve Davis, 2017; Webb, 2021).

Alanyazına bakıldığında pek çok araştırmacının affetmenin mazur görme (*excusing*), haklı çıkarma (*justification*), göz yumma (*condoning*), unutma (*forgetting*) veya uzlaşma (*reconciliation*) ile karıştırılmaması gerektiği konusunda hem fikir oldukları görölmektedir (Enright, Freedman ve Rique, 1998; Scobie ve Scobie, 1998; Rye, Loiacono, Folck, Olszewski, Heim ve Madia, 2001; Baskin ve Enright, 2004; Worthington, 2005; Hall ve Fincham, 2005; Exline, Worthington, Hill ve McCullough, 2003; Freedman ve Enright, 2015; Freedman ve Zarifkar, 2016; Şamatacı, 2013; Gündüz, 2014; Saticı, 2016; Bahnaru, Runcan ve Runcan, 2019; Worthington, Brown ve McConnell, 2019a; Güven ve Erdem, 2020).

Affetmenin, sosyal ilişkilerin sürdürülmesinde, gereksiz çatışmalardan kaçınılmasında ve kişinin kendi hayatında ilerleyebilme becerisinde kilit bir rol oynadığı düşünülmektedir (Noreen, Bierman ve MacLeod, 2014). Affediciliğin sadece kişi üzerinde değil, toplum ve sosyal iyi oluş üzerinde de olumlu etkileri olabilmektedir. Kişiler arası affedicilik olumlu bir sosyal davranıştır, uzlaşmaya etkide bulunarak, değer verilen insanlarla bir arada kalabilmeyi ve sosyal desteğin sürmesini sağlar (Karremans ve Van Lange, 2004). Psikoloji alanyazında kişiler arası ilişkiler boyutunda affetme psikolojik sağlamlığın bir göstergesidir (Sarıçam ve Biçer, 2015). Affedilen bir insan, bu tecrübeden büyüyerek çıkabilir ve kendisini affeden kişiyle olan ilişkisinin eskisinden daha iyi olduğunu gözlemleyebilir (Hall ve Fincham, 2005). Bu çalışmada ise, yukarıda anlatılan durumlar ışığında olumlu ve olumsuz yaşantı geçirmiş ergenlerin sosyal dışlanma ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; ergenlik dönemindeki bireylerin olumlu ve olumsuz çocukluk yaşantıları ile affetme ve sosyal dışlanma deneyimlerinin arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar geliştirilmiştir.

1. Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimleri ne düzeydedir?
2. Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimleri;
 - a- Cinsiyet
 - b- Anne-baba eğitim durumu
 - c- Algılanan sosyo-ekonomik düzey açısından anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
3. Ergenlerin affetme eğilimi ne düzeydedir?
4. Ergenlerin affetme eğilimi;
 - a- Cinsiyet
 - b- Anne-baba eğitim durumu
 - c- Algılanan sosyo-ekonomik düzey açısından anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
5. Ergenlerin olumsuz çocukluk çağı yaşantıları ne düzeydedir?
6. Ergenlerin olumsuz çocukluk çağı yaşantıları;
 - a- Cinsiyet
 - b- Anne-baba eğitim durumu

- c- Algılanan sosyo-ekonomik düzey açısından anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
- 7. Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları ne düzeydedir?
 - a- Cinsiyet
 - b- Anne-baba eğitim durumu
 - c- Algılanan sosyo-ekonomik düzey açısından anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
- 8. Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimleri, affetme eğilimi, olumsuz çocukluk yaşantıları ile olumlu çocukluk yaşantıları arasında bir ilişki var mıdır?
- 9. Ergenlik dönemindeki bireylerin olumlu ve olumsuz çocukluk yaşantıları affetme düzeylerini yordamakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Ergenlikten erken yetişkinliğe geçiş, birçok genç için zorlu bir dönemdir. Bu dönemde sorunlu davranışlardan kaçınmak önemini korusa da, son zamanlarda yapılan çalışmalar olumlu gelişmenin ve olumlu sosyal sonuçların önemini vurgulamıştır (Kosterman, Mason, Haggerty, Hawkins, Spoth ve Redmond, 2011, s.180). Çocukluk çağı yaşam deneyimlerinin yaşam boyu gelişim üzerindeki kalıcı rolü, hem erken dönem olumsuzlukların uzun vadeli uyumsuzluk üzerindeki olumsuz etkileri hem de olumlu erken deneyimlerin yetişkinlik döneminde iyi oluş üzerindeki olumlu etkileri açısından araştırmalarla kanıtlanmıştır (Narayan, Rivera, Bernstein, Harris ve Lieberman, 2018). Çocukluk çağındaki olumsuz yaşantıların genç yetişkinlikte ve yaşamın ilerleyen dönemlerinde bir takım fizyolojik ve psikolojik sağlık sorunlarına yol açtığını kanıtlayan çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Felitti vd.,1998). Kişinin ilerde birçok ruhsal ve psikiyatrik sorun, hatta fiziksel hastalık yaşaması ya da yaşam boyu iyi olma halini sürdürebilmesi gibi faktörler üzerinde olumlu ve olumsuz çocukluk deneyimlerinin önemli bir etkisi olduğu çok sayıda araştırma ile ifade edilmiştir (Oh, Jerman, Marques, Koita, Ipsen, Purewal ve Bucci, 2018; Gündüz, Yaşar, Gündoğmuş, Savran ve Konuk, 2018; Rokita, Dauvermann ve Donohoe, 2018; Miller, Cheung, Novilla ve Crandall, 2020; Daines, Hansen, Novilla ve Crandall, 2021; Lopez, Ruiz, Rovnaghi, Tam, Hiscox, Gotlib, ... ve Anand, 2021;).

Araştırmada kullanılan diğer bir değişken olan sosyal dışlanma ise, çocukluk ve ergenlik çağında yıkıcı etkilere yol açabilecek olumsuz bir deneyim olarak kategorilendirilebilir. Çatışmalar ve incinmeler, insanların kişilerarası ilişkilerinin kaçınılmaz

parçalarıdır. İnsanlar gücendiklerinde ve incindiklerinde, ilk tepkileri genellikle misilleme yapmak ve intikam almaktır. Ancak bu dürtülere boyun eğmek, ilişkiler kadar bireyler için de olumsuz sonuçlar doğurabilir (van Der Wal, Karremans ve Cillessen, 2017). Bu gibi durumlarda birey bazen başkasını sorumlu tutar, bazen de kusuru kendinde arar ve sonuca neden olan şeyden kendini sorumlu tutar. Bireyin ilişkilerinde olumlu gelişme gibi olumsuz deneyimler de doğal bir durumdur (Kaya, 2019). Dolayısıyla olumlu ve olumsuz çocukluk yaşantıları bireyin yaşam boyu sağlığı ve iyi oluşuna etki ettiği için erken müdahalenin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bireylerin olumsuz çocukluk yaşantılarının etkileriyle işlevsel bir şekilde baş edebilmeleri ve sağlıklarını koruyabilmeleri için koruyucu ve önleyici müdahalelerin yapılmasının önemli olduğu öngörülmektedir.

Pozitif psikolojinin gelişmesiyle birlikte bireylerin sağlığını koruyucu faktörlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Pozitif psikolojinin popüler kavramlarından biri de affetmedir. Affetmenin de koruyucu bir faktör olduğunu destekleyen çeşitli araştırmalar mevcuttur (Lawler-Row ve Piferi, 2006; Çardak, 2012; van der Wal vd., 2017; Asıcı, 2019, Karataş ve Kıvanç, 2021). Affetme, bireylerin kırılma veya karşıdaki kişiyi incitme gibi durumlarda psikolojik dayanıklılıklarını sürdürmek için kullanabilecekleri bir beceri olarak ifade edilebilir. Yurtiçinde yapılan araştırmalar incelendiğinde, son yıllarda affetme kavramına olan ilginin artmasıyla birlikte sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bahsedildiği üzere birçok çalışma, erken yaşta olumsuz yaşam olayları olarak kabul edilen, yaşam boyunca devam eden ve çok yıkıcı sonuçları olan çocukluk çağı psikolojik travmalarının, onarıcı ve iyileştirici etkisi olduğu düşünülen affetme değişkeniyle ilişkili olduğunu göstermiştir (Korkmaz, 2019). Bu çalışmadan elde edilecek sonuçlarla çocukluk çağı olumlu ve olumsuz deneyimlerinin etkilerini anlamlandırabilme, yetişkinliğe kadar olan olumsuz deneyimlerin sonuçları ile başetmede affetmenin olumlu etkilerinden yararlanarak sağlıklı bir dönüşüme katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Ayrıca ülkemizde bu alanda sınırlı sayıda çalışma olması nedeniyle ilgili alanyazına katkı sağlayacağı ve araştırmanın bulgularının ileride yapılacak olan araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar

- Araştırmaya katılan katılımcıların, kendilerine yöneltilen soruları içtenlikle ve doğru bir şekilde yanıtladıkları varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma:

- 2021-2022 eğitim öğretim yılının güz döneminde,
- Konya ili Çumra ilçesinde uygun örnekleme yöntemi ile seçilen dört ortaokulda öğrenim görmekte olan 6-8. sınıf ve iki lisede öğrenim görmekte olan 9-12. sınıf öğrencileri,
- Araştırmaya katılan katılımcıların bildirdikleri kişisel özellikleri ve araştırmada kullanılan ölçeklerin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Ergenlik: Fiziksel, bilişsel, sosyal ve psikolojik değişimlerin, gelişim ve olgunlaşmanın yaşandığı, çocukluk ve yetişkinlik arasındaki geçiş dönemidir (Gander ve Gardiner, 2015, s.474)

Affetme: Bireyin hata yaptığı düşünülen kişiye karşı geliştirdiği öfke, intikam gibi olumsuz duyguları kasıtlı ve isteyerek terk etmesi ve bunların yerine merhamet, cömertlik, yardımseverlik gibi olumlu tepkiler geliştirmeye çalışması olarak tanımlanmaktadır (Enright ve Fitzgibbons, 2000; Bugay ve Demir, 2011).

Ostrasizm: Bireylerin veya grupların, bireyler veya gruplar tarafından kasıtlı olarak görmezden gelinmesi, reddedilmesi ve dışlanmasıdır (Salvy, Bowker, Nitecki, Kluczynski, Germeroth ve Roemmich, 2011; Wölfer ve Scheithauer, 2013).

Olumlu çocukluk çağı yaşantılar: “Çocuğun fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimine katkı sağlayacak mutluluk, sevgi, ilgi, takdir ve güven gibi yeterince olumlu deneyimler yaşaması ile karakterize edilen, psikolojik ve diğer ihtiyaçların çocuğu tatmin edecek derecede karşılanması durumudur” (Doğan ve Yavuz, 2020).

Olumsuz çocukluk çağı yaşantılar: İhmal, istismar, şiddete maruz kalma veya şiddete tanık olma ve bir aile üyesinin intihar girişiminde bulunması veya intihar etmesi gibi çocuklukta (0-17 yaş) meydana gelen önlenebilir, potansiyel travmatik olaylardır. Ayrıca, madde kullanan bir evde büyümek, çocuğun çevresinin güvenlik, istikrar ve bağlılık duygularını zedeleyebilecek yönlerinin olması, zihinsel sağlık sorunları olan bir evde büyümek, ebeveynin boşanması, hane halkının bir üyesinin hapsedilmesi nedeniyle yaşanan düzensizlik olarak da tanımlanmaktadır (CDC 2019; Felitti vd.,1998). Başka bir deyişle, çocuğun fiziksel, duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması ya da görmezden gelinmesi veya sekteye uğratılması olarak da tanımlanabilir.

BÖLÜM 2

2. ALAN YAZIN

2.1. Ergenliğin Tanımı

İnsan gelişiminin benzersiz bir aşaması olan ergenlikte bireyler, hızlı fiziksel, bilişsel ve psikososyal büyüme yaşarlar. Bu onların nasıl hissettiklerini, düşündüklerini, karar verdiklerini ve çevrelerindeki dünyayla nasıl etkileşime girdiklerini etkiler. Bütün bu gelişim sürecinde olan değişimler bireyin yaşam boyu sağlığının temelini oluşturmaktadır. İnsanın anne karnında başlayan hayat yolculuğu kritik dönüm noktaları ile birlikte ömür boyu değişmeye ve gelişmeye devam etmektedir. Ergenlik te bu gelişim dönemlerinden ve kritik dönüm noktalarından biridir. Ergenlik kelimesi Latince “Adolescere” kelimesinden gelmektedir. Bu kelime ise; büyümek, yetişkinliğe ve olgunluğa erişmek anlamına gelmektedir (Temel ve Aksoy, 2010, s.11; Betül, 2010, s.171).

Ergenlik, bireyin fiziksel, bilişsel, sosyal ve psikolojik değişimlerin, gelişim ve olgunlaşmanın yaşandığı, çocukluk ve yetişkinlik arasındaki (Gander ve Gardiner, 2015, s.474) yaşamın önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir (Gökçe, Önal Sönmez, Yusufoglu, Yulaf ve Adak, 2017). Dünya Sağlık Örgütü’ne göre Ergenlik, 10 ila 19 yaş arasındaki çocukluk ve yetişkinlik arasındaki yaşam aşamasıdır (https://www.who.int/health-topics/adolescent-health#tab=tab_1 Erişim tarihi; 21 Mart 2022; 10:40). Ergenlik, yaşamın diğer evrelerinden farklı ve kendine has dinamikleri olan bir geçiş evresidir (Gürler ve Demirli, 2017; Frydenberg, 2019; Turan, 2021; İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2020). Sosyal bilimciler ergenlik çağını *erken/ilk ergenlik* (10-13 yaşları arası), *orta ergenlik* (14-17 yaşları arası) ve *geç ergenlik* (18-22 yaşları arası) olmak üzere üç kategoride incelemektedir (Akdoğan ve Çimşir, 2021, s.4-6; Atak, 2011; Bayhan, 2021; Hayran, 2019, s.80). Bazı kaynaklar ise, ergenlik çağındaki gelişimi *erinlik dönemi* ve *ergenlik dönemi* olmak üzere iki kategoride incelenmektedir (Kılıç, 2013; Temel ve Aksoy, 2010).

2.1.1. Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri

Ergenliğin başlangıcı erinlik (puberte) ya da buluş dönemi olarak adlandırılmaktadır (Gander ve Gardiner, 2015, s.444). Erinlik, cinsel olgunlaşmanın başlamasının yanı sıra fizyolojik ve psikolojik değişimin hızlı olduğu bir dönemdir (Temel ve Aksoy, 2010, s.3; İnanç vd., 2020, s.231). Çocukluğun tam olarak bittiği ve yetişkinliğin başladığı zaman, gelişimin biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel boyutuna göre farklılık göstermektedir

(Gözcü Yavaş, 2017). Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olan ergenlik (Abay, 2020), kendine özgü biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönleri olan karmaşık bir gelişim evresi olarak kabul edilmektedir (Eryılmaz, 2012). Bu dönemde birey fiziksel olarak artık çocuk görünüşlü değildir, fakat kendini bir yetişkin olarak da görmez. Bundan dolayı çocuksu davranışlar çoğunlukla yetişkin davranışı ile karışmaktadır (Temel ve Aksoy, 2010, s.11). Ergenlik, bireylerin özgürlük ve bağımsızlık arayışının üst düzeyde olduğu bir dönemdir (Yılmaz, 2021). Bu dönemde ergenlerin ebeveynleriyle kurdukları bağların doğası değişmekte (Siegel, 2015) ve ergen, bir birey olarak daha bağımsız hale gelmekte, sosyal dünyaları ailelerinin ötesine geçmekte ve arkadaş, akran ilişkileri (Gürler ve Demirli, 2017) daha belirgin hale gelmektedir (Yılmaz, 2021). Ergenlik, kişinin gelişim dönemlerinde sosyal etkilerin birey üzerinde en fazla olduğu dönemdir (Altun, 2021). Ergenlikte, bireyin artık soyut düşünme becerisi gelişmekte ve ergen, yetişkin gibi düşünmeye başlamaktadır. Bununla birlikte soyut kavramlar hakkında da fikir yürütebilmektedir. Ayrıca, çevresel olaylar ve kendisi hakkında düşüncelerini ve görüşlerini ifade edebilmektedir (Akdoğan ve Çimşir, 2021, s.9). Ergenlikte bilişsel gelişim ve soyut düşünme yeteneğinin kazanılmasına bağlı gelişen, kendine özgü özellikleri olan benmerkezci düşünce hâkimdir (Gander ve Gardiner, 2015, s.475). Benmerkezci düşünmenin etkisiyle ergenin kendi ile meşguliyeti artmıştır ve sürekli başkaları (hayali seyirci) tarafından izlendiği inancına sahiptir (Betül, 2010, s.181; Akdoğan ve Çimşir, 2021, s.9). Nicel ve nitel değişimlerin yaşandığı bu gelişim döneminde ergenler, yaşamı anlamlandırma, dünya görüşüne sahip olma, yeni değerler arama ve öğrenilen değerleri uygulamaya koyma çabası içindedir (Abay, 2020).

Ergenlik, bireyin kendi bedenini ve zihnini keşfetme yolculuğudur. Birey bu süreçte kendini değerlendirerek sınırlarını bilmek ve belirlemek ister. Özellikle “Ben kimim?” sorusuna cevap arar ve yaşamın amacını sorgulayarak cevap bulmaya çalışır (Zühal ve Kolburan, 2019). Birey bu dönemde sosyal normları tanımakta ve sosyal normlar içinde kendine kimlik belirlemeye çalışmaktadır (Seven, 2013). Ergenin karşılaştığı sosyal rollere ilişkin fırsatlar, onu farklı roller denemeye ve farklı yetenekler geliştirmeye yöneltmektedir. (Özdemir, Özdemir, Kadak ve Nasıroğlu, 2012). Kimlik duygusunun gelişimi ile birlikte bireyde sorumluluk duygusu da gelişmektedir. Kendine güven, benlik değeri ve benlik saygısı duygularını geliştirmek ve bunları kimliğin vazgeçilmez unsurları olarak kabul etmek ergenlik döneminin temel istekleridir (Aktaş, 2021). Ergenliğin temel özellikleri, duygusal coşku ve duyguları yoğun yaşama, çabuk kurulan ve bozulan ilişkiler, kolay etkilenme, toplumda öne çıkma, dikkat çekme ve rol sahibi olma çabası olarak özetlenebilir (Özdemir vd., 2012).

Traş, Öztemel ve Kagnıcı'nın (2019) yaptıkları çalışmada, sosyal dışlanmanın yılmazlık ile dışlanma ve ihmal alt boyutları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, sosyal dışlanmanın alt boyutları olan önemsenmeme ve dışlanmanın yılmazlığı yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Arslan ve Coşkun'un (2021) çalışmasının sonuçlarına göre, bireylerin kendini affetme düzeylerinin, sosyal dışlanma ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği ve bilinçli farkındalığın bu ilişkide kendini affetme boyutunun aracı rolünü düzenlediği sonucuna ulaşılmıştır.

Arslan'a (2021) göre, okul temelli sosyal içirme ve dışlanmanın yalnızlığı, ruh sağlığı sorunlarını ve öznel iyi oluşu önemli ölçüde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal dışlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide yalnızlığın tam aracı etkiye sahip olduğunu, sosyal dışlanmanın ergen ruh sağlığı sorunları üzerindeki etkisine kısmen aracılık ettiğini tespit etmiştir. Sosyal içirme ve dışlanma, öznel iyi oluş aracılığıyla dolaylı olarak ruh sağlığı sorunlarını da öngörmektedir.

Yıldız ve Kardeş (2021) ergenlerle yaptığı çalışmada Hipotetik bir model önerisi sunmuşlardır. Bu araştırmanın bulgularına göre önerilen modelin mükemmel uyum gösterdiği, ergenlerin akademik öz-yeterlik ve ders çalışmaya yönelik içsel motivasyonun artmasıyla, azmin gayrette sebat etme alt boyutunun ve psikolojik dayanıklılık düzeyinin de arttığı görülmüştür. Bu iki değişkenin düzeyinin artması ile ergenlerin iyi oluş düzeylerinin de arttığını ortaya koymuşlardır.

2.2 Affetme ile İlgili Kuramsal Çerçeve

Psikoloji alanyazında affetmenin evrensel bir tanımı için şu anda genel bir fikir birliği bulunmamaktadır (Brinkman, 2015). Affetme, öfke, nefret, küskünlük, intikam arzusu gibi olumsuz duyguların üstesinden gelinmesini ve bunların yerine şefkat, iyilik, hatta sevgi gibi olumlu duyguların geçmesini içerir (North, 1998, s.20). Pargament (1997) affetmeyi olumsuz duygu durumlarının (yani öfke, kaygı, depresyon ve suçluluk) üstesinden gelmede işlevsel faydası olan uyarlanabilir bir duygu odaklı başa çıkma süreci olarak tanımlamıştır. Affetmenin bilişsel ve ahlaki yönüne vurgu yapmıştır (akt., Wilson, Milosevic, Carroll, Hart, ve Hibbard, 2008). Affetmek, kişinin kendi yaralanmasına verdiği kişisel bir tepkidir (Enright vd., 1998). Affetme ile ilgili çoğu araştırma, insanların başkalarını affetme kapasitesine veya istekliliğine odaklanır. Ancak affetme, hem kişiler arası hem de içsel

boyutları içeren karmaşık bir süreçtir (Tangney, Boone ve Dearing, 2005). Thompson ve diğerleri (2005) ise affetmeyi kendini, başkalarını ve durumu affetme olmak üzere üç ayrı boyutta incelemiştir.

2.2.1. Kendini affetme

Kişinin kendini affetmesi için, davranışının yanlış olduğunu açıkça kabul etmesi ve bu davranışın sorumluluğunu alması gerekmektedir (Hall ve Fincham, 2005). Affetme, yanlış yapma olgusunu veya olayını ortadan kaldırmaz, bunun yerine affetme sürecinin mümkün olabilmesi için işlenen yanlışın tanınmasına dayanır (North, 1998, s.17). Enright'a (1996) göre, kendini affetme, kişinin kendisine karşı şefkat, cömertlik ve sevgiyi beslerken, kabul edilen nesnel yanlış karşısında kendine küskünlüğü bırakmaya istekli olmasıdır. Kendini affetmenin önemli bir bileşeni, kişinin kendine yönelik olumsuz duygu veya tutumların anlamlı bir şekilde yorumlanmasını ve başarılı bir şekilde çözülmesini içerir (Woodyatt, Wenzel ve Griffin, 2017, s.6). Kendini affetme, kişinin kendisiyle ilgili olumsuz düşünceleri, duyguları, motivasyonları ve davranışları azaltmayı ve olumluyu artırmayı içeren duygu odaklı, sağlığı ve iyi oluşu iyileştirebilecek bir başa çıkma stratejisi olarak kavramsallaştırılmıştır (Webb, 2021; Davis, Ho, Griffin, Bell, Hook, Van Tongeren,...ve Westbrook, 2015, s.337).

Hall ve Fincham'a (2005) göre; kendini affetmenin gerçekleşmesi için üç adım gereklidir. İlk adımda kişi kendisine karşı yaptığı bir hatayı fark etmeli ve bu hatanın sorumluluğunu kabul etmelidir. İkinci adımda, birey suçluluk ve pişmanlık duygularını deneyimlemelidir. Üçüncü adımda, kişi bu duyguların üstesinden gelmeli ve deneyim, kendini cezalandırmadan kendini kabul etmeye dönüşmelidir (Şantaş, Akbolat ve Sağlam, 2019). Kendini affetmenin, diğer affetmelerden daha yakın bir şekilde fiziksel ve psikolojik sağlıkla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Yani, kendini affetme, bireylerin öz bakımından caydıran, uyumlu başa çıkmayı engelleyen, kişilerarası ilişkileri bozan ve sıkıntıyı arttıran olumsuz değerlendirmeleri ve duyguları çözmesine yardımcı olabilir (Davis, 2015).

Webb (2021) bireyin kendini affetme sürecinin bireyin kendi ile barışma, kendini kabul etme, kişisel hesap verme yeteneği (yaptıklarının sorumluluğunu alma), insanlarla yeniden bağlantı kurma ve değişmek için gerçek çaba sarf etme gibi bileşenlerden oluştuğunu savunmaktadır. İlk olarak, kendini affetme, algılanan bir kusur nedeniyle ihlal edilen değerleri onaylama kararı almayı gerektirir. Kendilerini sorumlu bir şekilde affeden bireyler, kontrolleri

dışındaki şeyler için kendilerini suçlamadan, ihlaller için kişisel sorumluluk kabul etme kararı vererek ihlal edilen değerleri onaylamaya çalışırlar. Gelecekteki davranışlarını ve değerlerini düzenleyebilmek için bilişsel anlamda bir değişim yaşarlar. İkinci olarak, kendini affetmek, kişisel saygının duygusal olarak yenilenmesini deneyimlemeyi gerektirir. Bireyler kusurlu olmalarına rağmen kendilerini değerli gördükleri için, kendini kınama duyguları (örneğin, suçluluk, utanç ve öfke) yerini kendini doğrulayan duygulara (örneğin, şefkat ve kabullenme) bırakır (Griffin vd., 2017, s.222).

Kişinin kendini affetmesi zor bir süreçtir, muhatabı yine kendisidir. Bu yüzden kendi hataları ile yüzleşebilmeyi, suçlamadan kabul edebilmeyi, şefkat ve merhametle yaklaşabilmeyi gerektirir. Çoğunlukla kendi yanlışını görmezlikten gelme, unutma, reddetme veya mazur görme tutumunu benimseyen birinin gerçek anlamda kendini affetmesi mümkün olmamaktadır (Sayın, 2017). Sahte kendini (yüzeysel) affetme, bir suçlunun yanlış yaptığını kabul etmemesi ve sorumluluk almaması durumunda ortaya çıkar. Böyle bir durumda, kişi aslında yanlış bir şey yaptığını inanmadığında kendini affettiğini gösterebilir. Kendini affetmenin kişinin suçlu ile özdeşleşmesine izin vererek kişilerarası affetmeyi kolaylaştırdığı öne sürülmüştür (Hall ve Fincham, 2005). Bireyin kendini affetmesi, bireysel bilişlerdeki değişiklikleri içerir ve başkalarını affetmede ise, insanlar arasında devam eden ilişkilerdeki olayların ve sonuçların nasıl değerlendirildiğini ve bunlara karşı nasıl davranıldığını içerir (Maltby ve Day, 2004). Yapılan bir araştırmada kendini affetmedeki başarısızlığın, yüksek nevrozizm, depresyon, anksiyete ve genel düşük sağlık puanları dahil olmak üzere bireysel psikopatoloji ile ilişkili olduğu vurgulanmıştır (Maltby, Macaskill ve Day, 2001). Affetme kavramının ise bireysel ve sosyal psikopatoloji ile ilgili olabileceğini öne sürmüştür. Benzer şekilde, Thompson ve diğerleri (2005) kendini affetme eksikliğinin daha yüksek depresyon ve anksiyete ve azalmış ilişki doyumu ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

2.2.2. Başkalarını affetme

Başkalarını affetme yanlış yapmaktan çok haksızlığa uğrayan kişi olmakla, yani adaletsizliğin alıcısı olmakla ilgilidir (Worthington, Rueger, Davis ve Wortham, 2019b). Kişi bir başkasını affettiğinde, kendi bakış açısından, başlangıçtaki incinme ve iç ızdıraptan, yanlış yapanın bakış açısına, yanlışının bağlamına ve onun için motivasyonunun yanı sıra mevcut durumuna geçmesi durumudur (North, 1998, s.29). Başkalarını affetme duygusu; merhamet, şefkat, cömertlik ve iyi duyguları teşvik etme, olumsuz değerlendirme ve kayıtsız davranış gibi durumlardan vazgeçme isteği olarak tanımlanmıştır (Enright, 1996). Hall ve Fincham,

(2005) başkalarını affetmeyi ilişkinin yıkıcı tepkilerini yapıcı davranışlarla değiştirme süreci olarak tanımlamıştır. Devam eden ilişkilerde birçok hata yapılabilir ve bu hataları ele alma ve başkalarını affetme sürecinin kendisi, doğası gereği kişilerarasıdır, hem mağdurun hem de suçlunun katkıda bulunduğu bir süreçtir (Rusbult, Hannon, Stocker ve Finkel, 2005). Affetmeyle ilgili olumsuz duyguların üstesinden gelinmesi, gerçek bir zararın verildiğini ve suçun failinin bu olaydan sorumlu olduğunu kabul etse bile, zarar gören tarafın aktif bir psikolojik çabasının sonucu olmalıdır (North, 1998, s.21). İnsanlar başkalarını affettiğinde, onları inciten ya da yaralayan kişilere karşı tepkileri (ya da başka bir deyişle, ne düşündükleri, hissettikleri, yapmak istedikleri veya gerçekten yaptıkları) daha olumlu hale gelir (Karremans, Van Lange, Ouwerkerk ve Kluwer, 2003).

Araştırmacılar başkalarını affetmenin kararlı ve duygusal affetme isimli iki bileşenini tanımlamıştır (Worthington ve Scherer, 2004). *Kararlı affetme*, bir bireyin suç için intikam veya misilleme aramama seçimini yaptığı zamandır ve suçlu kişiye eskisi gibi davranılmaya başlanır. *Duygusal affetme* öfke, düşmanlık, küskünlük gibi olumsuz duygulardan, şefkat, saygı, empati gibi olumlu duygulara içsel bir geçiş sürecidir (Exline vd., 2003; Worthington, 2006; Worthington, Witvliet, Pietrini ve Miller, 2007; Worthington vd., 2019a). Duygusal affetmenin, affetmemenin verdiği stresi azalttığı düşünülmektedir (Worthington ve Scherer, 2004). Bir kişinin niyeti veya duygusu harekete geçtiğinde, kişilerarası affetme olur, çünkü o zaman affetme diğer insanları ve onlarla olan ilişkileri etkilemeye başlar. Kişinin bir ihlalden kaynaklanan adaletsizlik veya incinme duygusu zamanla geçebilirken, affetme, ihlal edilenin adaletsizliğe bilişsel veya duygusal olarak hitap etmesini gerektirir (Marshall ve Marsh, 2022). Bu nedenle affetme, bilişsel yargılardan (örneğin, intikamdan vazgeçmeye karar verme) ve başlangıçtaki öfkeyi hissetmek, ancak zamanla suçluya karşı daha empatik duygulara geçmek gibi duygusal değişimlerden oluşan bir tür başa çıkma stratejisi olarak kavramsallaştırılmıştır (Garthe ve Guz, 2019, s.87).

2.2.3. Durumu affetme

Durumun affedilmesi, kişinin kontrol edemediği doğal afetler (deprem, sel, yangın, toprak yaması vb.) ve hastalıkların affedilmesi olarak tanımlanır. İnsanların kontrolü dışında gelişen olaylar kendilerini çaresiz hissetmesine, öfke, acı vb. gibi olumsuz duygular hissettirerek, olumlu duygulardan uzaklaşmasına sebep olmaktadır (Güven ve Erdem, 2020). Hata nedeni olmayan bir durumu affedebilmek eşsiz bir tutumdur. Çünkü olumlu beklentileri yok eden durumlar, karşısında negatif duygu ve düşünceler yaratır (Adam Karduz, 2019).

Durumu affetme, bireyin hissettiği çaresizlik ve olumsuz duyguları olumluya çevirme veya nötrleştirme çabasıdır (Thompson vd.,2005).

2.3. Affetme Kuramları

2.3.1. Affetme Süreç Modeli

Bu modelde affetmenin aşamalı bir süreç olduğu savunulmaktadır. Affetme sürecini oldukça kapsamlı anlatan affetme süreç modeline göre, bir başkasını affetme süreci bilişsel, duygusal ve davranışsal stratejileri içermektedir (Asıcı ve Karaca, 2018). Affetme süreci açığa/ortaya çıkarma, karar, çalışma ve derinleşme olmak üzere dört aşamada gerçekleşmektedir (Baskın ve Enright, 2004; Aydın 2016; Freedman ve Zarifkar, 2016). Süreç modelinin ilk aşaması olan *açığa çıkarma* aşamasında (Freedman ve Enright, 2015) kişinin yaşadığı adaletsizliği keşfetmesine, öfkenin miktarını değerlendirmesine ve bu öfkeyi barındırmadan hem bilişsel hem de duygusal olarak nasıl etkilendiklerini kademeli olarak fark etmelerine yardımcı olunur (Saticı, 2016). İlk aşamada kişi, duygusal acıdan korunmak için kullanabileceği çeşitli psikolojik savunmaları inceler (Baskin ve Enright, 2004). Savunma mekanizmalarının incelenmesi, kişinin öfke ile yüzleşmesine ve utanç, suçluluk gibi duyguların farkına varmasına neden olabilir (Gündüz, 2014). Acıyı açığa çıkarmaktan elde edilen içgörüler, kişinin geçmişte duyguları düzenleme ve sorunu çözme girişimlerini yeniden düşündüğü *karar aşamasına* götürür ve sorunu çözmeye affetmenin anlamını ve affetme seçeneğini araştırır ve affetmeyi taahhüt eder (Baskin ve Enright, 2004). Karar aşamasında kişi, affetmenin ne olduğunu ve neler yapabileceğini anlamaya çalışır. Birey affetmeye karar verdiğinde bilişsel bir süreçten geçer (Bugay, Demir ve Delevi, 2012). Bu aşamada Freedman ve Enright (1996), bireyin affedebileceğine bilişsel olarak karar verebileceğine dikkat çeker, aksi takdirde birey için affetmenin olamayacağını vurgular (akt; Saticı 2016). Bireyler, *çalışma aşamasında* inciten kişinin geçmişini, incitici davranış bağlamını ve bir insan olarak insanlığını ve değerini tartışarak durumu yeniden çerçeveleme yapar (Webb, Hirsch ve Toussaint, 2015; Freedman ve Zarifkar, 2016). İnciten kişiye farklı bir açıdan bakmaya başlar. Bireyin duygusal olarak affetmeye hazırlanabilmesi için danışanın affetmeyi düşünmesine yardımcı olmak için bilişsel teknikler kullanılır. Zamanla öfkesi azalan danışanın duygusal olarak affetmesi kolaylaşır (Aydın, 2016). Son olarak, *derinleştirme aşaması*, saldırı olayını çevreleyen anlamın yaratılması, yaşamda yeni bir amacın ortaya çıkması (başkalarına yardım etme gibi), kişinin kendi affetme ihtiyacının farkına varması ve olumlu duygularda artış ile karakterize edilir (Enright ve Fitzgibbons, 2000). Kişinin başkalarını affetme ihtiyacının

farkına varması, dünyada yalnız olma duygusunu azaltması ve hayatta yeni anlam ve amaç bulması affetme sürecinin son aşamalarıdır. Affetmenin bir sonucu olarak, bireyler artan duygusal, psikolojik ve çoğu zaman fiziksel esenlik yaşayabilir (Freedman ve Zarifkar, 2016).

2.3.2. Worthington'un Piramit Modeli

Worthington ve arkadaşları beş geniş bileşen veya adımı içeren affetmeyi elde etmek için her adımın İngilizce ilk harflerini kullanarak REACH modelini geliştirmiştir. Bu modelde affetmenin duygusal, bilişsel, davranışsal yönleri incelenmiştir. Model, beş aşamadan oluşmaktadır (Güven ve Erdem, 2020). **R**=(Recall) bir suçu hatırlamayı, kişinin duygusal tepkilerini saldırgan, yaralayıcı deneyimden ayırmayı ve tanımlamayı içerir. Yani, mümkün olduğu kadar canlı ayrıntılar dahil, hatta belki de deneyim(ler)i görselleştirerek, incinmeyi ve kişinin ona verdiği tepkileri olabildiğince nesnel ve doğru bir şekilde hatırlamak. **E**=(Empathize) Empati veya duygusal yeniden işleme, suç hakkında farklı düşünmeyi ve farklı hissetmeyi gerektirir. Diğer bir deyişle, “diğer duygusal sistemleri harekete geçiren bilişsel ve duygusal koşullar yaratmak” ve böylece mağdurun “onlara zarar veren kişiye karşı empati geliştirmesine” yol açar. **A**=(Altruism) kişinin kendi alçakgönüllülük ve minnettarlık duygusunu geliştirerek (yani güvenmiş olduğu için değil, güvenmiş biri olarak) suçluya özgecil bağışlama armağanını vermeyi seçmek, böylece suçluyu affedilmeye muhtaç olarak görmek. **C**=(Committing) Affetme Deneyimine Bağlılık. Saldırgan deneyimle bağlantılı aksi takdirde müdahaleci düşünceler, anılar ve görüntülerin bir sonucu olarak kaçınılmaz olarak ortaya çıkan affetme konusundaki şüpheleri ele almaya başlamak için, kamuya açık, resmi bir affetme taahhüdü yapmak. **H**=(Holding On) bir önceki adımın bir uzantısıdır ve şüphelerin kaçınılmaz olarak yinelenmesine bakılmaksızın, kişinin affetmeye olan bağlılığını sürdürmeyi ve güçlendirmeyi içerir (Wade ve Worthington, 2003; Toussaint, Worthington, Cheadle, Marigoudar, Kamble ve Büssing, 2020; Webb, 2021).

Affetme Süreç Modeli ve Affetmenin REACH Modeli, geniş kapsamlı kavramsal tutarlılığa ek olarak, birçok ortak noktaya sahiptir. Her ikisi de başlangıçta kişiler arası affetmenin modelleri (başkalarını affetme) olarak geliştirilmiş olsa da, temel özleri ve temel amaçları aynı kalacak şekilde kişisel affediciliğe (kendini affetme) uyarlanmış ve uygulanmıştır (Webb, 2021).

2.3.3. Sosyal Psikolojik Belirleyicileri Modeli

McCullough ve diğlerleri (1997), affetmenin sosyal psikolojik belirleyicilerini modelini geliştirmişlerdir. Model, motivasyonel bir sistemde affetmeyi açıklamaya çalışır. Modelde, iki olumsuz duygu, iki motivasyon sistemine karşılık gelir (Taysi, 2007; Güven ve Erdem, 2020). Acı, ilk duygudur ve incinen kişi bir saldırı olduğunu görür ve bu kişiden kaçmaya başlar. Özellikle, incitilmiş duygularının kusurlu kişi ile kişisel ve psikolojik temastan kaçınma motivasyonuna karşılık geldiğini ve ikinci olarak, haklı öfke duygularının intikam alma veya suçlunun zarara uğradığını görme motivasyonuna karşılık (örn., intikam) olarak varsayıldığı görülmektedir (McCullough, Rachal, Sandage, Worthington, Brown ve Hight, 1998). Kaçınma ve intikam alma güdüleri bireyin affetme ihtimalini azaltmaktadır (McCullough vd., 1997). Affetmek tek başına bir motivasyon değildir; daha ziyade affetmek, insanların intikam alma ve rahatsız edici bir ilişkiden yabancılaşmayı sürdürme motivasyonları azaldığında ve uzlaştırıcı eylem yollarını takip etme motivasyonları arttığında ortaya çıkan dönüşümü tanımlamak için başvurdukları bir beceridir (McCullough vd., 1997).

2.3.4. Hargrave'nin Affetme Modeli

Bu modelin temeli aile içi ilişkiler teorisine dayanmaktadır. Bu modele göre, ailede zarar gören kişi, suçluya karşı bir kızgınlık ve kontrolsüz öfke ile birlikte suçluluk duygusu hisseder. Birey, böyle bir durumun tekrar yaşanabileceği ve gelecekte zarar görebileceği düşüncesiyle kontrollü bir tavır alabilir veya mutlak yaralanmalar olacağı inancından dolayı çatışmalar yaşayabilir (Sells ve Hargrave, 1998; Karaca, 2019). Model; aklama ve affetme olmak üzere iki temel faktörden meydana gelmektedir. Aklama, suçun gerekçelenlendirilmesi ile empati geliştirme ve meydana gelen incitici duruma ilişkin içgörü kazanma; Affetme ise sevgi ve güveni yeniden tesis etmek için aile üyelerinin birbirleriyle iletişim kurmasını içerir (Hargrave ve Sells, 1997; Asıcı ve Karaca, 2018; Asıcı, 2019).

2.3.5. Gordon ve Baucom Affetme Modeli

Bu modelde travmadan kurtulma, bilişsel-davranışçı, aile sistemleri ve içgörü odaklı teoriler dahil olmak üzere birden fazla teoriden yapıları kullanarak sentezlenmiş bir affetme modelini tanımlamaktadır. Affetme, her biri bilişsel, davranışsal ve duyuşsal bileşenlere sahip üç aşamadan oluşan bir süreç olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu aşamalar kişinin travmatik strese verdiği doğal tepkiyle paralel görünmektedir (Gordon ve Baucom, 1998). İlk olarak, ilk etkiye bir yanıt var; ikincisi, olaya bir tür anlam verme veya onu bağlama oturtma girişimi

vardır ve son olarak, kişi ilerlemeye ve yeniden uyum sağlamaya başlar (Gordon ve Baucom, 1999). Affetme, (a) suçlu ve olay hakkında daha dengeli bir görüşü yeniden kazanmak; (b) suçluya yönelik olumsuz etkiyi azaltmak; ve (c) suçluyu daha fazla cezalandırma hakkından vazgeçmek olarak kavramsallaştırılmıştır (Gordon ve Baucom, 2003).

2.3.6 Affetmenin Stres ve Başa Çıkma Modeli

Strehan (2019), affetmenin stres ve başa çıkma modelini, Lazarus ve Folkman (1984) tarafından geliştirilen geniş stres ve başa çıkma modeli bağlamında tanımlamıştır. Affetmenin stres ve başa çıkma modeli, iki basit ama etkili önermeye dayanmaktadır: a) İhlaller kurbanlarda stres tepkisine neden olur ve b) affetme stresle başa çıkmanın bir yoludur. Bu önermeler, birkaç ilgili nedenden dolayı affetme kuramlaştırması için etkilidir. İlk olarak, affetmeyi başa çıkma olarak anlamak, affetmenin işlevsel özelliklerinin tanınmasını teşvik eder. Affetmek bir amaca bağlıdır. İnsanlar, ilişkilerinde incinmeden devam edebilmek, değerli ilişkilerini korumak ve kendi iyilikleri için affederler. İkinci olarak, affetmeyi başa çıkma olarak anlamak. Affetme ile ilişkili fiziksel, kişisel ve sosyal sonuçlarla ilgilenen bir çerçeve sağlamaktadır. Stres ve başa çıkma modelinin bakış açısıyla yorumlandığında, kendini affetme, kişinin kötü davranışı veya zayıf benlik imajı ile başa çıkmanın mükemmel bir yolu olduğu savunulmaktadır (Strehan, 2019; Toussaint, Webb ve Hirsch, 2017; Worthington vd.,2019b).

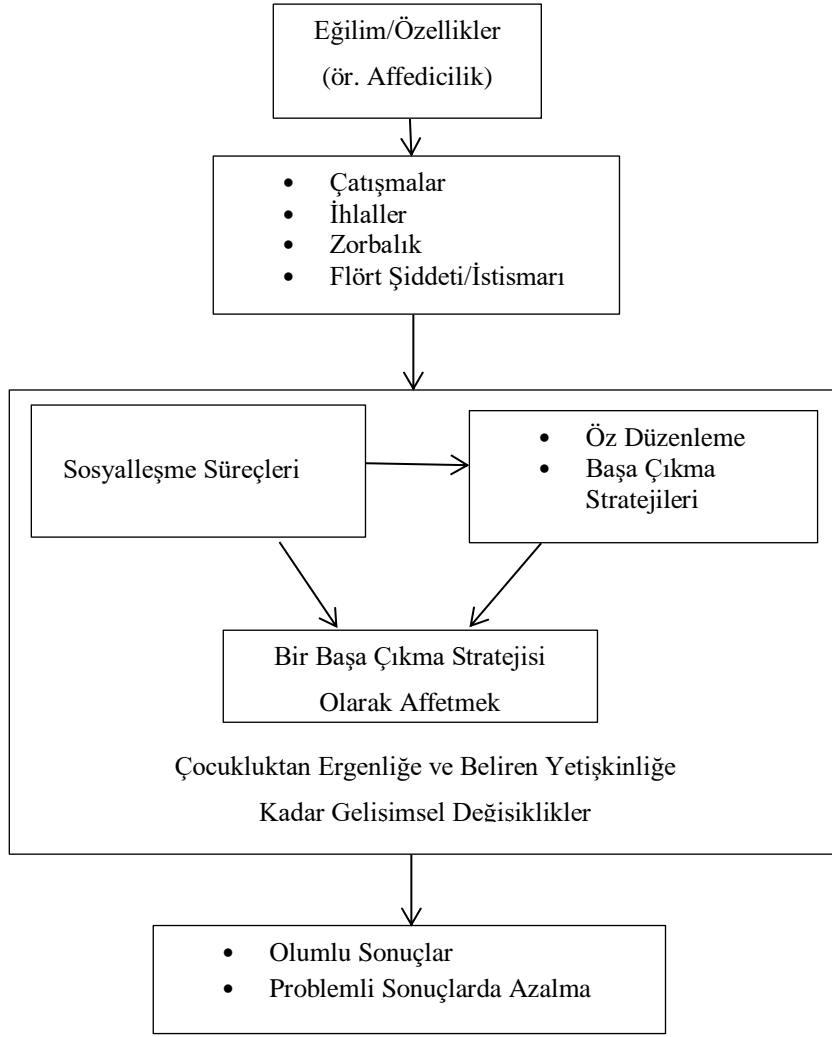
2.4.Çocuklar ve Ergenlerde Affetme

Birey çocukluktan ergenliğe doğru ilerledikçe, arkadaşlarla olan sosyal ilişkiler giderek daha önemli hale gelir. Bireyin bu dönemde arkadaşları tarafından kabul edilmesi, kendini kabul etmesine olumlu yönde katkı sağlamaktadır (Temel ve Aksoy, 2016 s.120). Ergenlerin önemli ihtiyaçları arasında anlaşılma, iletişim içinde olma, bir gruba ait olma, güven duygusu, başarılı olma gibi düşünceler gözlenmektedir (Yavuz, 2019). Bayın'ın (2020) ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkiyi incelemek için yaptığı araştırmada, ergenlerin affetme eğilimi ile algılanan sosyal destek düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu ve ayrıca, algılanan sosyal destek ile affetmenin empati kurma boyutu ve affetme eğilimi arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu bulgulanmıştır. Ancak gençlerin, özellikle ergenlerin ve genç yetişkinlerin sosyal ilişkilerinde affetmeyi nasıl kullandıklarını araştıran çalışmalar eksik görünmektedir. Genç bireylerin sosyal ilişkilerinde özgürce ve sıklıkla affetme başvurusunda bulunduğu sınırlı sayıda çalışma vardır (Rungduin, Acopio ve Rungduin, 2018). Quintana-Orts ve Rey'in (2018) yaptığı araştırmada, affediciliği

yüksek olan siber suçlu ergenlerin, affediciliği düşük olanlara kıyasla önemli ölçüde daha düşük siber zorbalık davranışlar bildirdiği görülmüştür. Saldırgan davranışın mağduriyetten sonra zorbalığa dönüşmesini önlemede affetmenin koruyucu faktör olduğunu tespit etmiştir

Asıcı (2019) çocuk ve ergenlerde affetme müdahalelerinin etkililiğini incelemek için 2010-2019 yılları arasında yurt içi ve yurt dışında yapılan ilgili araştırmaları gözden geçirmiştir. Bu sistematik araştırmaya dahil edilen ve incelenen affetme müdahale programlarının 1'inin çocuklara yönelik diğer 5'inin ise ergenlere yönelik olduğu görülmektedir. Araştırmanın bulgularına göre, uygulanan affetme müdahale programlarının anksiyete, öfke ve depresyon gibi psikolojik problemlerin azalmasına; empati, yaşam doyumu ve umut gibi koruyucu faktörlerin artmasına, bireylerin affetme düzeylerine olumlu katkı sağladığı, psikolojik iyi oluşlarını da pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında bilimsel olarak çocukluk, ergenlik ve beliren yetişkinlikte affetmenin rolünü araştıran çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Garthe ve Guz, 2019, s.87; Karataş ve Kıvanç, 2021).

Garthe ve Guz (2019) çocukluk, ergenlik ve beliren yetişkinlikte affetme davranışlarını incelemiştir. Affetme ile ilgili çalışacak olan araştırmacılar için bir model önerisi sunmuşlardır. Modelde (*Şekil 1*), öz düzenleme, başa çıkma stratejileri ve sosyalleşme süreçlerinin bireyin gelişimi boyunca aile, akran ve romantik ilişki bağlamlarında affetme ile nasıl ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. *Öz-düzenleme*, bireyin duygularını, davranışlarını ve bilişlerini yönetme yeteneğidir (bkz. Garthe ve Guz, 2019, s.88). *Baş çıkma stratejileri* kişinin kaynaklarını zorlayan stresli yaşam deneyimlerini değerlendiren, belirli dış ve iç talepleri yönetmek için sürekli değişen bilişsel ve davranışsal çabalar olarak tanımlanmaktadır (Lazarus ve Folkman, 1984, s.141). *Sosyalleşme süreci* ise çocuğun büyüdüğü kültürde yetkin işlev için gerekli becerilerin, davranış kalıplarının, değerlerin ve motivasyonların öğrenildiği süreç olarak tanımlanmaktadır (Maccoby, 2007, s.3).

Şekil 1. Çocuklar, Ergenler ve Beliren Yetişkinlik Arasında Affetmeyi İncelemek için Gelişimsel Olarak Bilgilendirilmiş Kavramsal Çerçeve.

2.4.1. Affetme ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Yurt içi yazılı kaynaklar incelendiğinde, affetmenin umutsuzluk (Eker, 2017), mükemmeliyetçilik (Bayrakçı, 2021; Akın, 2021), sürekli kaygı ve öfke, (Zümbül, 2019; İşcan, 2021), yalnızlık (Karataş ve Uzun, 2021) gibi değişkenlerle negatif ilişkili olduğu, psikolojik sağlamlık (Asıcı 2019; Işık ve Çelik, 2020; Oyuncakçı, 2020; Demirtaş, 2021; Odacı, Ülken ve Bülbül, 2022), öz-şefkat, sosyal destek (Bayın, 2020), öz-anlayış (Kiliç ve Tunç 2020; Sarıçam ve Biçer, 2015), duygusal zeka (Asıcı, 2018), yaşam doyumu (Ezerçe, 2016; Odacı, Ülken ve Bülbül, 2022; Ertürk, 2019), öznel iyi oluş (Kaya, 2020), psikolojik iyi oluş (Ümmet, 2020) gibi çeşitli değişkenlerle ise pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir.

Asıcı'nın (2018) yaptığı araştırmada; üniversite öğrencilerinin duygusal zeka özelliklerinin affetme eğilimlerine ne düzeyde etki ettiği incelenmiştir. Üniversite öğrencilerinin affetme ve duygusal zeka düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu

görülmüştür. Duygusal zekanın, iyi oluş ve öz denetim alt boyutlarının, genç yetişkinlerin affetme düzeylerinin anlamlı yordayıcısı olduğunu tespit etmiştir.

Ertürk (2019) lise öğrenimine devam eden ergenlere affetme becerisi geliştirmeye yönelik psikoeğitim programı uygulamıştır. Psikoeğitim programı, ergenlerin affetme ve yaşam doyumunu ne derecede öngördüğünü belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada deney ve kontrol grubu olmak üzere iki grup öğrencinin katıldığı ve ön test, son test, izleme testi yapıldığı görülmektedir. Çalışmanın bulgularına göre deney grubunun affetme düzeyi artarken, kontrol grubunda ciddi bir değişimin olmadığı ve deney grubuna ilişkin izleme testinde affetme düzeyine ilişkin puan artışı devam ederken, kontrol grubunun ise affetme düzeyinde bir farklılık gözlenmediği sonucunu elde etmiştir.

Doğruer (2019) tarafından yapılan araştırmada, çocukluk çağında travmatik yaşantı deneyimlemiş yetişkinlerin affetme ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, katılımcıların çocukluk çağı travma düzeyleri ile affetmenin boyutlarından kendini affetme, durumu affetme ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu, çocukluk çağı travmatik yaşantıları ile başkalarını affetme düzeyleri arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak, çocukluk çağında travmatik deneyime sahip olan yetişkinlerin psikolojik dayanıklılığını açıklayan en önemli faktörlerden birinin, kendini affetme düzeyi olduğu tespit edilmiştir.

Kandemiri'nin (2019) savaş mağduru mültecilerle yaptığı araştırmada, affetmenin kadın mültecilerin ve sığınmacıların zihinsel sağlığını iyileştirdiği, öfke, kaygı, depresyon, stres ve ruminasyonu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Korkmaz (2019) yaptığı bir araştırmada, yetişkinlerin savunma mekanizmaları, affetme düzeyleri ile çocukluk çağı travma deneyimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre, çocukluk çağı travmaları ve affetme düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu sonucunu elde etmiştir. Affetme ile savunma mekanizmalarının alt boyutları (matür, immatür ve nevrotik savunma mekanizmalar) arasında da pozitif yönde anlamlı ilişki olduğunu bulmuştur.

Zümbül (2019) tarafından yapılan araştırmada, affetme ve bilinçli farkındalık değişkenlerinin öğretmen adaylarının psikolojik iyi oluş düzeyine etkisi incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, bilinçli farkındalık ve affetme değişkenlerinin öğretmen adaylarının iyi oluş düzeylerini anlamlı şekilde yordadığını tespit etmiştir.

Sevinç (2020) yaptığı bir araştırmada, çocukluk çağı travmaları ve affetmenin evlilik uyumu üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, bireylerin çocukluk çağı travmalarının evlilik uyumu ile negatif yönde anlamlı ilişkili olduğu, affetmenin ise evlilik uyumu ile pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çocukluk çağı travmatik deneyimleri ve affetme düzeylerinin evlilik uyumunu pozitif yönde önemli oranda yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocukluk çağında yaşanan kronik travmatik deneyimlerin yetişkinlikte bireylerin uyum sorunu yaşamasına sebep olabileceği, affetmenin ise evlilikte karşılaşılan sorunları çözmede ve ilişkileri sürdürmede olumlu etkisinin olabileceğini ifade etmişlerdir.

Oyuncakçı'nın (2020) yetişkin bireylerle yaptığı araştırmada, çocukluk çağı travmaları, intihar olasılığı, psikolojik sağlamlık, affetme, olumlu ve olumsuz duygular arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, katılımcıların %14'ünün çocukluk çağında travmatik yaşantıya maruz kaldığı görülmüştür. Affetme (bireyin kendisini, başkalarını ve durumu affetmesi), psikolojik sağlamlık ve olumlu duygu düzeylerinin katılımcıların intihar ihtimalini azalttığı ve çocukluk çağı travma türlerinin (duygusal, fiziksel ve cinsel istismar, duygusal ve fiziksel ihmalin) intihar ihtimali ile ilişkili olduğu sonucunu elde etmişlerdir.

Troy (2020) tarafından yapılan araştırmada, hemşirelerin olumsuz çocukluk çağı yaşantıları, affetme ve merhamet doyumu düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın katılımcıları en az altı aydır çalışan, lisansüstü eğitimde klinik derslere kayıtlı olma şartını sağlayan 255 hemşireden oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, katılımcıların %51'i 18 yaşından önce iki veya daha fazla olumsuz çocukluk çağı yaşantısına maruz kaldığını, bu kısmın %23,5'i ise dört veya daha fazla olumsuz çocukluk çağı yaşantısına maruz kaldığını bildirmiştir. Araştırmanın katılımcılarının başkalarını affetme düzeyleri ile demografik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Hemşirelerin olumsuz çocukluk çağı yaşantıları ile affetme düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur. Olumsuz çocukluk çağı yaşantıları ile başkalarını affetme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, düşük düzeyde olumsuz yaşantıya maruz kalan hemşirelerin kendini affetme düzeylerinin önemli ölçüde yüksek olduğu sonucuna ulaştıkları görülmüştür. Affetmenin, merhamet doyumu ve olumsuz çocukluk yaşantıları arasındaki ilişkiyi yumuşatmadığı rapor edilmiştir.

Kılıç ve Tunç (2020) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, öz-anlayış ile affetme ve alt boyutları (kendini, durumu ve başkalarını affetme) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu, kendini affetme, durumu affetme alt boyutları ile akılcı olmayan inanç arasında ise olumsuz yönde anlamlı ilişkiler olduğu rapor edilmiştir. Affetme ve durumu affetmenin, akılcı olmayan inanç ile öz-anlayış arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolüne sahip olduğu, kendini affetmenin ise bu ilişkide tam aracı rolünü üstlendiği sonucuna ulaşıldığı görülmüştür.

Akın (2021) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, ergenlerin affetme ve kendine yönelik mükemmeliyetçilik düzeyleri arasında negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca affetme, sosyal kaynaklı mükemmeliyetçilik ve bilişsel esneklik arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Bayrakçı (2021) yaptığı çalışmada, lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile affetme ve mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre, ergenlerin sosyal medya bağımlılık düzeyleri ve affetme eğilimleri arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu, affetme ölçeğinin affetmenin bileşenleri alt boyutu ile negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, öfkeyi sürdürme ve intikam alma alt boyutu ile pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu, empati kurma alt boyutu ile sosyal medya bağımlılığı arasında bir ilişki olmadığı sonucunu elde etmiştir.

Bireylerin psikolojik iyi oluş özelliklerinin yordayıcısı olarak affetme ve dini başa çıkmayı inceleyen, İşcan'ın (2021) araştırma bulgularına göre, psikolojik iyi oluş, affetme ve olumlu dini başa çıkma arasında olumlu yönde anlamlı ilişki olduğu, affetme ve olumsuz dini başa çıkma arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir.

Karataş ve Uzun (2021) yaptıkları çalışmada, ergenlerin mükemmeliyetçilik, öz-şefkat ve yalnızlık düzeylerinin; affetme eğilimlerine (kendini, başkalarını ve durumu) ne ölçüde etki ettiğini incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre, katılımcıların öz-şefkat düzeylerinin affetmenin tüm alt boyutlarını pozitif yönde yordadığı; yalnızlığın, kendilerini affetme eğilimlerini negatif yönde, başkalarını affetme eğilimlerini ise pozitif yönde yordadığı, mükemmeliyetçiliğin ise affetme eğilimlerinin anlamlı bir yordayıcısı olmadığı sonucunu elde edilmiştir.

Gökmen ve Çakır (2021) tarafından yapılan çalışmada,“genç yetişkinlerin affetme düzeyini yordayıcı değişkenler” incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre; affetmenin

kendini affetme alt boyutu ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Genç yetişkinlerde erkeklerin kadınlara kıyasla kendilerini affetme düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Başkalarını affetme boyutunda ise bu durumun tam tersi olduğu, genç kadınların başkalarını affetme düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu rapor edilmiştir. Yaşam pozisyonları ölçeğinin “Ben OK değilim-Sen OK’sin” alt boyutunun genç yetişkinlerin kendini affetme, durumu affetme düzeylerini negatif yönde yordadığı görülmüştür. Yaşam pozisyonunun “Ben OK’im-Sen OK’sin” alt boyutu ve bireylerin duyguları yönetme becerilerinin de kendini affetmeyi pozitif olarak yordadığı sonucunu elde ettikleri görülmüştür.

Bireylerin çocukluk çağı olumsuz yaşantıları ve sosyal dışlanma deneyimlerinin bazı araştırmalarda intihar davranışı ile ilişkilendirildiği görülmüştür (Wang, Sun, Lin, Zhang, Mu ve Cao, 2019). Webb (2021) affetme ve intihar davranışı ile ilgili araştırmaları gözden geçirmiştir. Bireylerin kendini affetme, durumu affetme ve başkalarını affetme düzeylerinin yüksek olmasının, bireylerde intihar davranışını yumuşattığını gözlemlemiştir. Bireylerin karşılanmamış ya da engellenen psikolojik ihtiyaçlarının psikolojik olarak acı çekmelerine ve umutsuzluğa kapılmalarına sebep olduğunu ifade etmektedir. Bu durum karşısında bireyin baş etme kaynakları zayıf olduğunda intihar riskinin arttığını tespit etmiştir.

Gökmen ve Deniz (2020) yaptıkları araştırmada, yetişkinlerde travma sonrası büyümenin yordayıcısı olarak öz-anlayış ve affetme düzeylerini incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, yetişkinlerin affetme ve öz-anlayış düzeyleri arttıkça, travma sonra büyüme düzeylerinin de arttığını, yani bireylerin affetme ve öz-anlayış düzeylerinin travma sonrası büyüme düzeylerini yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

2.5.Olumlu Çocukluk Yaşantıları

2.5.1.Olumlu Çocukluk Yaşantıları Tanımı

Çocukluk çağında olumsuz yaşantıya maruz kalmak ile yetişkinlikteki sonuçlar arasındaki süreklilik hakkında çok sayıda çalışma yapılmış olsa da, çocuklukta iyi olma hali veya olumlu ruh sağlığı ve yetişkin yaşamındaki sonuçlar arasındaki süreklilik hakkında kısıtlı araştırma olduğu görülmektedir (Richards ve Huppert, 2011; Crandall, Miller, Cheung, Novilla, Glade, Novilla,... ve Hanson, 2019; Crandall, Broadbent, Stanfill, Magnusson, Novilla, Hanson ve Barnes, 2020). Bireylerin kişilik gelişimi dünyaya geldikleri andan itibaren başlar ve hayat boyu gelişir ve şekillenir (Bilgin, İnce, Çolakoğlu ve Yeşilyurt, 2021).

Çocukların ilk fark ettikleri temel duygulardan biri olan mutluluk, gelişimlerinin olumlu bir göstergesi, belirleyicisi, yönlendiricisi ve çıktısı olarak kabul edilmektedir. Çocukların mutluluk düzeylerinin artması, hayata olumlu bakmalarını ve çevreleriyle olumlu etkileşimler kurmalarını sağlar (Demiriz ve Ulutaş, 2016).

Mutluluk kavramı evrensel olmasına rağmen, anlamı karmaşık ve belirsizdir (Başaran ve Özçelik, 2020). Mutluluk, alanyazına bakıldığında öznel iyi oluşun, yaşam doyumu olarak kavramsallaştırıldığı görülmektedir, bu bireylerin yaşamlarının değerlendirmesini ifade etmektedir (Eryılmaz, 2012). Mutluluk, kişinin geçmiş yaşantısından, geleceğinden ve bugününden duyduğu tatmin ile yaşamdaki değişim algısı ve çevresindekilerin görüşleri ile ilgilidir (Avşaroğlu, Hudaynazarova, Nurkoyuncu ve Başarıkan, 2021). Olumlu çocukluk yaşantıları kavramına bakıldığında ise mutluluğun yanı sıra şefkat, sevgi, ebeveynin sıcak ilgisi ve güven ilişkisinin olduğu, besleyici bir ortamda büyüme, sosyal katılım fırsatlarına sahip olma ve duygusal yeterlilikleri öğrenme süreci olarak tanımlanmaktadır (Çiçek ve Çeri, 2021).

Doğan ve Yavuz'a (2020) göre olumlu çocukluk yaşantıları; çocuğun fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimine katkıda bulunacak mutluluk, sevgi, ilgi, takdir ve güven gibi olumlu deneyimlerin yeterli derecede deneyimlenmesidir. Birey genel olarak çocukluk hayatından memnunsa, temel ihtiyaçlarının ve özellikle psikolojik ihtiyaçlarının karşılandığı inancına sahipse olumlu bir çocukluk yaşantısına sahip olduğu söylenebilir.

Çocukluk çağında güvenli, sıcak ve destekleyici ortamlar kişinin özgüven ve mutluluk düzeyini artırırken psikolojik problemlere yatkınlığını da azaltmaktadır (Ahmet, Uysal ve Çitemel, 2013). Deneysel kanıtlar, olumlu çocukluk deneyimlerinin yetişkinlikte olumlu işlevsellik için teşvik edici faktörler olduğunu desteklemektedir (Narayan, Rivera, Bernstein, Harris ve Lieberman, 2018). Temel psikolojik ihtiyaçların yeterli ve tatmin edici bir şekilde karşılandığı mutlu ve huzurlu bir çocukluk döneminin, sağlıklı bir yetişkin yaşamının ön koşulu olduğu kabul edilmektedir (Yılmaz ve Büyükcebeci, 2019).

Olumlu çocukluk deneyimleri, bireylerin gelecekte psikolojik olarak daha güçlü olmalarını (Doğan ve Yavuz, 2020) ve kendileri hakkında olumlu bir düşünce geliştirmelerini sağlar. Bireyin erken dönemde olumsuz deneyimler yaşamaması kadar, yeterince olumlu deneyimler yaşamması da büyük önem taşımaktadır (Çiçek ve Çeri, 2021). Olumlu yaşantılar ve destekleyici ilişkilerin kümülatif etkisi koruyucu bir faktör olarak, çocukların ve ergenlerin

sonraki yaşamında iyi oluş düzeylerini ve dayanıklılığını artırdığı söylenebilir (Crandall vd., 2019). Ebeveynin yakın ilgisi, desteği gibi çocukluk ve ergenlik dönemindeki olumlu deneyimler, sosyal öğrenme süreçleri ve çocuklukta güvenli bir bağlanma stiline gelişmesi nedeniyle güven, fedakarlık ve iyimserlik gibi uyumsal özelliklerin gelişimini teşvik edebilir (Johnson, Bromley ve McGeoch, 2005).

2.6.Olumsuz Çocukluk Yaşantıları

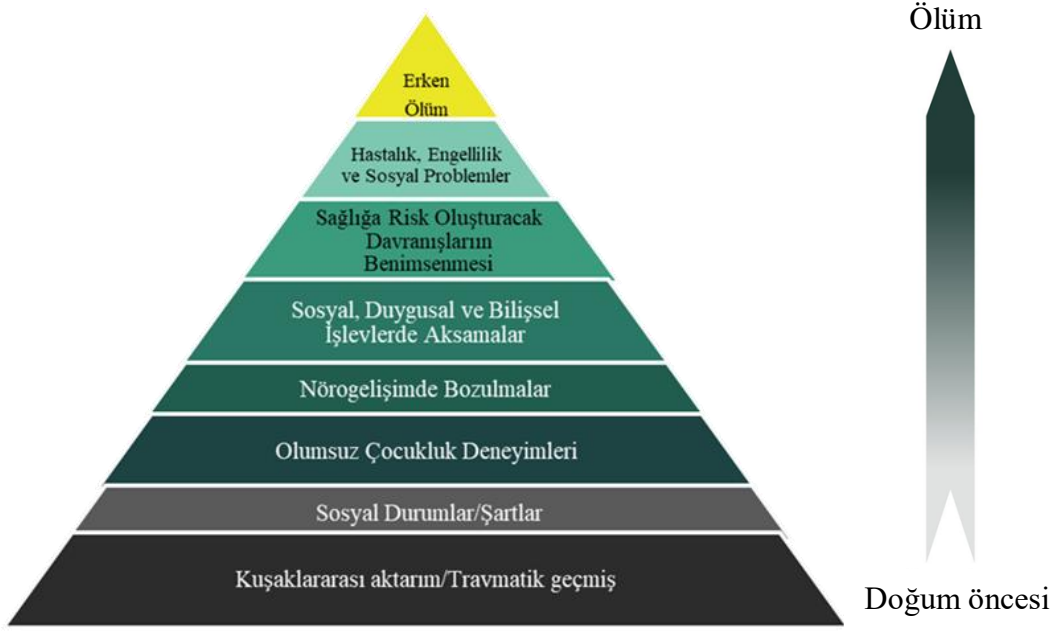
2.6.1. Olumsuz Çocukluk Yaşantılarının Tanımı

Çocukluk dönemi, bireyin birçok farklı deneyimler yaşadığı ve yaşamı boyunca izlerini taşıdığı olaylar zincirinden oluşmaktadır. Bu deneyimlerin bazıları mutlu ve güzel anılar içerirken, bazıları ise zorlayıcı olabilmektedir. Bu zorlayıcı deneyimler literatürde “Olumsuz Çocukluk Çağı Yaşantıları” olarak tanımlanmaktadır. Olumsuz çocukluk çağı yaşantılar çocuğun fiziksel, duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması ya da görmezden gelinmesi, ihmal ve/veya istismar edilmesi, aile içi şiddete maruz kalması, ebeveyn boşanması gibi durumlar dahil olmak üzere, bireyin 18 yaşına kadar ortaya çıkmış orta ve şiddetli stresli yaşam olayları olarak tanımlanmaktadır (Karatekin, 2017; Anda, Butchart, Felitti Brown, 2010; Gilbert, Widom, Browne, Fergusson, Webb ve Janson, 2009). Bunlara ek olarak, doğal afetler, savaşlar, göçler, her türlü kaza, yaralanma, yakın ilişkisi olan bir kişinin kaybı, kendisinden başka birinin başına gelen olumsuz bir olaya tanık olma gibi olaylarda olumsuz yaşantı olarak tanımlanabilir.

Çocuklar, istismar, ihmal, izolasyon veya diğer travmalardan kaynaklanan kronik durumlar, bağımlılıklar, daha düşük yaşam kalitesi ve yetişkinlikte beklenen yaşam süresi dahil olmak üzere erken dönem olumsuz çocukluk deneyimlerinin uzun vadeli sonuçlarına karşı savunmasızdır (Crandall vd., 2019). Erken yaşam deneyimlerinin sağlık ve gelişimin temelini oluşturduğu (Merrick, Ford, Ports ve Guinn, 2018) ve yaşam boyu sağlık üzerinde derin bir etkiye sahip olduğu iyi bilinmektedir (Struck, Stewart-Tufescu, Asmundson, Asmundson ve Afifi, 2021; Bellis, 2017). Araştırmacılar, olumsuz çocukluk yaşantılarını üç kategoriye (istismar, ihmal ve hane içi zorluklar) ayırarak incelemiştir (Felitti vd., 1998). Her kategoride birden fazla alt kategori mevcuttur. *İstismar*: duygusal, fiziksel ve cinsel istismar. *İhmal'in*: duygusal ve fiziksel ihmal olmak üzere iki alt kategorisi mevcuttur. *Hane içi zorluklar ise*: Anneye şiddet uygulanması, madde/alkol bağımlısı olan aile üyesinin olması, ailede psikolojik bozukluğu olan üyenin olması, evde hapse girmiş veya sabıkalı birinin olması şeklinde kategorilendirilmiştir (Felitti ve Anda, 2010).

Centers for Disease Control and Prevention(CDC)-Kaiser Prementante işbirliği ile 1995-1997' yılları arasında kapsamlı ve kısa süreli boylamsal “Olumsuz Çocukluk Çağı Yaşantıları/Deneyimleri” araştırmasını yapmışlardır (Felitti vd., 1998; CDC, 2022). Olumsuz çocukluk deneyimlerinin yaşam boyu sağlığı ve iyi oluşu etkilediği mekanizmaları gösteren bu araştırma için kavramsal çerçeve olarak “Olumsuz Çocukluk Deneyimleri Piramidi” kullanmıştır (Gibson, 2019). Bu piramit (bkz. *Şekil 2.*) olumsuz çocukluk deneyimleri çalışması için kavramsal çerçeveyi temsil etmektedir. Araştırmanın sonucunda, olumsuz çocukluk deneyimlerinin hastalık için risk faktörlerinin gelişimi ve yaşam boyu sağlık ve iyi oluş ile nasıl güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu ortaya çıkardığı görülmektedir (CDC, 2021). Olumsuz çocukluk deneyimi çalışmalarının önemli bir bulgusu, çocukluk döneminde kötü muameleye maruz kalma ve ev içi işlev bozukluğu ile yaşamın sonraki dönemlerinde çoklu risk faktörlerinin varlığı ve yetişkinlikte ölümle ilişkili çeşitli hastalık durumları arasında dereceli bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir (Gibson, 2019). Erken yaşam deneyimlerinin, tüm yaşam süresi boyunca beyin ve vücut üzerinde güçlü etkileri vardır ve beyin fonksiyonlarını, davranışlarını ve bir dizi sistemik ve zihinsel bozukluk riskini etkilemektedir (McEwen, 2008).

Olumsuz çocukluk yaşantıları ile ilgili alanyazına bakıldığında çocukluk çağı travmaları, çocukluk dönemi travmatik yaşantılar, çocukluk çağı örselenmiş yaşantılar, çocuklukta kötü muameleye maruz kalma ve çocukluk çağı deneyimleri gibi terimlerle karşılaşılmaktadır. Sonuç olarak bu kavramlar bireylerin 0-18 yaşları arasında yaşadığı olumsuz, travmatik deneyimleri incelemektedir. Bu çalışmada “olumsuz çocukluk yaşantıları” kavramı tercih edilmiştir.

Şekil 2: Olumsuz çocukluk yaşantılarının sağlığa ve iyi oluşa yaşam boyu etkisini gösteren mekanizma <https://www.cdc.gov/violenceprevention/aces/about.html#>

Çocukların gelişim ve büyüme dönemlerinde fiziksel, zihinsel, duygusal ve psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkileyen her türlü davranış, çocuk ihmal ve istismarı kapsamına girmektedir (Bakır, 2018). Çocukların ihmal ve istismarı önemli bir halk sağlığı sorunudur (Sofuoğlu, Cankardaş Nalbantçılar, Oral ve İnce, 2018). İhmal ve istismar tanımları, bir ülkenin bilimsel ve mesleki disiplinine, kültürüne ve gelişmişliğine bağlı olarak değişmektedir.

DSÖ'nün tanımına göre, *çocuk istismarı*, 18 yaşın altındaki çocukların başına gelen her türlü fiziksel, duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal, çocuğun sağlığına, hayatta kalmasına, gelişmesine veya onuruna, güven veya güç ilişkisi bağlamında gerçek ya da potansiyel zararlarla sonuçlanan her türlü sömürüyü içeren bir davranış olarak tanımlanmaktadır (DSÖ, 2020;Erişim tarihi 29 Mart 2022).

Acehan, Bilen, Ay, Gülen, Akkan ve Ferhat'ın (2013) tanımına göre, çocuk istismarı ve ihmal, ebeveyn veya bakıcı gibi bir yetişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve uzmanlar tarafından uygunsuz veya zarar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen veya kısıtlayan tüm tutum ve davranışlardır. Bu tutum veya davranışlar sonucunda çocuğun cinsel, fiziksel, duygusal, psikolojik veya sosyal zararları ile sağlığı ve güvenliğinin tehlikeye girmesi durumudur. Çocuk ihmal ise, çocuğun bakım verenleri tarafından temel fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması durumu olarak tanımlanmaktadır (Aktay, 2020; Giardino, Lyn ve Giardino, 2018).

Cinsel istismar, yetişkinlerin veya yaşça büyük bir kişinin kendi cinsel tatminini sağlamak için, çocukların tam olarak anlayamadıkları, bilerek rıza gösteremeyecekleri veya çocuğun kanmasını sağlayarak yaptığı her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır. Cinsel istismar, çocuğa sadece fiziksel temasla olan değil, her türlü pornografik görüntülerin izletilmesi ya da izlemeye zorlanması veya çocuğun bu gibi durumlarda kullanılması olarak da tanımlanabilir (Ayraller Taner, Çetin, Işık ve İşeri, 2015). Cinsel istismar bireylerin akranları tarafından da yapılabilmektedir.

Fiziksel istismar, 18 yaşından küçük bir çocuk veya gencin, bakım ve gelişiminden sorumlu ebeveyn veya kişi tarafından, sağlığını olumsuz yönde etkileyecek şekilde fiziksel olarak zarar verilmesi veya yaralanmasıdır (Aktay, 2020; Acehan vd., 2013).

Duygusal ve Psikolojik istismar, çocuğun ebeveyni veya bakımından sorumlu kişinin gelişimsel olarak uygun ve destekleyici bir ortam sağlamada zaman içindeki başarısızlık örüntüsünü içermektedir. Bu kategorideki eylemlerin çocuğun fiziksel, zihinsel sağlığına veya fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişimine zarar verme olasılığı yüksek olabilmektedir. Örn, çocuğun hareketinin kısıtlanması; küçümseme, suçlama, tehdit etme, korkutma, ayrımcılık yapma, alay etme ve diğer fiziksel olmayan reddetme veya düşmanca muamele biçimlerini içermektedir (WHO, 2006;Güner, Güner ve Şahan, 2010). Araştırmalar, duygusal istismarın (sözlü istismar, aşağılama ve diğer psikolojik kötü muamele dahil) bağımsız olarak, çocukluk ve ergenlik döneminde kişilik bozukluğu özelliklerinin gelişimine katkıda bulunabileceğini ileri sürmüştür (Johnson, Bromley ve McGeoch, 2005).

Fiziksel ihmal; Çocuğun tıbbi ihtiyaçlarının karşılanmaması, hastalık veya yaralanma durumunda çocuğa uygun sağlık hizmetinin sağlanmaması veya geciktirilmesi, çocuğu terk etme, uygun gözetim eksikliği, boşanma sırasında çocuğun velayetini reddetme veya velayet sorunları nedeniyle sık sık ev değiştirilmesi, çocukların beslenmesinde, giydirilmesinde ve temizliğinde yetersiz kalınması olarak tanımlanmaktadır (Bilim, 2012).

Duygusal ihmal, çocuğun duygusal ve psikolojik iyiliği için besleyici, gelişimini teşvik edici bir ortamın olmaması, destek, dikkat, ilgi gibi ihtiyaçlarını göz ardı edilmesi, ebeveynler arasında şiddete maruz kalması, alkol veya madde kullanımına izin verilmesi veya teşvik edilmesi, diğer uyumsuz davranışlarının hoş görülmesi ve psikolojik yardım alma ihtiyacının görmezden gelinmesi, reddedilmesi veya geciktirilmesi olarak ifade edilmektedir (Bilim, 2012; Güner vd, 2010).

Çocuklukta ihmalin izlerinin, cinsel istismar kadar araştırılmadığı görülmektedir. Fakat, çocuklukta ebeveyn sevgisinin eksikliğine ilişkin raporların, klinik örneklerde anti sosyal, kaçınan, sınırdaki kişilik, bağımlı, paranoid ve şizoid kişilik bozukluğu belirtileri ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Johnson vd., 2005). Buradan yola çıkarak çocukluk çağı olumsuz yaşantıların yaygınlığa bakacak olursak, DSÖ'nün (2020) verilerine göre, 2-4 yaş arası yaklaşık her 4 çocuktan 3'ü veya 300 milyon çocuk, ebeveynleri ve bakıcıları tarafından düzenli olarak fiziksel cezaya ve/veya psikolojik şiddete maruz kaldığını, her 5 kadından 1'i ve 13 erkekten 1'i 0-17 yaş arası çocukken cinsel istismara uğradığını, 20 yaşın altındaki 120 milyon kız ve genç kadın, bir tür zorla cinsel ilişkiye maruz kaldığını bildirmiştir (<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> Erişim Tarihi 24 Mart 2022). Yine, DSÖ (2020) verilerine göre, 2015-2020 yılları arasında dünya çapında kadınların %15'inin 18 yaşından önce doğum yaptığını, her yıl yaklaşık olarak 1,1 milyon erenin öldüğünü ve bu ölümlerin başlıca nedenlerinin trafik kazaları, intihar, kişilerarası şiddet, gibi önlenemez olumsuz yaşantılar olduğunu raporlamıştır (https://www.who.int/health-topics/adolescent-health#tab=tab_2 Erişim tarihi 28 Mart 2022).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUİK) 2021 yılında yayımladığı verilerine bakıldığında, güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayısının 450 bin 803 olduğu görülmektedir. Bu çocukların %37,9'unun mağdur, %25,3'ünün suça sürüklenme, %18,5'inin kabahat işlediği iddiasıyla, %13,0'ının bilgisine başvurma amacıyla, %5,0'ının kayıp (sonra bulunan) olması sebebiyle, %0,2'sinin farklı nedenlerden dolayı güvenlik birimlerine geldiği bildirilmiştir. Mağdur olarak gelen çocukların sayısına bakıldığında 170 bin 961 çocuğun %88,1'ini suç mağduru, %11,7'sini takibi gereken olay mağduru çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Suç mağduru olan çocukların %54,0'ının erkek, %46,0'ının kız çocuğu olduğu görülmektedir. Suç mağduru olarak gelen 150 bin 615 çocuğun %55,3'ü yaralama, %14,5'i aile düzenine karşı suçlar, %12,2'si cinsel suçlardan, %4,5'i tehdit, %3,0'ı kişiyi hürriyetinden yoksun kılma, %2,1'i ise hırsızlık suçlarından mağdur olduğu rapor edilmiştir (<https://data.tuik.gov.tr> Erişim tarihi 21 Mart 2022).

Olumsuz çocukluk çağı deneyimlerinin sıklığını ve yaygınlığını araştıran Sofuoğlu, Oral, Aydın, Cankardeş, Kandemirci, Koç ve Akşit'in (2014) yaptığı kapsamlı bir araştırma sonucuna göre, katılımcıların yaşamı boyunca maruz kaldığı psikolojik istismarın sıklığı %70,4, fiziksel istismarın sıklığı %58,1 ve ihmal sıklığı da %42,4 olarak bulunmuştur. Bireylerin son bir yılda yaşadığı olumsuz deneyimin sıklığı ise, psikolojik istismar %62,7,

fiziksel istismar %46,0 ve ihmalin sıklığı %37,5 olarak rapor edilmiştir. Tüm yaşam boyu birden fazla çocukluk çağı olumsuz yaşantı türüne maruz kalma sıklığı %78,6 iken, son bir yıl içerisinde birden fazla çocukluk çağı olumsuz yaşantı türüne maruz kalma sıklığının %70,7 olduğu tespit edilmiştir. Bu rakamlara göre, Türkiye'de çocuk ihmal ve istismar oranının kayıtlı vaka verilerinden çok daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür (Sofuoğlu ve Nalbantçılar, 2018). Hem dünya da hem Türkiye'de bu rapor edilen verilerin dışında raporlanamayan, ulaşılamayan ve araştırılması gereken birçok vaka olduğu düşünülmektedir. Bu verilere bakıldığında çocukluk çağı olumsuz yaşantıların azımsanmayacak derecede ciddi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Mete ve Bilge, 2018).

2.6.3. Olumsuz Çocukluk Yaşantısına Maruz Kalmanın Sonuçları

Erken çocukluk deneyimleri, olgunlaşma ve işleyişin fizyolojik, psikolojik ve sosyal yönleri üzerinde büyük bir etkiye sahiptir (Richter, Gilbert ve McEwan, 2009). Çocuklar istismar, ihmal veya diğer olumsuz deneyimlerden kaynaklanan kronik durumlar, bağımlılıklar, daha düşük yaşam kalitesi ve yetişkinlikteki yaşam beklentisi dahil olmak üzere erken dönem olumsuz çocukluk deneyimlerinin uzun vadeli sonuçlarına karşı savunmasızdır. (Crandall vd., 2019). Barınmadan beslenmeye, sağlıktan eğitime hayatın her alanındaki eşitsizliklerden en çok çocuklar ve engelliler etkilenmektedir (Güner vd., 2010). Olumsuz çocukluk yaşantıları, gelecekte pek çok ruhsal ve psikiyatrik sorunun yanında fiziksel hastalıklara ve yaşam boyu iyilik halinin bozulmasına neden olabilecek bir faktördür. Çocukluk çağı olumsuz deneyimlerine maruz kalmanın artması, sigara kullanımı (Edwards, Anda, Gu, Dube ve Felitti, 2007; Jun, Rich-Edwards, Boynton-Jarrett, Austin, Frazier ve Wright, 2008; Ford, Anda, Edwards, Perry, Zhao, Live Croft, 2011a; Strine, Edwards, Dube, Wagenfeld, Dhingra, Prehn, ... ve Croft, 2012; Shin, McDonald ve Conley, 2018) riskli cinsel davranışlar (Gilbert, 2009; Hillis, Anda, Felittive Marchbanks, 2001; Fallahi, Rahmani, Azin, Molavi, Higgs ve Allahqoli, 2019) dermatolojik hastalıklar (Gündüz, 2020), kalp, kanser, akciğer ve karaciğer hastalığı, cinsel yolla bulaşan hastalıklar dahil olmak üzere çeşitli davranış, fiziksel ve zihinsel sağlık sorunları geliştirme olasılığı ile ilişkili bulunmuştur. Bazı araştırmalarda ise erken ölümle ilişkilendirilmektedir (Lu, Mueser, Rosenberg ve Jankowski, 2008; Felitti vd., 1998).

Çocuklukta deneyimlenen olumsuz yaşantılar, ergenlik ve yetişkinlik döneminde sağlık açısından riskli davranışlarda bulunma olasılığını artırmakta ve yetişkin yaşamındaki sosyal kaynakları, baş etme becerilerini ve duygusal işleyişi olumsuz etkilemektedir (Rose,

Xie ve Stineman, 2014; Ford, Clark ve Stansfeld, 2011b). Olumsuz çocukluk deneyimlerinin birçok çalışmada intihar (Gilbert vd., 2009; Ammerman vd., 2018; Wang ve vd., 2019; Demirkol, Uğur ve Tamam, 2020), depresyon (Von Cheong vd., 2017; Akcan ve Taşören, 2020; Chung, Mathew, Elo, Coyne ve Culhane, 2008) anksiyete, alkol kötüye kullanım (Maggs, Patrick ve Feinstein, 2008), madde bağımlılığı (Gündüz, Yaşar, Gündoğmuş, Savran ve Konuk, 2018), obezite ile ilişkilendirildiği görülmüştür (Felitti vd., 1998; Dube, Felitti, Dong, Giles ve Anda, 2003; Felitti, Anda, Nordenberg, Williamson, Spitz, Edwards ve Marks, 2019). Çocukluk çağı olumsuz deneyimler kümülatif bir etkiye sahiptir, dolayısıyla insanlar ne kadar çok olumsuz deneyime sahipse o kadar fazla sağlık sorunu geliştirirler. Yapılan araştırmalar incelendiğinde sosyoekonomik avantaj düzeyleri (Wang vd., 2019) arasında ailelerde problem yaşama riskinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Düşük gelirli veya tek ebeveynli ailelerde çocukların kötü muamele mağduru olmaları daha olasıdır, bu özellikler ebeveynler arasındaki düşük eğitim düzeyi ile yüksek oranda ilişkilidir (Hunt, 2016).

2.7.Olumlu ve Olumsuz Çocukluk Yaşantıları ile İlgili Yapılan Araştırmalar

CDC-Kaiser Prementante işbirliği ile yaptığı “Olumsuz Çocukluk Çağı Yaşantıları” araştırması en kapsamlı çalışmalardan biridir. 1995-1997’ yılları arasında iki dalga halinde 17000’den fazla katılımcıya ulaştıkları ve öz bildirim ölçeği uygulayarak verileri elde ettikleri görülmüştür (<https://www.cdc.gov/violenceprevention/aces/about.html#> Erişim tarihi 20 Mart 2022; 17:39). Bireylerin çocukluk çağı olumsuz deneyimlerinin, mevcut sağlık durumu ve davranışlarına etkisini incelemek amacıyla yapılan çalışmadır. Araştırmanın 1. ve 2. dalga sonuçlarına bakıldığında katılımcıların %36’sının herhangi bir olumsuz yaşantıya maruz kalmadığı, %26.0’ının bir, %15.9’unun iki, %9.5’inin üç, %12.5’inin dört veya daha fazla kategoride olumsuz çocukluk yaşantısına maruz kaldığı tespit edilmiştir. Psikolojik istismara uğrayanların %52’sinin aynı zamanda fiziksel istismara da uğradığı bulgulanmıştır. Kadınların beş veya daha fazla kategoride olumsuz çocukluk yaşantısına maruz kalma olasılığının erkeklerden %50 daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklukta olumsuz yaşantıya maruz kalma süreci arttıkça sigara içme davranışı, şiddetli obezite, fiziksel hareketsizlik, depresif ruh hali ve intihar girişimleri için hem yaygınlık, hem de risk oranının da arttığı tespit edilmiştir (Felitti vd., 1998; Fırat, 2021).

Xavier, Cunha ve Pinto Gouveia’nın (2015) yaptıkları araştırmada, ergenlerin çocukluk deneyimleri (tehdit edici anılar, boyun eğdirici anılar), olumlu ve olumsuz duygulanım, merhamet korkuları ve kendine zarar verme davranışları arasındaki ilişkileri

inceledikleri görülmüştür. Araştırmanın sonucuna göre, erken dönemde tehdit edici anılar ve boyun eğdirici anılar ile merhamet korkuları arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler olduğu, olumlu duygulanımla ise negatif yönde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocukluk çağında tehdit edici anılar ve boyun eğdirici anılar ile kişinin kendine kasıtlı olarak zarar verme davranışları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan, sırasıyla olumsuz duygulanım, erken dönemde tehdit edici anılar, boyun eğdirici anılar ve merhamet korkusunun kişinin kendine kasıtlı olarak zarar verme davranışını önemli ölçüde yordadığı rapor edilmiştir.

Güloğlu, Kararımak ve Emiral'in (2016) üniversite öğrencileri (n=536) ile yaptıkları araştırmada ise, çocukluk çağı travmatik deneyimleri olan ihmal ve istismarın, tinsellik ve affetme üzerindeki etkisi incelenmektedir. Araştırmanın sonucuna göre, erkeklerin istismar (duygusal, fiziksel, cinsel) ve ihmale (duygusal ve fiziksel) kadınlardan daha fazla maruz kaldığı bulgulanmıştır. Sonuç olarak, çocukluk çağında travmatik deneyime maruz kalan bireylerin, tinsellik ve affetmenin alt boyutları olan kendini affetme, durumu affetme ve başkalarını affetme puanlarının çocukluk çağında travmatik deneyime maruz kalmayanlara göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Sloven, Chen, Guida, Albert ve Williams'ın (2017) 34-84 yaşları arasındaki yetişkin bireylerle (n=1255) yaptıkları bir araştırmada olumlu çocukluk deneyimleri ile orta yaşta ideal kardiyovasküler sağlık arasındaki ilişki, depresyon ve sosyal desteğin bu ilişkiye ne ölçüde aracılık ettiği incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre olumlu çocukluk deneyimlerinin orta yaşta ideal kardiyovasküler sağlıkla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Clements-Nolle, Lensch, Baxa, Gay, Larson ve Yang (2018) tarafından yapılan araştırmada lezbiyen, gey veya biseksüel öğrencilerin ve cinsel kimliklerinden emin olmayan ve daha fazla olumsuz çocukluk deneyimine maruz kalan öğrencilerin orantısız şekilde yüksek intihar düşüncesi ve girişimi olasılıklarına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Rokita ve diğerleri (2018) Majör psikiyatrik bozukluklarda erken yaşam deneyimleri ve sosyal biliş'in etkilerini araştırmak için sistematik bir derleme çalışması yapmıştır. Bu araştırmanın bulgularına göre güvensiz bağlanma, ihmal veya istismarla ilgili sıkıntılar dahil olmak üzere erken çocukluk sosyal deneyimleri ile daha düşük sosyal bilişsel performans arasında önemli bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir.

Carbone ve diğeri (2019) tarafından yapılan bir araştırmada, psikiyatrik tanılı hastaların olumsuz çocukluk deneyimleri kümeler haline getirilerek klinik şiddet ile ilişkisi incelenmiştir. Bu kümelemenin olumsuz çocukluk deneyimleri düşük düzeyde olanlar, destek eksikliği ve izole edilenler, son olarak da ihmal ve istismara maruz kalanlar şeklinde yapıldığı görölmüştür. Çocukluk çağındaki ihmal ve istismar ile ilgili olan olumsuz deneyimler, destek eksikliği/izole edilenler ile ilgili olanlardan daha fazla semptomatik şiddet ile ilişkili bulunmuştur. Ayrıca çocukluk çağı travmasının, klinik psikozun ve uzun süreli psikotik deneyimlerin şiddetiyle pozitif yönde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Crandall ve diğeri (2019) yaptığı araştırma sonuçlarına göre çocukluk çağı olumlu yaşantılar stres, depresyon ve uyku güçlüklerinde daha düşük puanlar ve bireylerin yönetici işlevlerinde kontrol odağı, bağışlama, minnettarlık, ailevi yakınlık ve daha yüksek puanlarla ilişkilendirilmiştir. Olumlu çocukluk yaşantılarının zayıf yetişkin sağlığına karşı koruma sağladığını ve daha iyi yetişkin sağlığına yol açtığı görölmektedir. Çocukluk çağı olumsuz deneyim puanları orta düzeyde olduğunda, olumlu deneyimlerin, olumsuz deneyimlerin yetişkin sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini büyük ölçüde nötralize ettiğini bulgulamıştır.

Yılmaz ve Büyükcebeci (2019) tarafından yapılan araştırmada bireylerin aidiyet duygusu ile zihinsel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkide çocukluk çağı mutluluk ve huzur anılarının aracı rolünü incelemiştir. Çalışmanın bulgularına göre çocukluk çağı mutluluk ve huzur anıları ile zihinsel iyi oluş arasında yüksek düzeyde, olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu, aidiyet duygusu ile çocukluk çağı mutluluk ve huzur anıları arasında orta düzeyde, olumlu yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca aidiyet duygusu ile zihinsel iyi oluş arasındaki ilişkide çocukluk çağı mutluluk ve huzur anılarının kısmi aracı role sahip olduğu sonucu elde edilmiştir.

Crandall ve diğeri (2020) tarafından yapılan araştırmada ergenlik döneminde ortaya çıkan olumlu yaşantıların, olumsuz deneyimlerin genç yetişkinin sağlığı üzerindeki etkisini azaltabileceği ve bağımsız olarak iyi bir sağlığa katkıda bulunabileceği tespit edilmiştir.

Doğan ve Yavuz (2020) yaptıkları çalışmada, yetişkin (n=968) bireylerin olumlu çocukluk yaşantıları, algılanan mutluluk ve psikolojik sağlamlık düzeylerini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda olumlu çocukluk yaşantılarının psikolojik sağlamlığı pozitif yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Wang ve diğeri (2019) yaptıkları araştırmada, yetişkinlikte intihar dūřüncesinin en güçlü yordayıcılarını sırasıyla akran izolasyonu/reddi, duygusal ihmal ve düşük sosyo-ekonomik durum olarak tespit etmiştir. Bir kişinin akran izolasyonu/reddi yaşaması durumunda intihar dūřüncesinin, akran izolasyonu/reddi yaşamamış bir kişiye göre 4.18 kat daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmada analizden ortaya çıkan üç faktörden ikisinin (sosyoekonomik durum ve akran reddi) tipik olarak çocukluk çağı olumsuz deneyimleri araştırmalarına dahil edilmemesinin araştırmacı tarafından eleştirildiği görülmüştür.

Akcan ve Taşören'in (2020) yetişkin bireylerle (18-64 yaş arası) yaptığı araştırmada; çocukluk çağı olumsuz yaşantılar, duyu düzenleme ve öz-şekfet'in depresyon belirtilerini ne düzeyde yordadığı incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre, bireylerin çocukluk çağı olumsuz yaşantıları ve depresyon, bilişsel duyu düzenleme ve öz duyarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulgulanmıştır. Çocukluk çağı olumsuz yaşantıları ve bilişsel duyu düzenlemenin depresyonu kısmi olarak yordamakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yetişkinlerle yapılan başka bir araştırmada (Çelik, 2020) katılımcıların çocukluk çağına ilişkin olumsuz travmatik deneyimleri arttıkça, duyu düzenleme güçlüklerinin de arttığı, bilinçli farkındalık düzeylerinin ise azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ulusoy (2020) yaptığı çalışmada, 15-18 yaşları arasında çalışan (n=213) ve çalışmayan (n=457) ergenlerin olumsuz çocukluk çağı deneyimlerinin yaygınlığını karşılaştırmıştır. Bu araştırmanın bulgularına göre, çalışan ve çalışmayan ergenler psikolojik ve fiziksel olumsuz çocukluk çağı deneyimleri ve ihmalin yaygınlığı açısından karşılaştırıldığında, aralarında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Olumsuz çocukluk çağı deneyimleri ölçeğinin alt boyutlarına göre, çalışmayan ergenlerde psikolojik istismar %77.9, fiziksel istismar %63.7 ve ihmal %47.5, çalışan ergenlerde ise psikolojik istismar %67.6; fiziksel istismar %50.7; ihmal %27.2 olarak rapor edilmiştir. Sonuç olarak çalışmayan ergenlerin çalışan ergenlere göre daha fazla olumsuz çocukluk yaşantısına maruz kaldığı tespit edilmiştir.

Baglivio ve Wolff (2021) suçlu çocuklar (n=28000) üzerinde yapmış olduğu çalışmada, olumlu ve olumsuz deneyimlerin kümülatif etkisini incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre, çocukların olumsuz yaşantıya maruz kalma düzeylerinin artmasının tekrar suç işleme ve tutuklanmanın artmasıyla ilişkili olduğu, yüksek düzeyde olumlu deneyim

yaşayan çocukların ise tekrar suç işleme ya da tutuklanma düzeylerinde azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dört veya daha fazla olumsuz yaşantı deneyimi olan gençlerin olumlu yaşantı deneyimi yüksek olan gençlere kıyasla, bir yıl içinde yeniden tutuklanma olasılıkları kabaca %15 ve o yıl içinde işlenen bir suçtan dolayı yeniden mahkûm edilme olasılıklarının ise %20 daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Bilgin, İnce, Çolakoğlu ve Yeşilyurt (2021) genç yetişkinlerle yaptığı çalışma sonucuna göre olumlu çocukluk yaşantılarının algıladıkları sosyo-ekonomik düzeye, anne-baba eğitim düzeyine ve algılanan ebeveyn tutumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Demir (2021) romantik ilişkisi olan yetişkin katılımcılar (n=526) ile yaptığı araştırmada, olumlu çocukluk yaşantıları ile romantik ilişkilerdeki çatışma çözme stilleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre, olumlu çocukluk yaşantılarının bireylerin romantik ilişkide çatışma çözme stillerini önemli ölçüde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ertaç (2021) yetişkin bireylerin farklı obsesif inanış düzeyleri ile çocukluk çağı olumsuz yaşantıları, ruminasyon ve bilişsel çarpıtmalar arasındaki ilişkiyi belirlemek için yaptığı araştırmanın sonucuna göre, obsesif inançları yüksek olan katılımcıların, düşük obsesif inançlara sahip katılımcılardan anlamlı olarak daha fazla çocukluk dönemi olumsuz deneyimleri, ruminasyon ve bilişsel çarpıtma puanlarına sahip olduklarını bulgulamıştır.

Özşahin ve Santur (2021) yaptıkları araştırmada, lohusa annelerin (n=266) çocukluk çağındaki olumsuz yaşantıları, emzirme öz yeterliliği ve postpartum depresyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların %49,2'sinin en az bir çocukluk çağı olumsuz deneyime maruz kaldığı görülmüştür. Çocukluk çağı olumsuz deneyimleri ve doğum sonrası depresyon düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu, doğum sonrası depresyon ve emzirme öz yeterlik düzeyleri arasında ise negatif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Sonuç olarak çocukluk çağı olumsuz deneyimleri ve doğum sonrası depresyon düzeyleri, emzirme öz yeterlik düzeyinin %10'nunu açıklamıştır.

2.8.Ostrasizm ile İlgili Kuramsal Çerçeve

2.8.1. Ostrasizm'in Tanımı

İnsanlar, başkalarıyla nasıl ilişki kurduğuna ve diğerlerinin onlarla nasıl ilişki kurduğuna bağlı olarak hayatta kalan ve üreyen, doğası gereği sosyal bir türdür (Ferreira,

Cunha, Marta-Simões, Duarte, Matos ve Pinto-Gouveia, 2018). Sosyal bir varlık olan insan, yaşamını bir grup ya da topluluk içerisinde devam ettirmektedir. Sağlık, mutluluk, başarı ve hayatta kalma, büyük ölçüde diğer insanlarla sosyal bağların sürdürülmesine bağlıdır ve bu nedenle arzu edilen bir ilişki ortağı veya grup üyesi olacak türden bir kişi olmak hayati derecede önemlidir (Leary ve Baumeister, 2000). İnsanların başkalarıyla anlamlı ve istikrarlı sosyal ilişkiler kurmaya yönelik psikolojik bir ihtiyacı vardır ve bu ihtiyaç karşılanmadığında kişiler, hem fiziksel hem de psikolojik olarak acı çekerler (Williams ve Zadro, 2005; Wesselmann, Michels ve Slaughter, 2019). Bir gruba ya da topluluğa ait olma duygusu temel bir insani ihtiyaçtır (Baumeister ve Leary, 1995). Çünkü kişilerarası ilişkilerin geliştirilmesine ve devam ettirilmesine, bireylerin fiziksel ve duygusal refahının sürdürülmesine yardımcı olur (Reinhard, Dewald-Kaufmann, Wuestenberg, Musil, Barton, Jobst ve Padberg, 2020). Bireylerin aidiyet düzeyleri ve çocukluk çağı mutluluk ve huzur anıları arasında olumlu yönde anlamlı ilişki gözlenmiştir (Yılmaz ve Büyükcebeci, 2019). Çocuklar kendilerini güvende hissetmek için ebeveynlerinden tutarlı bir sevgi ve ilgi beklerler; Partnerler ilişkilerini doğrulamamın bir yolu olarak yakınlık ararlar ve öğrenciler duygularını başkalarıyla paylaşmak için okulda sosyalleşirler (Ma, Sachdev ve Tang, 2021). Ait olma ihtiyacı kişilerarası davranış için güçlü bir motivasyon temelidir (Baumeister, Brewer, Tice ve Twenge, 2007). Bu temel ihtiyaç, gruptan veya toplumdan dışlanma, başkaları tarafından reddedilme gibi durumlarda karşılanamaz (Aydın, Sahin, Güzel, Abayhan, Kaya ve Ceylan, 2013). Sosyal dışlanma bu ihtiyacı engeller (Bastian ve Haslam, 2010).

Alanyazında, bireyin temel psikolojik ihtiyaçlarının başkaları tarafından tehdit edildiği bir sosyal durumu tanımlamak için farklı terimler (örn., ostrasizm, reddedilme, sosyal dışlanma) kullanılmaktadır. Ostrasizm, genel olarak bireyin veya grubun diğer bireylerden veya gruplardan dışlanmasına atıfta bulunan, yaygın olarak kullanılan bir terimdir (Williams, 2007a). Dışlanma ile ilgili çağdaş sosyal psikolojik araştırmalar, dışlanmışlığı görmezden gelinen veya dışlanan (yani grubun dışına atılan) olarak tanımlayarak ilerlemiştir. Bu tanımın dikkate değer bir özelliği genişliğidir (Ren, Hales ve Williams, 2017, s.11). Bununla birlikte, çeşitli dışlanma türleri vardır ve her biri, belirli bir ihtiyaç veya ihtiyaçlar dizisine yönelik tehditlerle, kullanımının farklı algılarıyla ve hedeflerine yönelik farklı deneyimlerle sonuçlanabilecek özel niteliklere sahiptir (Williams ve Sommer, 1997).

Alanyazına bakıldığında kavramsal olarak bir biri ile ilişkili oldukları ve benzer olumsuz etkileri nedeniyle araştırmacılar genellikle (Wesselmann ve Williams, 2017)

psikolojik dışlanma (ostracism), *sosyal dışlanma* (social exclusion/social ostracism), *reddedilme* (rejection), *önemsenmeme* (ignored) gibi kavramları topluca *sosyal dışlanma* olarak ifade etmiştir (Williams, 2007a; Hales, McIntyre, Rudert, Williams ve Thomas, 2021; Solak ve Teköznel, 2019). Sosyal dışlanma, genel olarak fiziksel (reddedilme) veya duygusal (ostrasizm) olarak diğerlerinden ayrı tutulma deneyimi olarak tanımlanmaktadır. Ostrasizm, bireyin tamamen göz ardı edildiği veya görmezden gelindiği bir durumdur. Reddedilme ise, genel olarak kişinin bir sosyal ilişkide istenmediğinin açıkça söylenmesi veya ima edilmesi olarak tanımlanır (Wesselmann, Grzybowski, Steakley-Freeman, DeSouza, Nezlek ve Williams, 2016). Bu kavramların benzerlikleri ve farklılıkları hakkında tartışmalar olsa da, mevcut araştırmalarda sıklıkla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Wesselmann ve Williams, 2017). Ancak, bu farklı dışlanma deneyimlerinin bazen farklı psikolojik sonuçlara neden olan kavramsal nüansları vardır (Williams, 2009). Son zamanlarda yapılan bazı araştırmalarda, birbiri ile ilişkili bu kavramların arasındaki küçük farklılıkların araştırılması ve aralarında önemli ayrımların yapılmasının gerekli olduğu görülmektedir (Wesselmann ve Williams, 2017).

Yakın tarihli araştırmalarda bu kavramların aralarındaki farklılıklara odaklanan çalışmalar da mevcuttur (örn. Leary, 2005; Williams, 2007a; Molden, Lucas, Molden, Gardner, Dean ve Knowles, 2009; Soylu, 2010; Kandemir, 2011; Aydın, Sahin, Güzel, Abayhan, Kaya ve Ceylan, 2013; Kavaklı, 2019). Sosyal dışlanma, bireyin benlik saygısı, ait olma duygusu, sosyal çevresi üzerindeki kontrolünü algılama ihtiyacı ve anlamlı varoluş ihtiyacını tehdit eder (Williams vd., 1997a; Williams, 2009; Williams, Cheung ve Choi, 2000; Williams ve Zadro, 2005; Williams, 2007a; Williams, 2009; Williams vd., 2019; Wesselmann, Michels ve Slaughter, 2019). Ait olma ve benlik saygısı, sosyal bağlantıları sürdürmek ve geliştirmekle ilişkili ihtiyaçlardır; kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyaçları ise sosyal bağlantılara bakılmaksızın elde edilebilir (Williams ve Nida, 2011).

Ostrasizm, bireyin tamamen göz ardı edildiği ve yokmuş gibi hissettirildiği bir tür sosyal dışlanmadır (Twyman, Saylor, Saia, Macias, Taylor ve Spratt, 2010). Sosyal dışlanma, insanın sosyal yaşamında yaygın ve her yerde sayısız biçimde ortaya çıkan bir olgudur (Williams, vd., 1997b; Wesselmann ve Williams, 2017; Boykina, 2019; Wesselmann, Grzybowski, Steakley-Freeman, DeSouza, Nezlek, ve Williams, 2016). Bireyin sosyal olarak dışlanma veya reddedilmeye maruz kalması birçok uyumsuz davranışa ve psikolojik sorunlara yol açabilir (Akin, Uysal ve Akin, 2016). Dışlanma, olumlu duygulanımı azaltırken, olumsuz

duygulanımı artırır. Dışlanmaya maruz kalmak olumsuz bir deneyimdir, bu nedenle temel ihtiyaçları tehdit etmenin yanı sıra, kişiyi duygusal olarak da rahatsız eder (Williams, 2009). Durumun belirsizliği nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalan kişinin, dışlanmanın nedenini dış etkenlerden çok kişisel özelliklere bağlaması kuvvetle muhtemeldir (Abayhan ve Aydın, 2014). Ayrıca, insanlar, başkalarının onları değersizleştirebileceği veya başka bir şekilde reddedebileceği (sözlü veya sözlü olmayan) en ufak bir ipucuna karşı hassastır ve bu ipuçları genellikle acı, olumsuz etki ve diğer olumsuz psikolojik sonuçları ortaya çıkarır (Wesselmann vd., 2016). Sosyal etkileşimden dışlanan veya yoksun bırakılan kişilerde öfke (Li, Zhang, Zhao ve Yu, 2020), depresyon (Hsu, Sanford, Meyers, Love, Hazlett ve Zubieta, 2015; Rudert, Janke ve Greifeneder, 2021) ve yalnızlığa neden olduğu görülmektedir (Kiran ve Thiruchelvi 2020). Sosyal dışlanma, psikiyatrik bozuklukların gelişimine, şiddetlenmesine ve kalıcılığına katkıda bulunan önemli bir psikososyal faktördür (Reinhard vd., 2020). Birey veya bireyler dışlanmaya uzun süre maruz kalması sonucunda güçlü ve yıkıcı etkiler gösterebilir (Zadro ve Williams, 2004). Bireylerin başa çıkma kaynakları tükenir ve yabancılaşma (Çelikkaleli ve Tümtaş, 2017), depresyon, çaresizlik ve değersizlik duyguları yaşaması muhtemeldir (Williams ve Zadro, 2005; Williams ve Nida, 2011).

2.8.2. Ostrasizm'in İncelenmesinde Kullanılan Deneysel Paradigmalar ve Geliştirilen Modeller

Sosyal psikologlar, hem ilişkisel hem de deneysel yaklaşımları kullanarak, dışlanmayı anlamak, incelemek için birçok yöntem ve paradigma geliştirmiştir (Ren, Hales ve Williams, 2017). Bu bölümde dışlanma kavramını detaylı anlamak ve araştırmak için kullanılan paradigma ve modeller kısaca tanıtılacaktır.

Top Atma Paradigması (Ball tossing)

Ostrasizm bir sosyal dışlanma biçimi olduğundan, bu paradigmalar dışlanmanın anlaşılmasına büyük katkı sağlamıştır. İlk deneysel çalışma yüz yüze dışlanmayı manipüle etmek için geliştirilmiş “**Top Atma Paradigması**” (Ball tossing) ile yapılmıştır. Bu deney bireylerin (araştırmacı ile işbirliği yapan) ve diğer iki katılımcı arasındaki bir top atma oturumuna dahil edildiği veya dışlandığı bir dışlanma paradigmasıdır. Burada araştırmacı ile işbirliği yapan katılımcılar (kontrol grubu) salonda beklerken daha önceden salona bırakılan topu “fark ediyor” birbirlerine atmaya başlıyorlar ve salondaki diğer (deney grubu) bekleyen bireyleri de top atmaya dahil ediyorlar. Birkaç dakika (5 dakikadan az) topu dönüşümlü olarak attıktan sonra işbirliği yapan katılımcılar (kontrol grubu) kendi aralarında topu atmaya

devam ediyor ve diğer bireyleri (deney grubu) dışlıyorlar. Birlikte top atmaya dahil olunan sürenin kısa olmasına, herhangi bir sözlü iletişimin olmamasına ve diğer kişilerle bir daha hiç karşılaşmayacak olmalarına rağmen, dışlanan kişiler ait olma, benlik değeri ve kontrol ihtiyaçlarının tehdit edildiğini rapor etmiştir (Williams, 2009; Kandemir, 2011; Abayhan, 2013; Ren, Hales ve Williams, 2016; Wirth, 2016; Boykina ve Chirkina, 2020).

Sanal Top Paradigması (Cyberball)

Sonrasında geliştirilmiş paradigma ise “**Sanal Top Paradigması**” (Cyberball) (Williams, Cheung ve Choi, 2000) olarak bilinen bir bilgisayar oyunudur. Burada katılımcılara zihinsel görselleştirme becerilerinin incelenmesinin amaçlandığı ve bu nedenle deneyde görsel imgelerle top oyunu oynayacakları bilgisi verilir. Katılımcıların iki veya üç kişiyle oynadığına inandıkları, görünüşte çevrimiçi bir top atma oyunudur. Aslında, “diğerleri” araştırmacı tarafından kontrol edilmektedir. Oyunun seyri ve hızı, dahil edilme sıklığı, oyuncu bilgileri ve simgesel temsil eden kişi, araştırmacı tarafından düzenlenmektedir. Katılımcılar karşıdaki kişi hakkında bilgi sahibi olmasalar da, oyuna ne kadar dahil olup olmadıklarıyla ilgilenmişlerdir. Katılımcılar deneyimlerinin kısıtlı doğasına (yaklaşık 5 dakika) rağmen, katılımcı dışlandıkça, kendilerini kötü hissettiklerini, daha az kontrol sahibi olduklarını ve aidiyet duygusunu kaybettiklerini deney sonrasında araştırmacıların yaptıkları ankette bildirmiştir (Williams ve Jarvis, 2006; Kandemir, 2011; Abayhan, 2013; Boykina ve Chirkina, 2020; Wirth, 2016; Slegers, Proulx ve Van Beest, 2017).

Geniş bir şekilde yorumlanan sosyal dışlanmayı anlama hedefini desteklemek için başka birtakım paradigmlar da geliştirilmiştir. Wirth (2016) yaptığı çalışmada bu paradigmları üç kategoriye (Bilgisayar Avatarları ile Etkileşim, Diğer Bireylerle Etkileşim, Yazılı Materyal Manipülasyonları) ayırarak derlemiştir. Bilgisayar Avatarları ile Etkileşim başlığı altında incelenen paradigmlar şu şekildedir: “Sanal Top Paradigması (*Cyberball*) (Williams, Cheung ve Choi, 2000), Göz-bakış paradigması (*Eye Gaze Paradigms*) (Wirth, Sacco, Hugenberg ve Williams, 2010), Ostrasizm Çevrimiçi Paradigması (Wolf, Levordashka, Ruff, Kraaijeveld, Lueckmann ve Williams, 2015), Bilgiyi Kaçırma (*Missing Out on Information*) (Jones ve Kelly, 2010), “O-Cam” paradigması (Gönderce ve Zadro, 2010, s.768), Atimi (Wirth, Turcan, Zimmerman ve Bernstein, 2014; Wirth, Bernstein ve LeRoy, 2015), son olarak sanal top paradigmasına alternatif olarak geliştirilen Sanal Ortamda Top Atma Oyunu paradigmasıdır (*Virtual Environment Ball-Tos Game*) (Kassner, Wesselmann, Law ve Williams, 2012)”. Diğer Bireylerle Etkileşim kategorisindeki

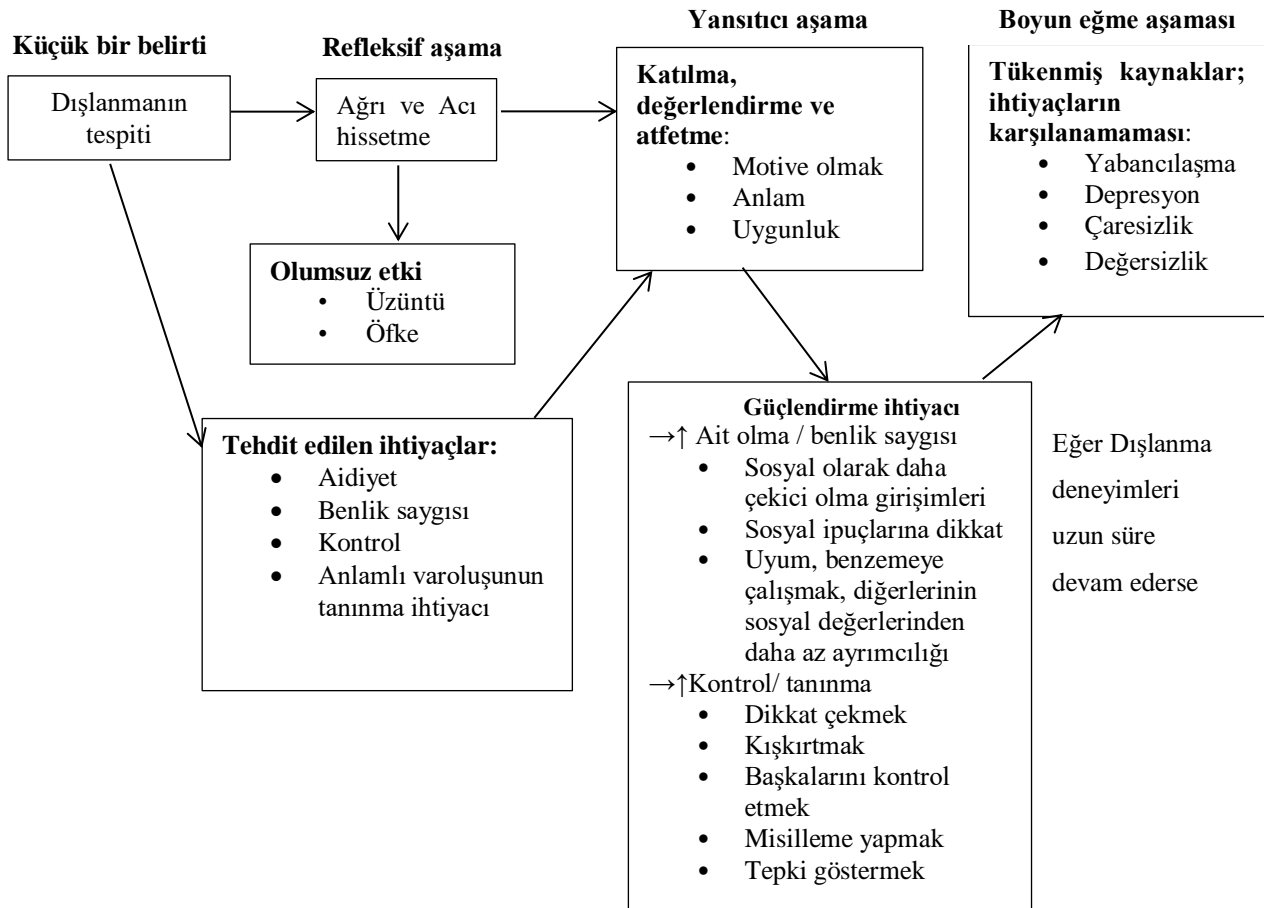
paradigmalar sırasıyla şu şekildedir: “Tanışma Paradigması (*Get-Acquainted Paradigms*) (Twenge, Baumeister, Tice ve Stucke, 2001), Sohbet Odası ve Metin Mesajı paradigmaları (*Chat Room or Text-Message Paradigms*) (Williams, Govan, Croker, Tynan, Cruickshank ve Lam, 2002), Video Kaset Değişimi Paradigması (*Exchanging Videotapes Paradigm*) (Maner, DeWall, Baumeister ve Schaller, 2007), Tren Yolculuğu Konuşma paradigması (Zadro, Williams ve Richardson, 2005)”. Son olarak üçüncü kategori olan Yazılı Materyal Manipülasyonları başlığı altındaki paradigmlar ise: “(*Reliving and Pre-living Exclusion*) Yalnız yaşam paradigması (*Future Life Alone*), Anı yazma paradigması (Abayhan, 2013) şeklindedir. Çeşitli deneysel araştırmalarda ve farklı kültürlerde kullanılan paradigmların benzer şekilde sonuçlar verdiği görülmektedir.

Dışlanmanın Geçici İhtiyaç Tehdidi Modeli

Dışlanmanın Geçici İhtiyaç Tehdidi Modelinin temeli Williams’ın (1997a) ortaya koyduğu “Dışlanma Modeline” dayanmaktadır. Ancak, sonraki deneysel çalışmalarıyla birlikte önemli bir değişiklik geçirmiştir. Dışlanmanın Geçici İhtiyaç-Tehdidi Modeli’ne göre, dışlanmaya verilen tepkiler birbirini izleyen üç aşamada ortaya çıkmaktadır (şekil 2). Bunlar: 1) Refleksif Aşama (*Reflexive Stage*), 2) Yansıtıcı Aşama (*Reflective Stage*) ve 3) Boyun Eğme Aşamalarıdır (*Resignation Stage*) (Williams, 2009; Ren vd., 2017).

Williams (2009) bu yeni modelinde, bireylerin dışlanma deneyimlerinin zamansal bir yapıya sahip olduğunu, kişilik ve durumsal faktörlerin zaman içinde farklı etkiler gösterebileceğini öne sürmektedir (Wesselmann, Williams, Ren ve Hales, 2013). Şekil 2’de görüldüğü gibi ilk olarak, refleksif aşamada, dışlanmanın hedefleri (dışlanan) görmezden geldiğini ve dışlandığını algılar ve bu, ani acı ve olumsuz duygulanımları tetikleyerek ait olma, benlik saygısı, kontrol ve anlamlı varoluş ihtiyacını tehdit eder (Williams, Hales ve Michels, 2019; Williams ve Nida, 2011; Wesselmann, vd., 2013). Dışlanmanın saptanmasından sonra, insanlar durumu hızla değerlendirmeye başlar (Williams vd., 2019). Davranışsal, motivasyonel, bilişsel ve fizyolojik değişiklikleri içeren çeşitli sonuçlar üreten ikinci bir *yansıtıcı aşama* gelir (Ren vd., 2017). Yansıtıcı aşamada birey(ler) tehdit altındaki psikolojik ihtiyaçlarını gidermeye çalışır(lar). Bu aşamada insanlar, dışlanmaya neyin sebep olduğuna dair atıflarda bulunmaya başlar ve tehdidin ciddiyetini belirlemeye çalışır (Williams vd., 2019). Dışlanmaya karşı anlık tepkiler, refleksif aşamada güçlü olma eğilimindeyken, durumsal ve kişilik faktörleri, katılımcıların yansıtma aşamasında ne kadar hızlı iyileştiğini etkileyebilir. Yansıtıcı aşamasındaki insanlar, tehdit altındaki psikolojik ihtiyaçlarını geri

kazanmaya motive olduklarından, dışlanma onları genellikle toplum yanlısı ve işbirlikçi, esasen birlikte hareket eden şekillerde davranmaya yönlendirebilir. Dışlanma dört ihtiyacın hepsini etkilese de, yeniden dahil edilmenin mümkün olduğu algılandığı sürece, ait olma ve benlik saygısı ihtiyaçlarının bireyi yeniden dahil olma çabasına yönlendireceği muhtemeldir (Williams ve Nida, 2011). Eğer bireyler dışlanmaya uzun bir süre maruz kalırsa tehdit altındaki ihtiyaçlarını güçlendirerek başa çıkmak için ihtiyaç duydukları kaynakları tükenir ve teslimiyet, yabancılaşma, depresyon, çaresizlik ve değersizlik duygularıyla karakterize edilen üçüncü bir aşama olan *boyun eğme aşamasına* girer (Williams, 2009; Ren vd., 2017). Bu aşamadaki bireyler, ihtiyaçlarını tatmin etme veya gelecekteki dışlanmayı önleme girişimlerinin boşuna olduğunu görebilir (Wesselmann, Williams, Ren ve Hales, 2014).

Şekil.2: Dışlanmanın Geçici İhtiyaç Tehdidi Modeli (Williams, 2009, s.280) Author(s): Mark P. Zanna (Eds.) Series: Advances in Experimental Social Psychology 41

2.8.3. Sosyal Acı Kuramı

MacDonald ve Leary, (2005a) Sosyal Acı (*Social Pain*) terimini, kişinin değer verdiği ilişkilerden dışlandığı veya ait olduğu topluluk tarafından değersizleştirildiği algısına verilen belirli bir duygusal tepki olarak açıklamaktadır. Sosyal acıya sebep olan uyaranlar, genellikle tamamen sembolik anlamı olan uyaranlar (yani kelimeler, jestler, yüz ifadeleri) yoluyla, tipik

olarak görüntüler veya sesler şeklinde olabilir. Bireyler dışlandığını veya reddildiğini algıladığı zaman sosyal acı hissetmektedir. Sosyal acıya da, fiziksel acıya benzer şekilde tepki vermesinin sebebi, temel hayatta kalma ihtiyaçlarının tehdit edildiği algısının oluşmasıdır. Her ikisi de aynı nörolojik sistem tarafından fark edilmekte ve yönetilmektedir. Acı verici duygulardaki artışlar, organizmaları tehlikeli uyaranlardan kaçınmaya motive ederken, acı verici duygulardaki azalmalar ise organizmayı güvenliğe doğru (tehlikeden uzaklaşma) hareket ettiği için ödüllendirir. Ayrıca, acıdan kaçınma, bir organizmayı hızlı bir yanıtın gerekli olduğu durumlardan kaçınmaya şartlayabilir. Araştırmacıların, sosyal acı kuramının temelini tanımlarken evrim teorisine atıf yaptığı görülmektedir (MacDonald ve Leary, 2005b).

2.8.4. Sosyal İzleme Sistemi ve Sosyometre Teorisi

Bu sistem ve teori, bireylerin fizyolojik ihtiyaçları gibi ait olma ihtiyacının karşılanmasını izleyen bir tür mekanizmayı ifade eder (Işık, 2019). Sosyal izleme sistemi (*Social Monitoring System*), insanların ait olma ihtiyaçlarının düzenlenmesinin bir dizi psikolojik ve fizyolojik mekanizma yoluyla gerçekleştiğini savunmaktadır. Bireylerin aidiyet ihtiyaçlarının düzenlenmesini savunan sosyal izleme sistemine göre, insanların istikrarlı ve kabul edilebilir bir sosyal içerme düzeyini sürdürmelerini sağlamak için, ait olma ihtiyacı ve kapsayıcılık durumunu değerlendirmek ve izlemek için mekanizmaların mevcut olması gerektiği vurgulamaktadır. Sosyal izleme sisteminin, bireylerin yaklaşan bir reddedilmeye veya dışlanmaya işaret edebilecek (ve belki de reddedilmeyi önleyebilecek) ipuçlarını fark etmelerine ve ayrıca daha fazla aidiyet ve dahil olmaya yol açan kişilerarası teknikleri fark etmelerine izin verdiği için, bireylerin sosyal çevrede daha başarılı bir şekilde ilişki kurmalarına ve uyum sağlamalarına yardımcı olacak bir sistem olarak düşünülmektedir (Pickett ve Gardner, 2005).

Sosyometre teorisine (*Sociometer Theory*) göre, benlik saygısının, kişinin ilişkisel değerlendirmesinde öznel bir değerlendirme aracı olarak hizmet ettiği savunulmaktadır. Benlik saygısı, bireylerin diğer insanlarla olan ilişkilerini değerli, önemli veya yakın olarak görme derecesini denetlediği ve önemli küçük gruplara üyelik de dahil olmak üzere, kişinin kalıcı, arzu edilen ilişkilere uygun olup olmadığını denetleyen “sosyometre”dir (Leary, Tambor, Terdal ve Downs, 1995). Kişinin aidiyet derecesini değerlendirmek için kullandığı içsel bir çeşit ölçme aracı niteliği taşımaktadır. Sosyometre teorisinin temel ilkesi, benlik saygısı sisteminin bireyin gerçek ve potansiyel ilişkilerinin kalitesini, özellikle de diğer insanların bireyle ilişkilerine ne derece değer verdiğini izlemesidir (Leary ve Baumeister,

2000). İlişkilerde problem yaşandığında (aidiyet gizil veya açıkça tehdit edildiğinde), sosyometre bir alarm sinyali olarak duygusal sıkıntıyı uyandırır ve davranışları ilişkisel takdiri kazanmak, sürdürmek ve yeniden kurmak için kişiyi motive eder (Leary, 2005). Ayrıca, kişinin içsel benlik duygusunu korumaya hizmet etmekten ziyade, benlik saygısı güdüsü, insanları diğer insanlarla olan bağlantılarını sürdüreceği şekilde davranmaya teşvik eder. Durumsal benlik saygısı, belirli kabul ve reddetme dönemleri de dahil olmak üzere, ilişkisel değerlendirmeyle ilgili acil ipuçlarına yanıt verirken, sürekli benlik saygısı, kişinin genel olarak ilişkisel değerinin nispeten istikrarlı bir değerlendirmesini içermektedir (Leary, Tambor, Terdal ve Downs, 1995; Leary ve Baumeister, 2000). Sosyometre, insanların sosyal dünyalarına nasıl katıldıkları hakkında konuşmanın psikolojik bir yoludur. İnsanların değer verdikleri sosyal bağları sürdürmelerine yardımcı olur (Worthington, 2006).

Sosyal dışlanma ile ilgili kuramların ortak noktası, bireyin dışlanma yaşadığı veya potansiyel dışlanma algıladığı zaman aidiyet duygusunun tehdit edildiğini hissederek acı çekmesi ve bu duruma karşı bireyin harekete geçmesidir. Birey kısa süreli bir dışlanmaya maruz kaldığı zaman tekrardan gruba ait olabilmek için motive olur ve sosyal kabul için çaba sarf eder. Ancak, uzun süre kronik olarak dışlanmaya maruz kaldığı zaman yabancılaşma, depresyon, umutsuzluk gibi psikolojik problemler ortaya çıkabilir.

2.9. Ergenlikte Sosyal Dışlanma ve İlgili Araştırmalar

Ergenlik çağındaki gençler için başkalarının görüşleri ve onlara karşı tutumları çok önemlidir. Özellikle akranları, ergenlerin sosyal ortamlardaki davranışlarının şekillenmesinde etkilidir (Gürler ve Demirli, 2017). Ergenlik döneminde bireylerde sosyal etkileşim daha çok arkadaş gruplarıyla kurulmaya çalışılır (Kaşıkçı, Denli ve Karaman, 2021). Okul arkadaşlarına, bir siyasi oluşuma, bir spor kulübüne veya ergenin katılmak istediği mahallede yaşayan akranlarının oluşturduğu gruplara kabul edilmemesi sosyal dışlanmaya yol açmaktadır (Cimen, 2022). Sosyal dışlanma yaşayan kişi, ihmal edici davranışlarla çevresi tarafından görmezden gelinir (Traş, Öztemel ve Kagnıcı, 2019). Bireylerin, bu dönemdeki akran ilişkileri sağlıklı uyum alışkanlıklarının oluşmasında kilit rol oynamaktadır. Gençlerin akranları tarafından reddedildiği veya görmezden gelindiği durumlarda bu durum onların gelişimi için ciddi sonuçlar doğurabilir (Yegül ve Ulutaş Keskinlik, 2021). Bir tür zorbalık davranışı olarak da değerlendirilen sosyal dışlanma, açık zorbalıktan farklı olarak tespit edilmesi ve önlenmesi daha zor olan bir olgudur (Gürler ve Demirli, 2017). Dışlanma algısına sahip kişilerin reddedildiği durumlar, onların toplumsal kabule veya kabule dayalı olarak arzu

edilen diğer sonuçlara ulaşma çabalarını engellemektedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan birey yalnızlaşabilir, içinde yaşadığı topluma uyum sağlayamaz ve ait olma gereksinimlerini karşılayamaz hale gelebilir (Çelikkaleli ve Tümtaş, 2017). Ergenlikte akran ilişkileri daha önemli hale geldikçe, akranlar tarafından reddedilmenin veya mağdur edilmenin potansiyel olumsuz sonuçları artar. Dışlanma durumu, ergenlerde yetişkinlere kıyasla önemli ölçüde daha büyük duygusal sonuçlara yol açmıştır (Sebastian, Viding, Williams ve Blakemore, 2010). Son yıllarda, sosyal dışlanmanın hem nedenleri hem de sonuçları üzerine sosyal psikolojik araştırmalarda çarpıcı bir artışa tanık olunmuştur (Hutchison, Abrams ve Christian, 2007). Dışlanma, bireylerin günlük yaşamında yaygın ve her yerde bulunan bir fenomen olduğundan, çok sayıda araştırma bunun çeşitli olumsuz sonuçlarını araştırmıştır.

Niu, Sun, Tian, Fan ve Zhou (2016) yaptığı araştırmada, ergenlerde sosyal dışlanma ve depresyon arasındaki ilişkide yılmazlığın etkisini incelemiştir. Araştırmanın sonuçları, sosyal dışlanmanın depresyon ile pozitif, dayanıklılığın ise depresyon ile negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Dayanıklılığın, düşük dayanıklılığa sahip bireyler için daha güçlü bir etkiyle, sosyal dışlanma ve depresyon arasındaki ilişkiyi yumuşattığını tespit etmişlerdir.

Gürler ve Demirli'nin (2017) yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, ergenlerin sosyal dışlanma ve benlik saygısı düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin yaş düzeyine göre farklılaştığı, cinsiyete göre ise farklılaşmadığı rapor edilmiştir.

Gür (2019) yaptığı çalışmada, evli ve boşanmış ebeveynlere sahip ergenlerin sosyal dışlanma, siber zorbalık ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırmanın çalışma grubu, ebeveynleri evli olan 190 ergen ve ebeveynleri boşanmış olan 152 ergenden (n=342) oluşmaktadır. Anne-babası boşanmış ergenlerin sosyal dışlanma ve siber zorbalık düzeylerinin, evli ebeveyne sahip ergenlerden daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anne-babası boşanmış bireyler arasında cinsiyete göre anlamlı fark olduğu görülmüş olup, kızların sosyal dışlanma ve siber zorbalık düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Kasapoğlu (2019) LGBT'li grupla yaptığı deneysel çalışmada, kısmi dışlanmanın dört temel ihtiyaç ve duygulanım üzerindeki etkilerinin iç-dış grup bağlamında incelemiştir. Çalışmaya 120 eşcinsel erkek birey katılmıştır ve deneyde "Sanal Top Oyunu" kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre, deneyde kısmi olarak dışlanan katılımcıların psikolojik

ihtiyaçlarının tam olarak tatmin edilmediği, fakat tam dışlanma deneyimi yaşayan katılımcıların ihtiyaçları kadar da tehdit edilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, aynı katılımcıların benlik saygısı ihtiyaçlarının, tam dışlanmaya maruz kalan katılımcıların benlik saygısı ihtiyaçlarına benzer düzeyde tehdit edildiği rapor edilmiştir. Grup içi üyeler tarafından dışlanmanın benlik saygısı ihtiyacını dış grup üyeleri tarafından dışlanmaktan daha fazla tehdit ettiği, grup içi üye tarafından sağlanan sosyal desteğin ise temel psikolojik ihtiyaçları dışlanma tehdidinden koruduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Işık'ın (2019) yaptığı tez çalışmasının sonuçlarına göre, sosyal dışlanmanın alt boyutları olan önemsenmeme, dışlanma ve sosyal kaygı ile psikolojik sağlık arasında negatif yönde anlamlı ilişkilerin olduğunu tespit etmiştir. Ergenlerin sosyal dışlanma eğilimlerinin psikolojik sağlık düzeylerini önemli derecede yordadığı, sosyal dışlanma ile sosyal kaygıyı aynı anda yaşayan ergenin psikolojik sağlık düzeyinin önemli ölçüde olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Aktaş (2020) tarafından yapılan çalışmada, ergenlerin sosyal görünüş kaygısı ile anne-babaya bağlanma stilleri ve sosyal dışlanma düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın katılımcıları, lise eğitimine devam eden ergen grubundan oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, ergenlerin sosyal dışlanma düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerin sosyal dışlanma düzeyleri ve alt boyutları (önemsenmeme ve dışlanma) arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki olduğu rapor edilmiştir. Ergenlerin sosyal görünüş kaygısı ve sosyal dışlanmanın önemsenmeme alt boyutu ile pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki olduğu, dışlanma alt boyutu ile pozitif yönde yüksek düzeyde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak ergenlerin ebeveynlerine bağlanma stillerinin, sosyal görünüş kaygısını ve sosyal dışlanma düzeylerini anlamlı derecede yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bağır (2020) yüksek lisans tez çalışmasında, ergenlerin akıllı telefon bağımlılığı ve sosyal dışlanma düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, ergenlerin akıllı telefon bağımlılığı ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında bir ilişki olmadığı rapor edilmiştir. Ancak, sosyal dışlanmanın alt boyutu olan önemsenmeme düzeyi arttıkça akıllı telefon bağımlılığı riskinin de arttığı bulgulanmıştır.

Gusinac'ın (2020) yaptığı çalışmada, madde bağımlısı ergenlerde sosyal dışlanma ve sosyal ihtiyaçların belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırmanın katılımcıları 16-21 yaşları

arasında madde bağımlısı olan, ergen grubundan oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, madde bağımlısı ergenlerin sosyal dışlanma eğilimleri, görmezden gelinme ve dışlanma alt boyutları ile Sosyal Provizyon Ölçeği arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu ve bu değişkenler arasında negatif yönde ilişkiler olduğu bulgulanmıştır. Fakat, madde bağımlısı ergenlerin anne-baba çalışma durumuna göre, sosyal provizyon ve sosyal dışlanma eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

Hatun ve Füsün'un (2020) sosyal dışlanma, değer yönelimleri ve akran baskısı arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla lise öğrencileriyle yaptıkları araştırmanın bulgularına göre, ergenlerin akran baskısı ve sosyal dışlanma eğilimleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, sosyal dışlanma, değerler (öz-yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, başarı, gelenek, güvenlik ve uyum) ile akran baskısı arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler olduğu bulgulanmıştır. Bireylerin öz-yönelim ve güç değerlerinin sosyal dışlanma eğilimlerini anlamlı derecede yordadığı görülmektedir.

Bal ve Çalık (2021) tarafından yapılan bir çalışmada, ergenlerde okul reddi ile sosyal dışlanma düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Çalışmanın katılımcıları 409 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Çalışmanın bulgularına göre, ergenlerin sosyal dışlanma düzeyi ile alt boyutları olan önemsenmeme ve dışlanma düzeyleri arasında, okul reddi ve sosyal dışlanma, önemsenmeme, dışlanma düzeyleri arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Ergenlerin okul dışı pekiştireç teşvik arama düzeyleri ve dışlanma deneyimleri arasında, dikkat çekmek ilgi arama düzeyleri ile önemsenmeme durumları arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu ifade edilmiştir. Sonuç olarak ergenlerin okul reddi düzeyleri arttıkça sosyal dışlanma deneyimlerinin de arttığı rapor edilmiştir.

Kaşıkçı, Denli ve Karaman (2021) üniversite öğrencileri ile yaptığı araştırmada, gençlerde sosyal medya bağımlılığı ve sosyal dışlanma üzerinde öz-kontrolün aracılık rolünü incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, gençlerin sosyal medya bağımlılığı ile sosyal dışlanma eğilimleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, sosyal medya bağımlılığı ve öz-kontrol, sosyal dışlanma eğilimi ile öz-kontrol düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Gençlerin öz-kontrol düzeylerinin artması, sosyal dışlanma ve sosyal medya bağımlılığı düzeylerinde azalma olacağı anlamına gelmektedir. Sonuç olarak gençlerin öz-kontrol düzeylerinin, sosyal medya bağımlılığı ve sosyal dışlanma eğilimleri üzerinde kısmi aracılık rolüne sahip olduğu tespit edilmiştir.

Özdemir'in (2021) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmanın bulgularına göre, sosyal dışlanma, gelişmeleri kaçırma korkusu ve sosyotelizm değişkenleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu, bireylerin gelişmeleri kaçırma korkusunun sosyotelizm aracılığıyla sosyal dışlanma düzeylerini yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Cimen (2022) yaptığı çalışmada, ergenlerde okula yabancılaşmanın yordayıcıları olarak sosyal dışlanma ve şiddet eğilimini açıklamayı amaçlamıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, ergenlerin sosyal dışlanma eğilimlerinin okula yabancılaşma düzeylerini pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, yabancılaşmanın alt boyutlarından "sosyal yalıtılmışlık" ile sosyal dışlanmanın alt boyutlarından "önemsenmeme" arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerinin şiddet eğilimleri üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde; çalışmanın deseni, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizine yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. İlişkisel tarama modelinde; iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasında, birlikte değişim varlığı ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Fraenkel ve Wallen, 2009; Karasar 2005). Bu çalışmada ilişkisel tarama tekniğini kullanılmasının amacı ergenler için sosyal dışlanma, çocukluk çağında deneyimledikleri olumlu, olumsuz yaşantılar ve affetme arasındaki ilişki düzeylerini belirlemek olduğu için bu model tercih edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın katılımcıları 2021-2022 eğitim öğretim yılı güz döneminde eğitimine devam eden, yaşları 11 ile 17 arasında değişen 354'ü kız, 315'i erkek (n= 669) ortaokul ve lise öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışma grubuna katılacak bireylerin seçiminde uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri aşağıda Tablo 1'de aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

Kategori	Frekans (n)	Yüzdelerik(%)	Toplam
Cinsiyet			
Kız	354	52,9	52,9
Erkek	315	47,1	47,1
Toplam	669	100,0	100,0
Sınıf Düzeyi			
6. sınıf	67	10,0	10,0
7. sınıf	134	20,0	20,0
8. sınıf	198	29,6	29,6
9. sınıf	76	11,4	11,4
10. sınıf	66	9,9	9,9
11. sınıf	63	9,4	9,4
12. sınıf	65	9,7	9,7
Toplam	669	100,0	100,0
Gelir Düzeyi			
Düşük	61	9,1	9,1
Orta	554	82,8	82,8
Yüksek	54	8,1	8,1
Toplam	669	100,0	100,0
Anne Eğitim Durumu			
İlkokul Mezunu	289	43,2	43,2
Orta Okul Mezunu	166	24,8	24,8
Lise Mezunu	153	22,9	22,9
Üniversite Mezunu	61	9,1	9,1
Toplam	669	100,0	100,0
Baba Eğitim Durumu			
İlkokul Mezunu	179	26,8	26,8
Orta Okul Mezunu	153	22,9	22,9
Lise Mezunu	222	33,2	33,2
Üniversite Mezunu	115	17,2	17,2
Toplam	669	100,0	100,0

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların yüzde 52,9’u kızlardan (n=354), yüzde 47,1’i erkeklerden (n=315) oluşmaktadır. Toplamda 669 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların cinsiyet değişkeni olarak birbirine yakın dağılım göstermektedir.

Katılımcıların öğrenim gördüğü sınıf derecesine göre; %10,0'u 6.sınıf (n=67) , %20'i 7.sınıf (n=134), %29,6'ı 8.sınıf (n=198), %11,4'ü 9.sınıf (n=76), %9,9'u 10.sınıf (n=66), %9,4'ü 11.sınıf (n=63), %9,7'si 12.sınıf (n=65) öğrencilerinden oluşmaktadır. Sınıf dağılımında sayılar birbirine yakın değil fakat araştırmamızın alt boyutlarında sınıf dağılımı ile ilgili bir değişken bulunmamaktadır. Buradaki amaç ergenlere uygulanan ölçeklerin alt boyutlarla ilgili algısını ölçmektir.

Algılanan sosyo ekonomik düzeye göre; %9,1'i düşük (n=61); %82,8'i orta (n=554), %8,1'i yüksek (n=54) sosyo ekonomik düzeye sahip oldukları görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı gibi katılımcıların büyük çoğunluğu orta gelir durumuna sahip olan bireylerden oluşmaktadır. Araştırma öncesinde okul müdürü ve öğretmenleriyle yaptığımız görüşmede farklı sosyo ekonomik özelliklerin olduğunu belirtmişlerdir. Aynı şekilde okul ve çevre durumu gözetilerek eşit dağılım göstermesi beklenebilirdi.

Anne eğitim durumuna göre; annelerin %43,2'nin ilkokul mezunu (n=289), %24,8'nin ortaokul mezunu (n=166), %22,9'nun lise mezunu (n=153), %9,1 üniversite mezunu (n=61) olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde anne eğitim durumu istenilen şekilde dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır.

Baba eğitim durumuna göre; babaların %26,8'nin ilkokul mezunu (n=179), %22,9'nin ortaokul mezunu (n=153), %33,2'nun lise mezunu (n=222), %17,2 üniversite mezunu (n=115) olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde baba eğitim durumu beklenen nitelikte dağılım gösterdiği görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”, Gilman, Carter-Sowell, DeWall, Adams ve Carboni (2013) tarafından geliştirilen, ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmasının Akın, Uysal ve Akın (2016) tarafından yapılan “Ergenler için Ostrasizm (Sosyal dışlanma) Ölçeği (EOÖ), Asıcı ve Karaca (2018) ergenlerin affetme eğilimi ölçmek amacıyla tarafından geliştirilen “Ergenler İçin Affetme Ölçeği”, Gilbert, Cheung, Grandfield, Campey ve Irons (2003) tarafında geliştirilen, Akın, Uysal ve Çitemel, (2013) tarafından Türkçe'ye uyarlama çalışması yapılan “Çocukluk Deneyimleri Ölçeği”, ergenlerin olumlu çocukluk yaşantı düzeylerini ölçmek için ise Richter, Gilbert ve McEwan (2009) tarafından geliştirilen, Türkçe'ye uyarlama çalışmasının Akın, Uysal ve Çitemel (2013) tarafından yapıldığı “Çocukluk Dönemi Mutluluk/Huzur Anıları Ölçeği

(ÇDMHAÖ)” ölçeği kullanılmıştır. Aşağıda kişisel bilgi formu ve ölçekler hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın örneklem grubuna ilişkin demografik bilgileri edinebilmek amacıyla araştırmacı tarafından “Kişisel Bilgi Formu” hazırlanmıştır. Kişisel Bilgi Formu’nda katılımcıların cinsiyeti, sınıf düzeyi, ailenin sosyo ekonomik düzeyi, anne ve baba eğitim durumu gibi kişisel bilgiler yer almaktadır. Kişisel bilgilerin ve çalışma kapsamında alınan yanıtların gizli kalacağı, bunun akademik amaçlı bir çalışma olduğu ve çalışmanın amacının genel olarak açıklandığı bir yönerge ölçeklerin başına eklenerek katılımcılara verilmiştir.

3.3.2. Ergenler için Ostracizm (Sosyal dışlanma) Ölçeği (EOÖ)

Ergenler için sosyal dışlanma ölçeği (*Ostracism Experience Scale for Adolescents*) Gilman ve diğerleri (2013) tarafından ergenlerin sosyal dışlanma algılarını ölçmek amacıyla geliştirilmiş öz bildirim ölçeğidir. Bu ölçek Akın ve diğerleri (2016) tarafından Türkçe’ye uyarlanarak, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçek 11 maddeden ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. 1-5 arasındaki maddeler önemsenmeme boyutunu, 6-11 arasındaki maddeler ise dışlanma boyutunu yordamak amacıyla yapılmıştır. Ölçeğin 6-11 arasındaki maddeler ters kodlanmıştır. Ölçek beş basamaklı likert tipi ölçek olup, 1 (Hiçbir zaman) ile 5 (Her Zaman) arasında değerlendirilmektedir. Ölçek hem alt boyutlara göre hem de toplam puan ile değerlendirilebilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, bireylerin sosyal dışlanma algısının yüksek düzeyde olduğu sonucunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık güvenilirlik kat sayıları önemsenmeme alt boyutu için .93, dışlanma alt boyutu için .90, ölçeğin bütünü için .89 olarak bulgulanmıştır (Akın vd., 2016).

3.3.3. Ergenler İçin Affetme Ölçeği (EAÖ)

Asıcı ve Karaca (2018) tarafından geliştirilen “Ergenler İçin Affetme Ölçeği” ergenlerin kişiler arası ilişkilerde affetme eğilimini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ölçek 21 maddeden ve 4 alt boyuttan oluşmakta ve ters kodlanan maddeleri mevcuttur. Affetmenin bileşenleri boyutu 9 maddede (1., 6., 7., 9., 12., 13., 15., 19., ve 21. maddeler), intikam alma boyutu 4 maddede (4., 11., 16., ve 17.maddeler), öfkeyi sürdürme boyutu 5 maddede (2., 3., 8., 14., 20. maddeler) ve empati kurma boyutu ise 3 maddede (5., 10., ve 18. maddeler) ölçülmüştür. Ölçeğin (2., 3., 4., 8., 11., 14., 16., 17., ve 20.) maddeleri ters kodlanmaktadır.

Ölçek formu beş basamaklı likert tipi ölçek olup, 1 (Beni hiç tanımlamıyor) ile 5 (Beni tamamen tanımlıyor) arasında derecelendirilmektedir. Ölçeğin iç tutarlık katsayıları ,70 ile ,90 arasında, güvenirlik katsayıları ,65 ile ,85 ve yapı güvenirliği katsayıları da ,71 ile ,87 arasında olduğu rapor edilmiştir. Ölçeğin alt boyutları arasındaki ilişkiler ise -,40 ile ,61 arasında değiştiği görülmüştür. Elde edilen sonuçlar “Ergenlerde Affetme Ölçeği”nin geçerlik ve güvenirliğinin sağlandığını göstermektedir (Asıcı ve Karaca, 2018).

3.3.4. Çocukluk Deneyimleri Ölçeği (ÇDÖ)

Gilbert ve diğerleri (2003) tarafında geliştirilen, Akın ve diğerleri (2013) tarafından Türkçe’ye uyarlaması yapılan ÇDÖ toplamda 15 maddeden ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları sırasıyla değersizlik içeren anılar, boyun eğdirici anılar ve tehdit edici anılardır. Değersizlik içeren anılarla ilgili boyut 3 maddeyle, boyun eğdirici anılar ilgili boyut 6 maddeyle, tehdit edici anılar ile ilgili boyut 6 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 6.,7. ve 9. maddeleri tersden kodlanmıştır. ÇDÖ Türkçe formunun psikometrik özellikleri Akın ve diğerleri (2013) tarafından test edilmiş olup, iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ölçeğin bütünü için ,85 değersizlik içeren anılar alt boyutu için ,57; boyun eğdirici anılar alt boyutu için ,71 ve tehdit edici anılar alt boyutu için ,78 olarak bulunmuştur.

3.3.5. Çocukluk Dönemi Mutluluk/Huzur Anıları Ölçeği (ÇDMHÖ)

Richter ve diğerleri (2009) tarafından, bireyin çocukluk dönemindeki mutlu ve güvende hissettiği anılarını değerlendirmek amacıyla geliştirilen ÇDMHÖ, 20 maddeden ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçek formu 5 basamaklı likert tipi ölçek olup “1” (Hiçbir Zaman) ile “5” (Her Zaman) arasında dercelendirilmektedir. Ölçeğin orijinalinde Cronbach Alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı ,97’dir. Ölçekten alınacak puanlar 20 ile 100 puan arasında değişmekte olup, yüksek puanlar bireyin yüksek düzeyde mutlu anıları olduğunu göstermektedir. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Türkçe’ye uyarlama çalışması Akın ve diğerleri (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması ergenlerden oluşan bir örnekleme incelenmiştir. Maddelerin faktör yükleri ,52 ile ,75, madde toplam korelasyon katsayıları ise ,21 ile ,68 arasında olduğu bulgulanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ,88 olarak tespit edildiği görülmüştür. Elde edilen sonuçlar ÇDMHÖ’nin Türkçe Formu’nun ergenler için geçerli ve güvenilir ölçme aracı olduğunu göstermektedir (Akın vd.,2013).

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılacak veri toplama araçları belirlendikten sonra öncelikle ölçme araçlarını geliştiren veya uyarlamasını yapan araştırmacılardan veri toplamak için elektronik posta aracılığıyla gerekli izinler alınmıştır. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nden, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli etik izinler alınmıştır (EK-1, EK-2, EK-3). Gerekli izinler alındıktan sonra Konya ili Çumra ilçesinde yaşayan ve araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden ortaokul ve lise öğrencileriyle 20.09.2021-30.11.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesinde araştırmanın amacı ve önemi konusunda katılımcılara bilgi verilerek ölçekleri içtenlikle yanıtlamaları istenmiştir. Ölçekler katılımcılara araştırmacı tarafından yüz yüze uygulanmıştır. Ölçeklerin uygulaması yaklaşık 15-20 dakika arasında değişkenlik göstermiştir. 690 adet çoğaltılan uygulama formundan 21 tanesi eksik doldurulduğu için işleme alınmamıştır. Veri toplama süreci sonunda analize hazır halde toplam 669 veri elde edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS 26.00 paket programı kullanılarak; betimleyici analiz, bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analiz öncesinde verilerin normal dağılıp dağılmadığı durumuna bakılmış, basıklık-çarpıklık değerine göre verilerin normal dağılım gösterdiği anlaşılmıştır (George ve Mallery, 2003). ANOVA'da varyansların homojen dağıldığı durumda farklılığın yönünü bulmak için Tukey testi; varyansların homojen dağılmadığı durumda farklılığın yönünü bulmak için "Tamhane's T2" testi uygulanmıştır. Çoklu regresyon analizinde gerekli varsayımların (homojenlik, doğrusallık, çoklu bağlantı problemi) karşılandığı tespit edilmiştir. İlişki düzeyini belirten "r" değerleri, 0.29'dan az ise düşük, 0.30-0.69 aralığında ise orta, 0.70-1.00 aralığında ise yüksek düzeyde ilişki olarak yorumlanmıştır.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın problem ve alt problemleri çerçevesinde elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Ergenlerin Sosyal Dışlanma Deneyimlerine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında ergenlerin sosyal dışlanma düzeyleri, bu deneyimlerin cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve algılanan sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular verilmiştir.

4.1.1. Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimleri ne düzeydedir?

Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerine yönelik betimleyici istatistikler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerine ilişkin betimleyici istatistikler

Boyutlar	N	Min.	Max.	\bar{x}	Ss
Önemsenmeme	669	5,00	25,00	8,54	4,37
Dışlanma	669	6,00	30,00	20,91	6,29
Genel	669	11,00	48,00	29,46	5,74

Tablo 2 incelendiğinde, ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin en yüksek dışlanma alt boyutunda ($\bar{x}=20.91$) olduğu görülmektedir. Önemsenmeme alt boyutunda ($\bar{x}=8.54$) ve ölçek genelinde 29.46 ortalama elde edilmiştir. Buna göre ergenlerin dışlanma deneyimlerinin daha fazla olduğu söylenebilir.

4.1.2. Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimleri cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve algılanan sosyo-ekonomik düzey açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?

Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin cinsiyete göre t-testi sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	t	p
Önemsenmeme	Kız	354	8,89	4,61	2,199	,02*
	Erkek	315	8,15	4,04		
Dışlanma	Kız	354	20,71	6,56	,865	,38
	Erkek	315	21,13	5,97		
Genel	Kız	354	29,61	5,85	,707	,48
	Erkek	315	29,29	5,62		

* $p<0.05$

Tablo 3 incelendiğinde, ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin önemsenmeme alt boyutunda kız ergenlerin ($t_{667}=2.199$, $p<0.05$) lehine anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak dışlanma alt boyutu ($t_{667}=.865$, $p>0.05$) ile ölçek genelinde ($t_{667}=.707$, $p>0.05$) cinsiyet açısından anlamlı bir farkın olmadığı bulunmuştur.

Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin anne-baba eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan varyans analiz sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin anne-baba eğitim durumuna göre ANOVA sonuçları

Ebebeyn	Boyutlar	Eğitim Durumu	N	\bar{x}	Ss	Sd	F	p
Anne	Önemsenmeme	İlkokul	289	8,69	4,41	3/665	2,427	,06
		Ortaokul	166	7,79	3,64			
		Lise	153	8,83	4,75			
		Üniversite	61	9,19	4,81			
	Dışlanma	İlkokul	289	20,85	6,30	3/665	,052	,98
		Ortaokul	166	21,06	6,37			
		Lise	153	20,92	6,09			
		Üniversite	61	20,75	6,63			
	Genel	İlkokul	289	29,55	5,96	3/665	,921	,43
		Ortaokul	166	28,85	5,29			
		Lise	153	29,75	5,72			
		Üniversite	61	29,95	5,94			
Baba	Önemsenmeme	İlkokul	179	8,80	4,55	3/665	,697	,55
		Ortaokul	153	8,30	4,32			
		Lise	222	8,69	4,44			
		Üniversite	115	8,19	3,97			
	Dışlanma	İlkokul	179	20,16	6,62	3/665	1,204	,30
		Ortaokul	153	21,05	6,45			
		Lise	222	21,31	5,79			
		Üniversite	115	21,10	6,43			
	Genel	İlkokul	179	28,97	6,04	3/665	1,151	,32
		Ortaokul	153	29,36	5,99			
		Lise	222	30,00	5,08			
		Üniversite	115	29,29	6,12			

Tablo 4 incelendiğinde, ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin anne-baba eğitim durumuna göre önemsenmeme (anne: $F_{665}=2.427$, $p>0.05$; baba: $F_{665}=.697$, $p>0.05$) ve dışlanma (anne: $F_{665}=.052$, $p>0.05$; baba: $F_{665}=1.204$, $p>0.05$) alt boyutları ile ölçek genelinde (anne: $F_{665}=.921$, $p>0.05$; baba: $F_{665}=1.151$, $p>0.05$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Buna göre ergenlerin anne-baba eğitim durumunun sosyal dışlanma deneyimleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan varyans analiz sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre ANOVA sonuçları

Boyutlar	Sosyo-Ekonomik Düzey	N	\bar{x}	Ss	Sd	F	p
Önemsizleme	Düşük	61	9,78	4,58	2/666	2,713	,067
	Orta	554	8,41	4,30			
	Yüksek	54	8,48	4,66			
Dışlanma	Düşük	61	19,73	6,08	2/666	1,702	,183
	Orta	554	20,94	6,29			
	Yüksek	54	21,87	6,41			
Genel	Düşük	61	29,52	6,62	2/666	,724	,485
	Orta	554	29,36	5,63			
	Yüksek	54	30,35	5,82			

Tablo 5 incelendiğinde, ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin önemsizleme ($F_{666}=2.713$, $p>0.05$) ve dışlanma ($F_{666}=1.702$, $p>0.05$) alt boyutları ile ölçek genelinde ($F_{666}=,724$, $p>0.05$) sosyo-ekonomik düzeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Buna göre ergenlerin sosyo-ekonomik düzeyinin sosyal dışlanma deneyimleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

4.2. Ergenlerin Affetme Eğilimine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında ergenlerin affetme eğilimi düzeyleri, bu eğilimin cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve algılanan sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular verilmiştir.

4.2.1. Ergenlerin affetme eğilimi ne düzeydedir?

Ergenlerin affetme eğiliminin düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan betimsel analiz sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Ergenlerin affetme eğilimine ilişkin betimleyici istatistikler

Boyutlar	N	Min.	Max.	\bar{x}	Ss
Affetmenin Bileşenleri	669	9,00	45,00	20,47	8,05
İntikam Alma	669	4,00	20,00	13,33	4,91
Öfkeyi Sürdürme	669	5,00	25,00	16,10	5,31
Empati Kurma	669	3,00	15,00	8,78	3,25
Genel	669	21,00	105,00	58,69	15,90

Tablo 6 incelendiğinde, ergenlerin affetme eğilimlerinin en yüksek affetmenin bileşenleri alt boyutunda olduğu ($\bar{x}=20.47$), bunu öfkeyi sürdürme ($\bar{x}=16.10$), intikam alma ($\bar{x}=13.33$) ve empati kurma ($\bar{x}=8.78$) alt boyutlarının takip ettiği görülmektedir. Ölçek geneli için 58.69 ortalama elde edilmiştir. Buna göre affetmenin bileşenleri alt boyutu sırasıyla öfkeyi sürdürme, intikam alma ve empati kurma alt boyutlarından daha yüksek düzeydedir.

4.2.2. Ergenlerin affetme eğilimi cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve algılanan sosyo-ekonomik düzey açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?

Ergenlerin affetme eğiliminin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Ergenlerin affetme eğiliminin cinsiyete göre t-testi sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	t	p
Affetmenin bileşenleri	Kız	354	20,54	8,25	,233	,81
	Erkek	315	20,39	7,84		
İntikam alma	Kız	354	13,66	5,08	1,841	,06
	Erkek	315	12,96	4,69		
Öfkeyi sürdürme	Kız	354	15,89	5,47	-1,063	,28
	Erkek	315	16,33	5,13		
Empati kurma	Kız	354	9,05	3,19	2,260	,02*
	Erkek	315	8,48	3,30		
Genel	Kız	354	59,14	16,20	,789	,43
	Erkek	315	58,17	15,58		

* $p<0.05$

Tablo 7 incelendiğinde, ergenlerin affetme eğilimlerinin empati kurma alt boyutunda kız ergenlerin ($t_{667}=2.260$, $p<0.05$) lehine anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak affetmenin bileşenleri ($t_{667}=.233$, $p>0.05$), intikam alma ($t_{667}=1.841$, $p>0.05$), öfkeyi sürdürme ($t_{667}=-1.063$, $p>0.05$) alt boyutu ile ölçek genelinde ($t_{667}=.789$, $p>0.05$) cinsiyet açısından anlamlı bir farklılığın olmadığı bulunmuştur.

Tablo 8. Ergenlerin affetme eğiliminin anne-baba eğitim durumuna göre ANOVA sonuçları

Ebeveyn	Boyutlar	Eğitim Durumu	N	\bar{x}	Ss	Sd	F	p
Anne	Affetmenin bileşenleri	İlkokul	289	20,70	8,00	3/665	2,049	,10
		Ortaokul	166	19,38	8,26			
		Lise	153	20,51	7,30			
		Üniversite	61	22,21	9,29			
	İntikam alma	İlkokul	289	13,79	4,99	3/665	2,973	,03*
		Ortaokul	166	13,16	4,63			
		Lise	153	13,26	4,69			
		Üniversite	61	11,78	5,50			
	Öfkeyi sürdürme	İlkokul	289	16,44	5,60	3/665	1,254	,28
		Ortaokul	166	16,13	4,89			
		Lise	153	15,78	5,03			
		Üniversite	61	15,14	5,65			
	Empati kurma	İlkokul	289	8,76	3,31	3/665	,374	,77
		Ortaokul	166	8,67	3,24			
		Lise	153	9,00	3,27			
		Üniversite	61	8,59	2,99			
Genel	İlkokul	289	59,72	16,11	3/665	,867	,45	
	Ortaokul	166	57,36	15,52				
	Lise	153	58,56	14,29				
	Üniversite	61	57,73	19,48				
Baba	Affetmenin bileşenleri	İlkokul	179	20,18	8,40	3/665	1,245	,29
		Ortaokul	153	19,60	7,33			
		Lise	222	20,87	7,67			
		Üniversite	115	21,29	9,07			
	İntikam alma	İlkokul	179	13,43	5,08	3/665	1,260	,28
		Ortaokul	153	13,67	4,90			
		Lise	222	13,41	4,59			
		Üniversite	115	12,55	5,22			
	Öfkeyi sürdürme	İlkokul	179	16,10	5,44	3/665	,264	,85
		Ortaokul	153	16,37	5,11			
		Lise	222	16,06	5,31			
		Üniversite	115	15,80	5,41			
	Empati kurma	İlkokul	179	8,84	3,26	3/665	1,143	,33
		Ortaokul	153	8,36	3,15			
		Lise	222	8,90	3,17			
		Üniversite	115	9,00	3,50			
Genel	İlkokul	179	58,57	16,52	3/665	,184	,90	
	Ortaokul	153	58,03	14,60				
	Lise	222	59,25	14,95				
	Üniversite	115	58,66	18,37				

Tablo 8 incelendiğinde, ergenlerin affetme eğiliminin anne eğitim durumuna göre intikam alma boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur ($F_{665}=2.973$, $p<0.05$). Farkın hangi ortalamalar arasında olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırma testlerinden “Tamhane’s T2” testi uygulanmış (varyanslar homojen olmadığı için) ve anne eğitim durumu

ilkokul ($\bar{x}=13.79$) olan ergenlerin intikam alma eğiliminin üniversite ($\bar{x}=11.78$) olanlara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre anne eğitim durumu ilkokul olan ergenlerin intikam alma eğiliminin üniversite olanlara göre yüksek olduğu söylenebilir. Öte yandan, ergenlerin anne eğitim durumlarının affetmenin bileşenleri ($F_{665}=2.049$, $p>0.05$), öfkeyi sürdürme ($F_{665}=1.254$, $p>0.05$) ve empati kurma ($F_{665}=0.374$, $p>0.05$) alt boyutları ile ölçek genelinde ($F_{665}=0.867$, $p>0.05$) anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir.

Baba eğitim durumuna göre ergenlerin affetme eğiliminin anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek faktörlü ANOVA sonucunda, ölçeğin geneli ($F_{665}=0.184$, $p>0.05$) ile affetmenin bileşenleri ($F_{665}=1.245$, $p>0.05$), intikam alma ($F_{665}=1.260$, $p>0.05$), öfkeyi sürdürme ($F_{665}=0.264$, $p>0.05$) ve empati kurma ($F_{665}=1.143$, $p>0.05$) alt boyutlarında farkın anlamlı olmadığı görülmektedir. Buna göre baba eğitim durumunun ergenlerin affetme eğilimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

Ergenlerin affetme eğiliminin algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan varyans analiz sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Ergenlerin Affetme Eğiliminin Algılanan Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre ANOVA Sonuçları

	Sosyo-Ekonomik Düzey	N	\bar{x}	Ss	Sd	F	p
Affetmenin bileşenleri	Düşük	61	20,00	7,42	2/666	,162	,851
	Orta	554	20,55	8,13			
	Yüksek	54	20,20	8,03			
İntikam alma	Düşük	61	12,85	4,72	2/666	,376	,687
	Orta	554	13,36	4,91			
	Yüksek	54	13,59	5,10			
Öfkeyi sürdürme	Düşük	61	16,09	4,97	2/666	,056	,946
	Orta	554	16,07	5,31			
	Yüksek	54	16,33	5,77			
Empati kurma	Düşük	61	8,32	3,15	2/666	,721	,487
	Orta	554	8,81	3,23			
	Yüksek	54	8,98	3,54			
Genel	Düşük	61	57,27	13,91	2/666	,273	,761
	Orta	554	58,80	16,02			
	Yüksek	54	59,11	17,00			

Tablo 9 incelendiğinde, ergenlerin affetme eğiliminin algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek faktörlü ANOVA sonucunda, ölçeğin geneli ($F_{666}=0.273$, $p>0.05$) ile affetmenin bileşenleri ($F_{666}=0.162$, $p>0.05$), intikam alma ($F_{666}=0.376$, $p>0.05$), öfkeyi sürdürme ($F_{666}=0.056$, $p>0.05$) ve empati kurma ($F_{666}=0.721$, $p>0.05$) alt boyutlarında farkın anlamlı olmadığı görülmektedir. Buna göre

sosyo-ekonomik düzeyin ergenlerin affetme eğilimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

4.3. Ergenlerin Olumsuz Çocukluk Yaşantılarına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında ergenlerin olumsuz çocukluk çağı yaşantılarının düzeyleri, bu yaşantıların cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular verilmiştir

4.3.1. Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantıları ne düzeydedir?

Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının düzeyini belirlemek amacıyla yapılan betimsel analiz sonuçları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarına ilişkin betimleyici istatistikler

Alt Boyutlar	N	Min.	Max.	\bar{x}	Ss
Değersizlik İçeren Anılar	669	3,00	15,00	7,03	2,90
Boyun Eğdirici Anılar	669	6,00	29,00	12,12	4,83
Tehdit Edici Anılar	669	6,00	28,00	10,40	4,68
Genel	669	15,00	67,00	29,51	10,00

Tablo 10 incelendiğinde, ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının en yüksek boyun eğdirici anılar alt boyutunda olduğu ($\bar{x}=12.12$), bunu tehdit edici anılar ($\bar{x}=10.40$) ve değersizlik içeren anılar ($\bar{x}=7.03$) alt boyutlarının takip ettiği görülmektedir. Ölçek geneli için 29.51 ortalama elde edilmiştir. Buna göre ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantıları ölçeğinin alt boyutları arasında boyun eğdirici anılar ve tehdit edici anılar diğer alt boyutu olan değersizlik içeren anılara göre daha fazla puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir.

4.3.2. Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve algılanan sosyo-ekonomik düzey açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?

Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının cinsiyete göre farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonuçları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının cinsiyete göre t-testi sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	t	p
Değersizlik içeren anılar	Kız	354	6,92	2,79	-1,032	,30
	Erkek	315	7,15	3,01		
Boyun eğdirici anılar	Kız	354	12,56	5,18	2,574	,01*
	Erkek	315	11,61	4,35		
Tehdit edici anılar	Kız	354	10,59	4,96	1,367	,17
	Erkek	315	10,10	4,33		
Genel	Kız	354	30,08	10,74	1,577	,11
	Erkek	315	28,87	9,06		

* $p<0.05$

Tablo 11 incelendiğinde, ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantıları ölçeğinin boyun eğdirici anılar alt boyutunda kız ergenlerin ($t_{667}=2.574$, $p<0.05$) lehine anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak değersizlik içeren anılar ($t_{667}=-1.032$, $p<0.05$), tehdit edici anılar ($t_{667}=1.367$, $p<0.05$) ile ölçek genelinde ($t_{667}=1.577$, $p>0.05$) cinsiyet açısından anlamlı farklılığın olmadığı bulunmuştur.

Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının anne-baba eğitim durumuna göre farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Elde edilen analiz sonuçları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının anne-baba eğitim durumuna göre ANOVA sonuçları

Ebebeyn	Alt Boyutlar	Eğitim Durumu	N	\bar{x}	Ss	Sd	F	p
Anne	Değersizlik içeren anılar	İlkokul	289	7,16	3,00	3/665	,494	,68
		Ortaokul	166	6,98	2,88			
		Lise	153	6,81	2,67			
		Üniversite	61	7,08	3,03			
	Boyun eğdirici anılar	İlkokul	289	12,40	4,82	3/665	2,976	,03*
		Ortaokul	166	11,44	4,29			
		Lise	153	11,82	4,88			
		Üniversite	61	13,36	5,77			
	Tehdit edici anılar	İlkokul	289	10,45	4,73	3/665	2,323	,07
		Ortaokul	166	9,61	4,19			
		Lise	153	10,66	4,90			
		Üniversite	61	11,19	4,95			
	Genel	İlkokul	289	30,02	10,14	3/665	2,390	,06
		Ortaokul	166	28,04	8,90			
		Lise	153	29,30	10,15			
		Üniversite	61	31,63	11,34			
Baba	Değersizlik içeren anılar	İlkokul	179	7,30	3,01	3/665	1,968	,11
		Ortaokul	153	6,83	2,80			
		Lise	222	7,18	2,92			
		Üniversite	115	6,57	2,73			
	Boyun eğdirici anılar	İlkokul	179	12,40	4,82	3/665	,563	,63
		Ortaokul	153	11,77	4,06			

	Lise	222	12,03	4,93			
	Üniversite	115	12,31	5,52			
Tehdit edici anılar	İlkokul	179	10,70	4,95	3/665	,890	,44
	Ortaokul	153	9,88	3,77			
	Lise	222	10,44	4,91			
	Üniversite	115	10,30	4,86			
Genel	İlkokul	179	30,42	10,39	3/665	1,092	,35
	Ortaokul	153	28,48	7,93			
	Lise	222	29,66	10,23			
	Üniversite	115	29,19	11,28			

Tablo 12 incelendiğinde, ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının anne eğitim durumuna göre boyun eğdirici anılar boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur ($F_{665}=2.976$, $p<0.05$). Farkın hangi ortalamalar arasında olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırma testlerinden “Tamhane’s T2” testi uygulanmış (varyanslar homojen olmadığı için) ve anne eğitim durumu üniversite olan ergenlerin boyun eğdirici anılar boyutuna ait ortalamalarının ($\bar{x}=13.36$) ortaokul olanlara göre ($\bar{x}=11.44$) anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Buna göre anne eğitim durumu üniversite olan ergenlerin boyun eğdirici anılarının ortaokul olanlara göre yüksek olduğu söylenebilir. Öte yandan, ergenlerin anne eğitim durumlarının değersizlik içeren anılar ($F_{665}=.494$, $p>0.05$) ve tehdit edici anılar ($F_{665}=2.323$, $p>0.05$) alt boyutları ile ölçek genelinde ($F_{665}=2.390$, $p>0.05$) anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir.

Baba eğitim durumuna göre ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek faktörlü ANOVA sonucunda, ölçeğin geneli ($F_{665}=1.092$, $p>0.05$) ile değersizlik içeren anılar ($F_{665}=1.968$, $p>0.05$), boyun eğdirici anılar ($F_{665}=.563$, $p>0.05$) ve tehdit edici anılar ($F_{665}=.890$, $p>0.05$) alt boyutlarında farkın anlamlı olmadığı görülmektedir. Buna göre baba eğitim durumunun ergenlerin çocukluk çağı olumsuz deneyimleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan varyans analiz sonuçları Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre ANOVA sonuçları

Boyutlar	Sosyo-Ekonomik Düzey	N	\bar{x}	Ss	Sd	F	p
Değersizlik içeren anılar	Düşük	61	7,86	2,97	2/666	2,869	,06
	Orta	554	6,96	2,84			
	Yüksek	54	6,81	3,22			
Boyun eğdirici anılar	Düşük	61	12,44	4,40	2/666	,510	,60
	Orta	554	12,14	4,89			
	Yüksek	54	11,55	4,60			
Tehdit edici anılar	Düşük	61	11,04	4,54	2/666	1,193	,30
	Orta	554	10,35	4,71			
	Yüksek	54	9,70	4,42			
Genel	Düşük	61	31,36	9,38	2/666	1,612	,20
	Orta	554	29,45	10,11			
	Yüksek	54	28,07	9,36			

Tablo 13 incelendiğinde, ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının değersizlik içeren anılar ($F_{666}=2.869$, $p>0.05$), boyun eğdirici anılar ($F_{666}=.510$, $p>0.05$) ve tehdit edici anılar ($F_{666}=1.193$, $p>0.05$) alt boyutları ile ölçek genelinde ($F_{666}=1.612$, $p>0.05$) algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı bulunmuştur. Buna göre ergenlerin algıladıkları sosyo-ekonomik düzeyinin olumsuz çocukluk yaşantıları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

4.4. Ergenlerin Olumlu Çocukluk Yaşantılarına İlişkin Bulgular

Bu başlık altında ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının düzeyi, bu yaşantıların cinsiyet, anne-baba eğitim durumu ve sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular verilmiştir.

4.4.1. Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları ne düzeydedir?

Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının düzeyini belirlemek amacıyla yapılan betimsel analiz sonuçları Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarına ilişkin betimleyici istatistikler

Boyut	N	Min.	Max.	\bar{x}	Ss
ÇDMHAÖ	669	26,00	100,00	75,37	17,05

Tablo 14 incelendiğinde, ergenlerin çocukluk dönemi mutluluk/huzur anıları düzeyinin ($\bar{x}=75.37$) olduğu görülmektedir. Buna göre ergenlerin %75'nin olumlu çocukluk yaşantılarının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

4.4.2. Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları cinsiyet, anne ve baba eğitim durumu ve sosyo-ekonomik düzey açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?

Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonuçları Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları cinsiyete göre t-testi sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	\bar{x}	Ss	t	p
ÇDMHAÖ	Kız	354	74,99	17,35	-,619	,53
	Erkek	315	75,81	16,73		

Tablo 15 incelendiğinde, ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları cinsiyet açısından anlamlı farklılık göstermemektedir ($t_{667}=-.619$, $p>0.05$). Buna göre, ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları üzerinde cinsiyet değişkeninin herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının anne ve baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan varyans analiz sonuçları Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının anne ve baba eğitim durumuna göre ANOVA sonuçları

Ebebeyn	Boyut	Eğitim Durumu	N	\bar{x}	Ss	Sd	F	p
Anne	ÇDMHAÖ	İlkokul	289	74,30	17,58	3/665	,744	,52
		Ortaokul	166	76,52	17,12			
		Lise	153	76,18	16,41			
		Üniversite	61	75,34	15,96			
Baba	ÇDMHAÖ	İlkokul	179	74,83	17,68	3/665	,860	,46
		Ortaokul	153	75,43	15,61			
		Lise	222	74,6261	18,01884			
		Üniversite	115	77,6087	15,98557			

Tablo 16 incelendiğinde, ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının anne ve baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır ($F_{665}=.744-.860$, $p<0.5$). Buna göre anne ve baba eğitim durumunun ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının algıladıkları sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen veriler Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının algıladıkları sosyo-ekonomik düzeye göre ANOVA sonuçları

Boyut	Sosyo-Ekonomik Düzey	N	\bar{x}	Ss	Sd	F	p	Anlamlı Fark
ÇDMHAÖ	Düşük	61	68.04	17.01	2/666	7.789	.00*	Orta-Düşük Yüksek-Düşük
	Orta	554	75.74	16.80				
	Yüksek	54	79.87	17.53				

* $p<0.01$

Tablo 17 incelendiğinde, ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının algıladıkları sosyo-ekonomik düzeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur ($F_{666}=7.789$, $p<0.01$). Farkın hangi ortalamalar arasında olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırma testlerinden “Tukey” testi uygulanmış ve algılanan sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ($\bar{x}=79.87$) ve orta düzeyde ($\bar{x}=75.74$) olan ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarına ait ortalamalarının düşük düzeyde ($\bar{x}=68.04$) olanlara göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Buna göre algılanan sosyo-ekonomik düzeyin ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

4.5. Ergenlerin Sosyal Dışlanma Deneyimleri, Affetme Eğilimi, Olumlu ve Olumsuz Çocukluk Yaşantıları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimleri, affetme eğilimi, olumsuz çocukluk yaşantıları ile olumlu yaşantıları arasındaki ilişkiye dair bulgular Tablo 18’de verilmiştir.

4.5.1. Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimleri, affetme eğilimi, olumlu ve olumsuz çocukluk yaşantıları arasında bir ilişki var mıdır?

Tablo 18. Boyutlara/alt boyutlara ait betimsel istatistikler ve korelasyon katsayıları

Boyut / Alt Boyut	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	1												
2	,551**	1											
3	,880**	,256**	1										
4	,887**	,295**	,691**	1									
5	-,599**	-,468**	-,479**	-,498**	1								
6	-,013	-,126**	,022	,027	,203**	1							
7	,525**	,295**	,482**	,442**	-,518**	,250**	1						
8	-,377**	-,320**	-,315**	-,282**	,546**	,740**	-,467**	1					
9	-,099*	-,100**	-,035	-,113**	,160**	,007	-,020	,020	1				
10	,070	-,060	,127**	,056	,062	,102**	,125**	,007	,804**	1			
11	-,211**	-,078*	-,165**	-,232**	,173**	-,101**	-,120**	-,009	,712**	,259**	1		
12	-,191**	-,023	-,176**	-,212**	,139**	-,122**	-,147**	-,009	,757**	,340**	,692**	1	
13	-,027	-,186**	,050	,007	,142**	,133**	,015	,112**	,584**	,509**	,202**	,178**	1

1- Olumsuz çocukluk yaşantıları ölçeği (Genel); 2- Değersizlik içeren anılar; 3- Boyun eğdirici anılar; 4- Tehdit edici anılar; 5- Olumlu çocukluk yaşantıları ölçeği (Genel); 6- Sosyal dışlanma ölçeği (Genel); 7- Önemsizlik; 8- Dışlanma; 9- Ergenler için affetme ölçeği (Genel); 10- Affetmenin bileşenleri; 11- İntikam alma; 12- Öfkeyi sürdürme; 13- Empati kurma

*N=669 ** $p<0.01$, * $p<0.05$*

Tablo 18’de görüldüğü gibi olumsuz çocukluk yaşantıları ölçeği ile değersizlik içeren anılar ($r=.55$, $p<.01$) pozitif yönde ve orta düzeyde; boyun eğdirici anılar ($r=.88$, $p<.01$) ve tehdit edici anılar ($r=.89$, $p<.01$) alt boyutlarında pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Sosyal dışlanma ölçeği ile önemsizlik ($r=.25$, $p<.01$) alt boyutu arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde; dışlanma alt boyutu arasında ($r=.74$, $p<.01$) pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Ergenler için affetme ölçeği ile affetmenin bileşenleri ($r=.84$, $p<.01$), intikam alma ($r=.71$, $p<.01$) ve öfkeyi sürdürme ($r=.75$, $p<.01$) alt boyutları arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde; empati kurma alt boyutu arasında ($r=.51$, $p<.01$) pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır.

Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantıları ile olumlu çocukluk yaşantıları ($r=-.59$, $p<.01$) arasında negatif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki varken, affetme eğilimleri ($r=-.09$, $p<.05$) arasında negatif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Ancak olumsuz

çocukluk yaşantılarının ile sosyal dışlanma deneyimleri ($r=-.01$, $p>.05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki yoktur. Öte yandan, ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları ile sosyal dışlanma deneyimleri ($r=.20$, $p<.01$) ve affetme eğilimleri ($r=.16$, $p<.01$) arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki vardır.

4.6. Ergenlik Dönemindeki Olumsuz Yaşantıların Bireylerin Affetme Düzeylerini Yordama Gücüne Dair Bulgular

4.6.1. Olumsuz çocukluk yaşantıları ergenlerin affetme düzeylerinin anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?

Olumlu ve olumsuz çocukluk yaşantıları ergenlerin affetme eğilimini ne düzeyde açıkladığını belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır. Değersizlik içeren anılar, boyun eğdirici anılar, tehdit edici anılar, önemsenmeme, dışlanma ve olumlu çocukluk yaşantılarının ergenlerin affetme eğilimini yordama gücüne ilişkin analiz sonuçları Tablo 19’da sunulmuştur.

Tablo 18. Değişkenlerin Ergenlerin Affetme Eğilimini Yordama Düzeylerine İlişkin Regresyon Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	47.573	5.822		8.172	.000
Değersizlik içeren anılar	-.206	.238	-.038	-.866	.387
Boyun eğdirici anılar	.325	.182	.098	1.787	.074
Tehdit edici anılar	-.400	.187	-.118	-2.145	.032*
Önemsenmeme	.250	.177	.069	1.415	.158
Dışlanma	-.191	.119	-.076	-1.603	.109
Olumlu çocukluk yaşantıları	.194	.051	.208	3.831	.000*

* $p<.05$

Tablo 18 incelendiğinde, tehdit edici anılar ve olumlu çocukluk yaşantılarının ergenlerin affetme eğilimi ile düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur ($R=.210$, $R^2=.044$, $p<.05$). Buna göre tehdit edici anılar ve olumlu çocukluk yaşantıları ergenlerin affetme eğilimindeki toplam varyansın % 2’sini açıklamaktadır. Standardize edilmiş (β) katsayısı ve t değerleri incelendiğinde görece önem düzeyi olarak sırasıyla olumlu çocukluk yaşantıları ve tehdit edici anıların ergenlerin affetme eğiliminin anlamlı bir yordayıcısı olduğu söylenebilir. Diğer yandan, değersizlik içeren anılar ($t=-.866$, $p>.05$), boyun eğdirici anılar ($t=1.787$, $p>.05$), önemsenmeme ($t=1.415$, $p>.05$) ve dışlanma ($t=-1.603$, $p>.05$) boyutlarının ergenlerin affetme eğilimlerinin anlamlı yordayıcıları olmadığı belirlenmiştir.

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Yorum

Bu araştırmada olumlu ve olumsuz yaşantı geçirmiş ergenlerin ostrasizm ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ölçeklerin alt boyutları ve geneli, çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmiş ve elde edilen bulgular alanyazın ışığında tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmaya katılan ergenler sosyal dışlanma ölçeğinin, dışlanma alt boyutunun önemsenmeme alt boyutuna göre daha yüksek ortalamaya sahiptir. Buna göre ergenlerin dışlanma deneyimlerinin daha fazla olduğu söylenebilir. Ergenlik dönemi ile birlikte akran ilişkilerinin ön plana çıkması ve ergenlerin akranlarının görüşlerine ve davranışlarına daha fazla önem vermesinin bu süreci etkilediği düşünülmektedir.

Bugün dünyada dışlanmanın tanımlanması, sorunların çözüme kavuşması ve sosyal dışlanmanın olumsuz sonuçlarından kaçınılması büyük bir gerekliliktir (Çakır, 2002). İlgili alanyazın incelendiğinde Aktaş (2020), Işık ve Çelik (2020) yapmış oldukları araştırmada bu çalışmanın sonuçlarıyla benzer nitelikte sonuçlar elde ettiği görülmektedir. Gürler ve Demirli (2017) de sosyal dışlanma alt boyutunun sonuçlarının bu çalışma ile paralellik oluşturduğu görülmektedir. Soylu (2010) sosyal dışlanma ölçeğinin önemsenmeme ve dışlanma alt boyutlarının farklı olgulara işaret ettiğini vurgulamıştır. Çocukluk ve ergenlik döneminde arkadaşlığın kalitesi, akran kabulü ve arkadaşlar arasındaki bağ ile ilişkilidir. Dışlanma alt boyutundan yüksek puan alan katılımcıların önemsenmeme alt boyutundan düşük puan alan katılımcılara göre daha olumsuz tepkiler sergilediklerini gösteren bulgular da alanyazında rapor edilen araştırma bulgularıyla da tutarlı olduğunu göstermektedir (Leary, Koch ve Hechenbleiker, 2001). Bernstein ve diğerlerinin (2008) yaptığı araştırmada sosyal olarak dışlanma deneyimi yaşayan bireylerin sosyal ipuçlarını okuma yeteneğinin gelişmiş olduğunu bulmuşlardır. Dışlanma tüm bireyler için acı verici bir deneyim olsa da, ergenlik dönemindeki bireyler yetişkinlere kıyasla dışlanmaya karşı artan hassasiyet yaşayabilir.

Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin cinsiyete göre karşılaştırıldığında ölçek genelinde ve dışlanma alt boyutunda anlamlı bir farklılığın olmadığı bulunmuştur. Sosyal dışlanma ölçeğinin önemsenmeme alt boyutunda kız ergenlerin lehine anlamlı farklılık

gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna göre bu çalışmaya katılan kız ergenlerin erkek ergenlere göre daha fazla önemsenmeme deneyimlediği söylenebilir.

Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerini cinsiyet açısından karşılaştıran çalışmalar incelendiğinde farklı farklı sonuçlara rastlanılmıştır. Yüçetürk'ün (2018) ergenlerle yaptığı araştırmada, ölçek genelinde cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiş olup, ölçeğin alt boyutlarında ise kısmen benzerlik görülmektedir. Kızların önemsenmeme düzeyleri erkeklere göre daha yüksek olduğu, erkeklerin ise dışlanma düzeyleri kızlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Gür (2019), Bağriaçık ve Yaman'nın (2022) kız ergenlerin önemsenmeme düzeyleri erkek ergenlere kıyasla yüksek düzeyde olduğunu tespit etmiştir. Araştırmanın bulgularına paralel olarak Oğurlu (2015), Derin (2017), Gürler ve Demirli (2017), Özyazıcı (2018), Öztosun (2018), Baş, (2020), Bal ve Çalık (2021) yaptıkları araştırmalarda bireylerin sosyal dışlanma deneyimlerinin ölçek genelinde cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık olmadığı vurgulanmıştır. Zimmerman, Carter-Sowell ve Xu'nun (2016) akademisyenlerle yaptığı deneysel çalışmada, kadınların erkeklere kıyasla daha fazla dışlanma algıladığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla elde edilen bu bulgunun diğer çalışmalarla tutarlı olduğu söylenebilir. Ancak bu çalışmanın bulgularından farklı sonuçlar bulunan çalışmalar da mevcuttur. Özyazıcı'nın (2018) çalışmasında önemsenmeme alt boyutu ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Stout'un (2009) tez çalışmasında, cinsiyetçi dil kullanımının kadınların erkeklere göre daha dışlanma deneyimlemesine sebep olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla, dışlanma deneyimini etkileyen faktörlerin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bulgulardan hareketle sosyal dışlanma olgusu cinsiyet fark etmeksizin bütün bireylerin yaşayabileceği bir olgu olduğu söylenebilir.

Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin anne ve baba eğitim durumuna göre önemsenmeme ve dışlanma alt boyutları ile ölçek genelinde anlamlı bir farklılığın olmadığı bulunmuştur. Buna göre ergenlerin anne ve baba eğitim durumunun sosyal dışlanma deneyimleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

İlgili alan yazın incelendiğinde; Gür'ün (2019) yaptığı araştırmanın bulgularına göre anne ve baba eğitim düzeyinin ergenlerin sosyal dışlanma deneyimleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Öztosun (2018) yaptığı araştırmada ergenlerin anne eğitim düzeyi ile sosyal dışlanma deneyimleri toplam puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Fakat baba eğitim düzeyi ile sosyal dışlanma deneyimleri

arasında anlamlı bir fark olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgular, mevcut araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Bazı araştırmalarda mevcut araştırmanın bulgularından farklı sonuçlara da rastlanılmıştır. Aktaş (2020) yapmış olduğu çalışmada ise annesi lise mezunu olan ergenlerin sosyal dışlanma düzeyleri, annesi okuma yazma bilmeyen ergenlerden anlamlı şekilde düşük olduğunu belirtmişlerdir. Bağır (2020) ise; ergenlerin anne eğitim düzeyi arttıkça dışlanma deneyimlerinin düştüğünü, ancak önemsiz deneyimlerinde ise anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmiştir. Aynı zamanda baba eğitim düzeyi arttıkça ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin de arttığını tespit etmiştir. Gökteş (2019), Bağrıaçık ve Yaman (2022) tarafından yapılan çalışmada bireylerin baba eğitim durumu arttıkça sosyal dışlanma düzeyinin arttığını ama anne eğitim düzeyi arttıkça sosyal dışlanma düzeyinin azaldığını belirtmiştir. Uluman (2011) ise annesi okuma yazma bilmeyen ergenlerin sosyal dışlanma düzeylerinin, annesi lise mezunu olan ergenlerin sosyal dışlanma puanlarından anlamlı düzeyde düşük olduğunu ifade etmişlerdir. İlgili yazılı kaynaklar incelendiğinde sonuçların bir biri ile çeliştiği ve bir birini destekleyen araştırmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu çelişkilerin ortadan kaldırılması için sosyal dışlanma kavramının daha fazla araştırılmaya ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin önemsiz ve dışlanma alt boyutları ile ölçek genelinde algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Buna göre ergenlerin algıladıkları sosyo-ekonomik düzeyinin sosyal dışlanma deneyimleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir. Bu çalışmaya katılan katılımcıların algılanan sosyo-ekonomik durumlarının genel olarak orta düzeyde olduğu ve farklılaşmanın az olmasından dolayı anlamlı bir farklılığın olmadığı düşünülmektedir.

İlgili alanyazın incelendiğinde Özyazıcı (2018), Derin (2017), Kaya'nın (2012) yapmış oldukları çalışmada da bu bulgulara benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Yani sosyo-ekonomik düzey ile sosyal dışlanma arasında bir ilişki bulunmadığını ifade ederek, bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Öte yandan farklı sonuçlara ulaşan çalışmalar da mevcuttur. Ekonomik yetersizliklerin ve bununla alakalı olarak sosyal sorunların, eğitime öncelik vermeyen ortamda yetişmenin, akranlarıyla kurulan bağın, onlardan etkilenmelerindeki oranın artırması beklenir. Çevre etkileri, yaşanan yer ergenlerin davranışları, okul ve ebeveynlere aşırı bağlı olma durumu ve çocukların arkadaşlık ilişkilerini etkileyebilmektedir (South, Baumer ve Lutz, 2003). Aslan'ın (2016) yapmış olduğu çalışmanın bulgularına göre; maddi imkânsızlıklar ve güvenli çevre alt boyutundan diğer gelir

seviyelerine sahip ergenlere göre daha yüksek oranda dışlanmaya maruz kaldıkları sonucunu tespit etmişlerdir.

Ergenlerin affetme eğilimine ilişkin analiz sonuçlarına bakıldığında; affetme ölçeğinin alt boyutundan affetmenin bileşenleri boyutu öfkeyi sürdürme, intikam alma ve empati kurma alt boyutlarından daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

ASICI ve Karaca (2018) lise öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmada affetmenin alt boyutlarında olan intikam almayı yoğun olarak yaşayan bireylerin affedicilik düzeyinin düşük olduğunu McCullough vd., (1998) ise intikam alma güdüsünün affetmeyi azalttığı ve bunun da öfkeyi sürdürme davranışından kaynaklandığını belirtmiştir. Taysi (2007) öfkeyi sürdürme alt boyutunu incelerken öfkeyi sürdürmenin affetmeyi olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Fitzgibbons (1998) ise affedebilen insanların öfkeyi sürdürme davranışının söndüğünü belirtmiştir. Bu durumda bireylerin affetme düzeylerini artırmada diğer bir değişken olarak empati kurma davranışı karşımıza çıkmaktadır. Elde edilen verilerin sonucunda empati kurma becerisi en düşük ortalamaya sahip sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Pişkin (1989) kişilerin empati kurma ve çatışma durumları ile ilgili çalışmasında empati becerisi yüksek bireylerin çatışma davranışlarının düşük olduğu sonucuna varmışlardır. Affetme ile empati kurma arasındaki ilişki düzeyi çalışmaların bir çoğunda pozitif yönlü olduğu ve affetmeyi artırdığı görülmektedir. Thompson ve diğerlerinin (2005) yaptığı araştırmada affetme, psikolojik iyi oluşun dört bileşenini öfke, kaygı, depresyon ve yaşam doyumunu yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir araştırmada affetmenin ruh sağlığı ile pozitif yönde anlamlı ilişkisi olduğu tespit edilmiştir (Akın, Özdevecioğlu ve Ünlü, 2012). Araştırmadaki bu bulgular ilgili alan yazındaki bulgular ile tutarlı olduğu söylenebilir.

Bu araştırmaya katılan ergenlerin affetme eğilimlerinin cinsiyet açısından karşılaştırıldığı analiz sonuçlarına bakıldığında; ergenlerde affetme ölçeğinin empati kurma alt boyutunda kız ergenlerin lehine anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak affetmenin bileşenleri, intikam alma, öfkeyi sürdürme alt boyutu ile ölçek genelinde cinsiyet açısından anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir.

İlgili alan yazın incelendiğinde; bu çalışmaya benzer bir şekilde Şamatacı (2013) tarafından yapılan araştırmanın sonucuna göre, bireylerin incinme ve affetme düzeylerinde cinsiyet açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını tespit etmişlerdir. Cinsiyete göre bir farklılık bulunmadığına dair birçok çalışma vardır (Alvan, 2015; Arslan ve Ayas, 2018; Yao

ve Enright, 2018; Belgin, 2019; Dönmez, 2019; Morton, Tanzini ve Lee, 2019; Kaçmaz ve Yıldız Demirtaş, 2020; Kılıç, 2021). Farklı bir sonuç olarak ise; Küçükler (2016) yapmış olduğu tez çalışmasında; cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiğini ifade etmiştir. Erkeklerle kıyaslandığında kadınların affetme düzeylerinin daha yüksek ve bilişsel esneklik düzeylerinin daha düşük olduğunu belirtmişlerdir. Konstam, Chernoff ve Deveney (2001) ise erkekler ve kadınların affetmeye iten sebeplerin tamamen farklı olduğunu belirtmişlerdir. Lawler-Row ve Piferi, (2006), Orathinkal, Vansteenwegen ve Burggraeve (2008), Hantman ve Cohen, (2010), Aslan ve Ercan, (2018) ve Gür (2021) yaptıkları çalışmada da kadınların affetme düzeyleri erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca utanç ya da kendini suçlu hisseden kadın ve erkeklerin affetmeleri gurur düzeylerinin seviyeleri ile doğru orantılı olduğunu söylemişlerdir. Öner-Özkan ve Gençöz (2006), Güney Amerika ve Akdeniz ülkelerindeki kadınların affetme düzeylerinin yüksek olduğunu, erkeklerin ise kadınlara kıyasla düşük affetme düzeyine sahip olduklarını tespit etmiştir. Özcan'ın (2005) yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre kız öğrencilerin empati düzeyi erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Berry, Worthington, Parrott, O'Connor ve Wade (2001), Konstam vd., (2001) de bu araştırmanın sonuçları ile benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Araştırmalarda bireylerin yaş düzeyi arttıkça affetme düzeylerinin arttığı görülmektedir (Doran, Kalayjian, Toussaint ve DeMucci, 2012). Sonuç olarak ilgili alan yazındaki bulgular, araştırma bulguları ile kısmen tutarlı olduğu söylenebilir. Farklı sonuçların farklı kültürel değerler ve yaş gruplarından etkilendiği düşünülmektedir.

Bu araştırmaya katılan ergenlerin affetme eğiliminin anne eğitim durumuna göre intikam alma boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Anne eğitim durumu ilkökul olan ergenlerin intikam alma eğiliminin üniversite olanlara göre yüksek olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle anne eğitim düzeyi düşük oldukça ergenlerde intikam alma eğilimleri artmaktadır. Öte yandan, ergenlerin anne eğitim durumlarının affetmenin bileşenleri, öfkeyi sürdürme ve empati kurma alt boyutları ile ölçek genelinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Baba eğitim durumuna göre ergenlerin affetme eğiliminin ölçeğin geneli ile affetmenin bileşenleri, intikam alma, öfkeyi sürdürme ve empati kurma alt boyutlarında farkın anlamlı olmadığı görülmektedir. Buna göre baba eğitim durumunun ergenlerin affetme eğilimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

İlgili alan yazın incelendiğinde Genç ve Kalafat (2018), Yağcı, Doğan, Sezgin, (2021) ve Kılıç'ın (2021) yapmış oldukları çalışmada anne ve baba eğitim durumunun ergenlerin

affetme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını vurgulamaktadır. Gül (2019), Gönültaş, Kıvanç ve Akın (2021) yapmış olduğu çalışmada da ergenlerin anne eğitim durumuna göre anlamlı bir fark olmadığını belirtmişlerdir. Annelerin eğitim düzeyine göre anlamlı farkın olmayışını Türk toplum yapısı ve anne bakış açısının öğrenme düzeyi değişse bile annelik bakış açısının değişmemesiyle açıklanabilir. Baba eğitim durumunda da kültürel özelliklerin nesillere aktarılması söz konusu olabilir.

Ergenlerin affetme eğiliminin algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan analiz sonucunda, ölçeğin geneli ile affetmenin bileşenleri, intikam alma, öfkeyi sürdürme ve empati kurma alt boyutlarında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Buna göre algılanan sosyo-ekonomik düzeyin ergenlerin affetme eğilimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

İlgili alan yazın incelendiğinde Küçükler (2016) ve Kılıç, (2021) araştırmasında sosyo ekonomik özelliklerin affetme eğilimi ile bir ilişkinin olmadığını tespit etmiştir. Bu sonuçlar mevcut araştırmanın sonuçlarını desteklediği söylenebilir.

Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının alt boyutları arasında boyun eğdirici anılar ve tehdit edici anılar diğer alt boyutu olan değersizlik içeren anılara göre daha fazla ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Buna göre ergenlerin daha fazla saldırgan tavırlara, fiziksel şiddete ve psikolojik istismara maruz kaldığı söylenebilir.

İlgili alan yazında boyun eğdirici anılar duygusal ya da psikolojik istismar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tehdit edici anılar ise fiziksel istismara karşılık gelmektedir. Değersizlik içeren anılar ise ihmale karşılık geldiği söylenebilir. Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin (2012) verilerine göre ergenlerin %67'sinin duygusal istismara yani boyun eğdirici anılara maruz kaldığını, %37'sinin fiziksel istismara yani tehdit edici anılara maruz kaldığını, %25'in ise değersiz içeren anılar yani ihmale maruz kaldığını göstermektedir. Bu sonuç çalışmanın sonuçlarıyla tamamen tutarlı olduğunu göstermektedir. T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler, Çocuk Esirgeme Kurumu ve UNICEF (2010) verilerine göre ise; 7 ile 18 arası yaş grubundaki çocukların %51'i duygusal istismara, %43 fiziksel istismara, %25 ise ihmale uğradıklarını göstermektedir. Bu durumda çalışmaların çoğunluğu benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Yalnız burada ihmalin düşük çıkmasının sebebi olarak ihmali ölçme ihtimalinin düşük olması ve tanımının tam olarak yapılmaması sebep olarak gösterilebilir. Ulusoy'un (2019) çalışmasında da benzer sonuçlar görülmektedir.

Alanyazında bu çalışmanın bulgularını destekleyen birçok çalışma mevcuttur (Sedlak, Mettenburg ve Basena, 2010; Euser, Alink, Pannebakker, Vogels, Bakermans-Kranenburg ve Van, 2013; Mahmod, Salleh, Muhammad ve Mohd, 2016; Meinck, Cosma ve Mikton, 2017; Ulukol, Kahiogullari, Sethi ve Guney, 2016; Bilgen ve Karasu, 2017).

Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının boyun eğdirici anılar alt boyutunda kız ergenlerin lehine anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak değersizlik içeren anılar, tehdit edici anılar ile ölçek genelinde cinsiyet açısından anlamlı fark bulunmamıştır.

Olumsuz çocukluk yaşantıları bireylerin erken beyin gelişimini etkilemekte ve yaşam boyu fiziksel ve zihinsel sağlıkla ilişkilendirilmektedir. İlgili alanyazın incelendiğinde Kalender (2015) yaptığı çalışmada erkeklerin tehdit edici anılara ilişkin puanları, kadınlara kıyasla anlamlı düzeyde yüksek olduğunu tespit etmiştir. Türkkkan ve Odacı (2018) yapmış oldukları çalışmada yapılan analiz sonucunda erkeklerin cinsel kötüye kullanım puanı ortalamaları kızların cinsel kötüye kullanım puan ortalamalarına göre ve erkeklerin duygusal kötüye kullanım puan ortalamaları kızların duygusal kötüye kullanım puan ortalamalarından yüksek olduğunu bulmuşlardır, fakat aralarında anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmiştir. Berber-Çelik'in (2010) yapmış olduğu çalışmada da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Fatih ve Çalık (2021) da cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir sonuç olmadığını belirtmişlerdir. Farklı çalışmalarda farklı bulguların da olduğu görülmektedir. Olsson ve diğerleri (2000) Nikaragua'da kız ve erkeklerin ergenlik öncesi maruz kaldıkları olumsuz deneyimlerle ilgili yapmış oldukları çalışmanın sonuçlarına göre; erkeklerin %20'sinin, kızların ise %26'sının cinsel istismara ve olumsuz yaşantılara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Priebe ve Svedin (2007) ise toplamda 1962 kişinin çocuklukta olumsuz yaşantılara maruz kalma durumunun kızlarda %77, erkeklerde ise %23 oranında olduğunu bildirmişlerdir. Buna benzer sonuçlarda literatürde geniş yer tutmaktadır (Çeçen Eroğul ve Türk, 2013; Erükçü, 2014; Özen ve diğ., 2007). Bu durumda kızlar gibi erkeklerin de cinsel istismara maruz kaldıkları söylenebilir.

Bu araştırmaya katılan ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre karşılaştırıldığında; değersizlik içeren anılar, boyun eğdirici anılar ve tehdit edici anılar alt boyutları ile ölçek genelinde algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Buna göre ergenlerin algıladıkları sosyo-ekonomik düzeyinin olumsuz çocukluk yaşantıları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

İlgili alan yazın incelendiğinde Türkkkan ve Odacı (2018) gelir düzeyine anlamlı bir fark olmadığını belirtmişlerdir. Fakat kullandıkları ölçekte ortalamadan doğan farkla ilgi olarak çocukluk çağı örselenme yaşantılarından duygusal kötüye kullanımın gelir düzeyine dayalı olarak farklılık gösterdiğini ifade etmişlerdir. Ancak birçok araştırmada gelir düzeyi fazla olan ergenlerin çocukluk çağı olumsuz deneyimlerinin sosyo ekonomik düzeylerinin gelir düzeyi düşük olanlara göre daha az örselendiğini belirtmişlerdir (Aydın ve İşmen, 2003; Erükçü, 2014; Howe, 2005; İşmen, 2004; Machado, Gonçalves, Matos ve Dias, 2007; Zielinski ve Bradshaw, 2006). Çocukluk çağı olumsuz deneyimleri her toplumda hatta her gelir gurubuna mensup ailelerde bile görülebilir bir durumdur. Fakat düşük gelirli ailerlede görülme sıklığı yüksek gelire sahip ailelere göre daha fazla görülmesi muhtemeldir. Düzenli gelire sahip olmayan ailelerin geçim sıkıntısı, sosyal yaşam zorluğu ve çeşitli destekler düşük olduğundan dolayı bu olumsuzluklar çocuklara yöneltilebilir. Bu durumda da çocuklar olumsuz yaşantılara maruz kalabilirler. Koç ve diğerlerinin (2014) yaptığı araştırmada, ailenin gelir düzeyi arttıkça çocukların cinsel istismara uğrama sıklığında arttığını ortaya koymuştur. Üst gelir gurubuna mensup ailelerde ise olumsuz durumlar çoğu kez dışarı yansıtılmamakta ya da alan uzmanları tarafından olumsuz durumlar çözülmeye çalışılmaktadır.

Bu araştırmaya katılan ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının ($x=75.37$) olduğu görülmektedir. Buna göre ergenlerin olumlu yaşantıları ile ilgili anıların %75 seviyesinde olması mutlu anıların daha fazla deneyimlediklerini göstermektedir. Günümüzde var olan bütün psikoloji kuramları çocukluk dönemi anıların bireyin sosyal ve psikolojik gelişiminde büyük öneme sahip olduğunu belirtmektedir (Eryavuz, 2006; Kutlu, Batmaz, Bozkurt, Gençtürk ve Gül, 2007; Tahirovi ve Jusi, 2016). Richter, Gilbert ve McEvan (2009) samimi, destek verici ve güvenli ortamlarda yetişin bireylerin mutluluk seviyelerinin yüksek düzeyde olduğu ve az sorunsuz bir yaşam felsefesine sahip olduğunu belirtirken, reddedici, suçlayıcı ve güvensizlik içeren çevrede yetişin bireylerin daha mutsuz ve sorunlu bir birey olarak karşımıza çıkabileceğini belirtmektedir. Yılmaz ve Büyükcebeci (2019), çocukluk dönemi mutluluk ve huzur anıları ile mental iyi oluş arasında ise yüksek düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Buna göre çocukluk dönemi mutlu ve huzurlu olan bireylerin ilerideki yaşamlarında aidiyet ve mental iyi oluşlarının yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Bu araştırmaya katılan ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının cinsiyete göre karşılaştırılan analiz sonuçlarında; ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları cinsiyet açısından anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Buna göre, ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları üzerinde cinsiyet değişkeninin herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

İlgili yazılı kaynaklar incelendiğinde elde edilen bulgular alanyazındaki bulgularla benzer niteliktedir (Grgan, 2006; Sezer ve Sadioğlu, 2015; Kaya ve een Eroğlu, 2013; Bektaş ve zben, 2016). Alanyazında cinsiyet değişkenine göre anlamlı sonuçlar elde edilen bulgular da bulunmaktadır. Demiriz ve Ulutaş (2016) yapmış oldukları çalışmada erkek çocukların kız çocuklarından mutluluk anılarının fazla olduğunu belirtmişlerdir. Ergenlerin yaşadığı çevrenin mutluluk düzeyini belirleyebileceğini savunan bulgular da mevcuttur (Weaver ve Habibov, 2010). Ergenlerin mutluluk tercihleri de cinsiyete göre değişebileceğini gösteren çalışmalarda vardır. Mesela kızlar insanlar ve hayvanlarla ilgili uğraşlardan mutlu olurken, erkeklerin spor ve doğa ile ilgili uğraşlarda mutlu olabileceği savunulmuştur (Chaplin, 2009). Mutluluğu tanımlarken kızlar yaşadığı olumlu duygular olarak görürken erkekler bu olaya daha genel olarak bakmaktadır (Giacomoni, Souza ve Hutz, 2014). Kızların çevresindeki insanlarla iyi ilişki kurma çabası erkeklere göre daha fazla olarak görülmektedir (Uusitalo-Malmivaara, 2012; Uusitalo-Malmivaara ve Lehto, 2013). Bu sebeplerden dolayı kızların erkeklere göre daha mutsuz anılar biriktirmesi de doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak diyebiliriz ki cinsiyet değişkeni çocukların mutluluk anıları üzerinde çok güçlü bir değişken değildir (Csikszentmihalyi ve Hunter, 2014; Diener, Suh, Lucas ve Smith,1999). Alanyazın incelendiğinde araştırmanın sonucu ilgili yazılı kaynaklar birbirini destekler niteliktedir.

Bu araştırmaya katılan ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının anne-baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Buna göre anne-baba eğitim durumunun ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir. İlgili alanyazın incelendiğinde Toprak'ın (2014) yapmış olduğu çalışmada ise anne eğitim durumunun olumlu çocukluk yaşantıları üzerinde anlamlı bir etkisi yokken, baba eğitim durumda ise anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Yani baba eğitim durumu ergenlerin olumlu yaşantı geçirmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre incelendiğinde, olumlu çocukluk yaşantıları ve algılanan sosyo ekonomik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre algılanan sosyo-ekonomik düzeyin ergenlerin

olumlu çocukluk yaşantıları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. İlgili alanyazın incelendiğinde; Yılmaz ve Ülker'in (2016) yapmış oldukları çalışmada kadınların çocukluk dönemi mutluluk/ huzur anılarına yönelik algılarında anlamlı bir farklılık bulmuşlardır. Buna göre; daha yüksek sosyo ekonomik seviyeye sahip bireylerin orta ve daha düşük gelirli bireylere göre çocukluk dönemi mutluluk/huzur anılarından daha yüksek düzeyde olduğu ve orta düzeyde ekonomik seviyeye sahip olan bireylerinde düşük düzeyde olanlara göre daha yüksek çıktığı sonucuna varmışlardır. Bu durumda yapılan bu çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir. Yapılan bu araştırmaya göre çocukluk döneminde maddi imkânlarla sahip olmanın çocuklar üzerinde duygusal anlamda olumlu etkileri olduğu söylenebilir. Sosyoekonomik düzeyin yetersiz olması insanların bir takım ihtiyaçlarını karşılamamasına ve mutsuz olmasına sebep olabilir. Bu durumda bir takım kaygılar gelişebilir. Bu çıkan kaygılarda kişinin kendisini eksik görmesine sebebiyet verebilir. Alisinanoğlu ve Ulutaş (2016) çocukların akranlarının yediğini yiyememe, giydiğini giyememe gibi durumların kaygı bozukluğuna yol açtığını belirtmişlerdir. Yapılan bazı araştırmalarda sosyoekonomik düzeyin düşük olması kaygı bozukluğuna yol açtığını belirtmektedir (Demir, Eralp-Demir, Türksoy, Özmen ve Uysal, 2000; Keskin ve Orgun, 2007; Tezcan, 2015; Gürsoy, 2006).

Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimleri, affetme eğilimi, olumsuz ve olumlu çocukluk yaşantıları arasında, olumsuz çocukluk yaşantıları ölçeği ile değersizlik içeren anılar pozitif yönde ve orta düzeyde; boyun eğdirici anılar ve tehdit edici anılar alt boyutlarında pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Sosyal dışlanma ölçeği ile önemsizleme alt boyutu arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde; dışlanma alt boyutu arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Ergenler için affetme ölçeği ile affetmenin bileşenleri, intikam alma ve öfkeyi sürdürme alt boyutları arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde; empati kurma alt boyutu arasında pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır.

İlgili alan yazın incelendiğinde olumlu çocukluk yaşantıları, olumsuz çocukluk yaşantıları, sosyal dışlanma ve affetme değişkenlerini birlikte araştıran herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Fakat affetme ve sosyal dışlanma, olumlu ve olumsuz yaşantıların ilişkisini inceleyen bazı araştırmalar mevcuttur. Zhang, Li, Shao, Hales, Williams ve Teng (2019) yapmış oldukları çalışmada dışlanmaya maruz kalan bireyin öfke ürettiğini belirtmektedir. Ayrıca bireyler toplumdaki dışlandıklarında, affediciliği yüksek olanlar daha düşük düzeyde öfke yaşarken, affediciliği düşük olanlar yüksek öfke yaşadığını

ifade etmişlerdir. Worthington'ın affetme modeline göre (Worthington ve Wade, 1999) affetme, anlık öfkeli duyguların olumlu duygularla azaltılmasını veya değiştirilmesini kolaylaştırabildiğini (McCullough vd., 2003; Berry vd., 2005) ve duygu odaklı durumlarla başa çıkma becerisi olarak ifade etmişlerdir. Li, Zhang, Zhao ve Yu (2020) ise öfke, saldırganlık ve sosyal dışlanma arasında yüksek bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı şekilde birçok çalışmada da benzer sonuçlar olduğu görülmektedir (Shorey vd., 2011; Wilkowski ve Robinson 2010; Zhao vd., 2015). Bununla birlikte sosyal dışlanma ile saldırganlık arasında bir ilişki olmadığı ile sonuçlar vardır (Baumeister vd., 2002; Buckley vd., 2004; Twenge vd., 2001). Wang, Tu, Hu, Luo ve Zhao'nun (2021) yaptıkları araştırmada ergenlerde algılanan ostrasizm ve öz değerlendirmenin paralel olarak çocukluk çağında psikolojik kötü muameleye ile depresyon arasındaki bağlantıya aracılık ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bağır'ın (2020) araştırmasında sosyal dışlanma genel puanı ile alt boyutları olan önemsenmeme boyutu arasında orta düzeyde ilişki bulunurken dışlanma boyutu ile oldukça yüksek düzeyde ilişki bulunmuştur. Çalık ve Bal (2021) Sosyal dışlanmanın görmezden gelinme, dışlanma deneyimi arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğunu tespit etmiştir. Sonuç olarak alanyazındaki araştırmalar bu araştırmada elde edilen sonuçlarını desteklediği söylenebilir.

Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantıları ve olumlu çocukluk yaşantıları arasında negatif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki varken, affetme eğilimleri arasında negatif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ancak olumsuz çocukluk yaşantıları ile sosyal dışlanma deneyimleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Öte yandan, ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları ile sosyal dışlanma deneyimleri ve affetme eğilimleri arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde Telef'in (2021) çalışmasında olumlu çocukluk deneyimleriyle okul doyumunu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmiştir.

Ergenlik dönemindeki bireylerin tehdit edici anılar ve olumlu çocukluk yaşantılarının ergenlerin affetme eğilimi ile düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur Buna göre tehdit edici anılar ve olumlu çocukluk yaşantıları ergenlerin affetme eğilimindeki toplam varyansın % 2'sini açıklamaktadır. Olumlu çocukluk yaşantıları ve tehdit edici anıların ergenlerin affetme eğiliminin anlamlı bir yordayıcısı olduğu söylenebilir. Diğer yandan, değersizlik içeren anılar, boyun eğdirici anılar, önemsenmeme ve dışlanma ergenlerin affetme eğilimlerinin anlamlı yordayıcıları olmadığı belirlenmiştir.

İlgili alanyazın incelendiğinde; Aslan (2017) yapmış oldukları çalışmada elde edilen bulgularla tutarlı sonuçlar elde etmişlerdir. Bu çocukluk döneminde kazanılan mutlu huzurlu anlilar neticesinde gelişen şemalar ile affetme arasında negatif yönde yüksek düzeyde ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. Lawler-Row ve Piferi'nin (2006) yapmış olduğu çalışmada ise ergenlik döneminde olumsuz yaşantı içerisinde bulunan bireylerin affetme düzeyleri arasında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Güloğlu, Kararımak ve Emiral (2016) yapmış oldukları çalışmada çocukluk çağında travmaya maruz kalan bireylerin kendilerini, başkalarını ve durumu affetmekte zorlandıklarını, aynı şekilde daha düşük düzeyde tinselliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularını destekleyen birçok çalışma bulunmaktadır (Snyder ve Heinze, 2005; Kandasamy, Chaturvedi ve Desai, 2011; Çabuk, 2015; Deniz, 2006). Olumlu çocukluk yaşantıları yeterince deneyimlemiş olan bireylerin olumsuz deneyimleri tolere etme becerilerinin gelişmiş olduğu söylenebilir. Araştırmanın sonuçları aşağıda sırasıya sunulmuştur.

5.2. Sonuç

- Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimleri, ölçeğin önemsenmeme alt boyutuna kıyasla dışlanma alt boyutunda daha fazla ortalamaya sahiptir.
- Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin önemsenmeme alt boyutunda kız ergenlerin lehine anlamlı farklılık vardır. Dışlanma alt boyutu ile ölçek genelinde ise cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık yoktur.
- Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin anne ve baba eğitim durumuna göre önemsenmeme ve dışlanma alt boyutları ile ölçek genelinde anlamlı bir farklılık çıkmamıştır.
- Ergenlerin sosyal dışlanma deneyimlerinin önemsenme ve dışlanma alt boyutları ile ölçek genelinde sosyo-ekonomik düzeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.
- Ergenlerin affetme eğilimlerinin en yüksek affetmenin bileşenleri alt boyutunda olduğu, bunu öfkeyi sürdürme, intikam alma ve empati kurma alt boyutlarının takip etmektedir.
- Ergenlerin affetme eğilimlerinin empati kurma düzeyleri kız ergenlerin lehine anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Ancak affetmenin bileşenleri, intikam alma, öfkeyi sürdürme alt boyutu ile ölçek genelinde cinsiyet açısından anlamlı bir fark yoktur.

- Ergenlerin affetme eğiliminin anne eğitim durumuna göre affetme ölçeğinin intikam alma boyutunda anlamlı farklılık göstermektedir. Baba eğitim durumu ergenlerin affetme eğilimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.
- Ergenlerin affetme eğiliminin sosyo-ekonomik düzeye göre ölçeğin geneli ile affetmenin bileşenleri, intikam alma, öfkeyi sürdürme ve empati kurma alt boyutları arasında anlamlı bir fark yoktur.
- Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının en yüksek boyun eğdirici anılar alt boyutunda olduğu, bunu tehdit edici anılar ve değersizlik içeren anılar alt boyutları takip etmektedir.
- Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantıları ölçeğinin boyun eğdirici anılar alt boyutunda kız ergenlerin lehine anlamlı farklılık göstermiştir. Ancak değersizlik içeren anılar, tehdit edici anılar ile ölçek genelinde cinsiyet açısından anlamlı bir fark çıkmamıştır.
- Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının anne eğitim durumuna göre boyun eğdirici anılar boyutunda anlamlı farklılık göstermiştir. Anne eğitim durumu üniversite olan ergenlerin boyun eğdirici anılar boyutuna ait ortalamalarının ortaokul olanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerin anne eğitim durumlarının değersizlik içeren anılar ve tehdit edici anılar alt boyutları ile ölçek genelinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Baba eğitim durumunun ergenlerin çocukluk çağı olumsuz deneyimleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantılarının değersizlik içeren anılar, boyun eğdirici anılar ve tehdit edici anılar alt boyutları ile ölçek genelinde algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.
- Ergenlerin %75'nin olumlu çocukluk yaşantılarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.
- Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık çıkmamıştır.
- Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının anne ve baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık yoktur.
- Ergenlerin olumlu çocukluk yaşantılarının algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık vardır.
- Olumsuz çocukluk yaşantıları ölçeği ile değersizlik içeren anılar pozitif yönde ve orta düzeyde; boyun eğdirici anılar ve tehdit edici anılar alt boyutlarında

pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Sosyal dışlanma ölçeği ile önemsensememe alt boyutu arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde; dışlanma alt boyutu arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Ergenler için affetme ölçeği ile affetmenin bileşenleri, intikam alma ve öfkeyi sürdürme alt boyutları arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde; empati kurma alt boyutu arasında pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Ergenlerin olumsuz çocukluk yaşantıları ile olumlu çocukluk yaşantıları arasında negatif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki varken, affetme eğilimleri arasında negatif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ancak olumsuz çocukluk yaşantılarının ile sosyal dışlanma deneyimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki yoktur. Öte yandan, ergenlerin olumlu çocukluk yaşantıları ile sosyal dışlanma deneyimleri ve affetme eğilimleri arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki vardır.

- Olumsuz çocukluk yaşantıları ölçeğinin tehdit edici anılar alt boyutu ve olumlu çocukluk yaşantıları ergenlerin affetme eğilimi ile düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Sırasıyla olumlu çocukluk yaşantıları ve tehdit edici anılar ergenlerin affetme eğilimini anlamlı düzeyde yordamaktadır. Diğer yandan, değersizlik içeren anılar, boyun eğdirici anılar, sosyal dışlanmanın önemsensememe ve dışlanma alt boyutları ergenlerin affetme eğilimlerinin anlamlı yordayıcısı değildir.

5.3. Öneriler

Uygulayıcılara yönelik öneriler:

- Bu araştırmada ergenlerin dışlanma deneyimleri önemsensememe deneyimlerine kıyasla yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okul psikolojik danışmanlarının ergenlerin dışlanma deneyimlerini etkileyen faktörleri tespit ederek, problem çözme ve iletişim becerilerinin geliştirilmesine yönelik psikoeğitim programı uygulanması önerilmektedir.
- Bu araştırma sonucunda kız ergenlerin erkeklere göre daha fazla önemsensememe deneyimlediği görülmektedir. Ergenlik döneminde bireyler arasında klikleşmeler olabilmektedir. Bu süreçte öğrencilere dışlanma ile ilgili grup rehberliği etkinliği uygulanması önerilmektedir.

- Bu araştırmada elde edilen sonuçlar ışığında anne eğitim düzeyi düştükçe ergenlerin intikam alma düzeylerinin yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. İntikam, bazı durumlarda adalet arayan bireylerin seçebileceği bir davranış olabilir. Fakat olay/durum karşısında olumlu baş etme becerisi olan affetmeyi tanınması ve karşı tarafa empatik yaklaşabilmesi önemlidir. Bu durumda bireylerin kendini, başkalarını ve durumu affetmeyi tanınması önemlidir. Okul psikolojik danışmanlarının öğrencilere affetme ile ilgili grup rehberliği veya psikoeğitim programı uygulanması önerilmektedir.

Araştırmacılara yönelik neriler:

- Elde edilen veriler ışığında ergenlerin sosyal dışlanma deneyimleri ve affetme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler üzerinde deneysel çalışma yapılabilir.
- Olumsuz ocukluk yaşantılarının izleri yetişkinlik döneminde de sürmektedir. Bu bağlamda yapılacak olan çalışmaların çocukluk, yetişkinlik dönemlerini de içine alacak şekilde boylamsal çalışma yapılabilir.
- Bu araştırmanın farklı örneklem grupları (ocuk Esirgeme Kurumunda kalan bireyler gibi) ile yapılması daha farklı sonuçlar elde edilebilmesine olanak sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Abay, K. C. (2020). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘Ergenlik dönemi dinsel gelişim literatürü (1963-2020) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, (2), 161-220.
- Abayhan, Y. (2013). *Sosyal etki kuramı bağlamında psikolojik dışlanma* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Abayhan, Y., ve Aydın, O. (2014). Sosyal etki kuramı bağlamında psikolojik dışlanma: dışlayan ve dışlanan grup üyesi sayısının temel ihtiyaçlara yönelik tehdit algısı üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(73), 108-121.
- Abid, M. (2016) Examining the predictive role of mindfulness in forgiveness and happiness among psychiatric patients. *Peshawar Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 2(2), 159-172.
- Acehan, S., Bilen, A., Ay, M. O., Gülen, M., Akkan, A., ve Ferhat, İ. (2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(4), 591-614.
- Adam Karduz, F. F. (2019). Affetme Eğilimi Kazandırmaya Yönelik Psiko-Eğitim Programının Affetme Eğilimi Kazandırma ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri Üzerindeki Etkisi (Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Türkiye) YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 537237)
- Ahmet, A., Uysal, R., ve Çitemel, N. (2013). Çocukluk dönemi mutluluk/huzur anıları ölçeğinin türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 71-80.
- Akcan, G., ve Taşören, A. B. (2020). Genç yetişkinlerde çocukluk çağı olumsuz yaşantıları, öz-şefkat ve duygu düzenleme becerileri depresyon belirtilerini yordar mı?. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 37(2), 59-80.
- Akdoğan, R. ve Çimşir, E. (2021). *Ergenlik ve ergen bireye yaklaşım (1.baskı)*. Anı Yayıncılık. Ankara.
- Akın, A., Uysal, R., ve Akın, Ü. (2016). Ergenler için ostrasizm (sosyal dışlanma) ölçeğinin Türkçe’ye uyarlanması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(2), 895-904.
- Akın, A., Uysal, R., ve Çitemel, N. (2013). Çocukluk deneyimleri ölçeğinin türkçeye uyarlanması. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(4), 1541-1550.
- Akın, G. (2021). *Ergenlerde Bilişsel Esneklik, Affetme ve Mükemmeliyetçilik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Akın, M., Özdevecioğlu, M., ve Ünlü, O. (2012). Örgütlerde intikam niyeti ve affetme eğiliminin çalışanların ruh sağlıkları ile ilişkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 45(1), 77-97.

- Akpınar, T. Y., ve Özteke Kozan, H. İ. (2019). Çocukluk dönemi mutluluk anıları ile kendini toplarlama gücünün çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-13.
- Aktaş, E. (2020). *Ergenlerin ebeveynle bağlanma stilleri ile sosyal görünüş kaygısı ve sosyal dışlanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Aktaş, G. (2021). *Yaşamın ilk basamağı: Çocukluğa sosyolojik açıdan bakmak*. Varışlı, B. ve Oktik, N. (Editörler), *Yaşam Evrelerini Anlamak*, 101-123. Pegem Akademi, Ankara
- Alisinanoğlu, F., ve Ulutaş, İ. (2000). Çocuklarda kaygı ve bunu etkileyen etmenler. *Milli Eğitim Dergisi*, s.15-19.
- Allemand, M., Amberg, I., Zimprich, D., ve Fincham, F. D. (2007). The role of trait forgiveness and relationship satisfaction in episodic forgiveness. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26(2), 199–217.
- Al-Mabuk, R. H., Enright, R. D., ve Cardis, P. A. (1995). Forgiveness education with parentally love-deprived late adolescents. *Journal of Moral Education*, 24 (4), 427-444.
- Altun, G. (2021). *Geç ergenlik döneminde ebeveyn tutumları ile yaşam doyumu ve öz şefkat arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Alvan, G. (2015). *Perfectionism and perceived parenting style among university students*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Orta Doğu teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ammerman, B. A., Serang, S., Jacobucci, R., Burke, T. A., Alloy, L. B., ve McCloskey, M. S. (2018). Exploratory analysis of mediators of the relationship between childhood maltreatment and suicidal behavior. *Journal of adolescence*, 69, 103-112.
- Anda, R. F., Butchart, A., Felitti, V. J., ve Brown, D. W. (2010). Building a framework for global surveillance of the public health implications of adverse childhood experiences. *American journal of preventive medicine*, 39(1), 93-98.
- Arslan, F., ve Ayas, T. (2018). Din ve psikoloji eğitimi alan öğrencilerin psikolojik sağlamlık ve affedicilik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 1-29
- Arslan, G. (2017). Psychological maltreatment, forgiveness, mindfulness, and internet addiction among young adults: a study of mediation effect. *Computers in Human Behavior*, 72, 57-66.
- Arslan, G. (2021). School belongingness, well-being, and mental health among adolescents: exploring the role of loneliness. *Australian Journal of Psychology*, 73(1), 70-80.
- Arslan, G., ve Coşkun, M. (2021). Social exclusion, self-forgiveness, mindfulness, and internet addiction in college students: A moderated mediation approach. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-15.

- Arslan, S. (2019). *Öğretmen adaylarında kişiler arası tarz, affetme ve evlilik tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Asııcı, E. (2018). Affetmenin yordayıcısı olarak duygusal zekâ. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 47(47), 23-37.
- Asııcı, E. (2019a). Affetme esnekliğinin ergenlerin iyi oluşunu yordayıcı rolü. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 17-31.
- Asııcı, E. (2019b). Çocuk ve ergenlere yönelik affetme müdahaleleri: Sistematik gözden geçirme. *Psikoloji Çalışmaları*, 39(2), 429-457.
- Asııcı, E. ve Karaca, R. (2018). Ergenler için affetme ölçeği (EAÖ): Bir ölçek geliştirme çalışması. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(11), 205-228.
- Aslan, G., ve Ercan, L. (2018). Üniversite öğrencilerinin affetme davranışları, yaşam doyumları ve sürekli öfke düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Sssjournal Dergisi*, 4(15).
- Aslan, H. (2020). *Genç yetişkinlikteki bireylerde olumsuz çocukluk deneyimleri ve kumara ilişkin bilişsel yapıların kumar oynama davranışı ve nedenleri üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi) Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Aslan, M. (2017). *Üniversite öğrencilerinde erken dönem uyumsuz şemaların suçluluk utanç ve affetmeyi yordaması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Aslan, S. (2016). Sosyal dışlanma bağlamında genç suçluluğu. *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 5(1) 5-28.
- Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3 (1), 163-213.
- Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti. (2012). Çocukların ev içinde yaşadıkları şiddet araştırması. *Birinci Baskı, Genç Hayat Yayınları, İstanbul*; s:9-54.
- Avşaroğlu, S., Hudaynazarova, A., Nurkoyuncu, S., ve Başarıkan, R. (2021). Yetişkinlerin yaşam doyumu, yalnızlık ve öz-tiksinme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 183-198.
- Aydın, F. T. (2016). Affedicilik odaklı terapi: İlkeler ve uygulama. *I. Avrasya Pozitif Psikoloji Kongresi, İstanbul*.
- Aydın, F. T. (2017). Pozitif bir karakter gücü olarak affedicilik. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), 1-22.
- Aydın, O., Sahin, D., Güzel, H. Y., Abayhan, Y., Kaya, A. G., ve Ceylan, S. (2013). Ait olma ihtiyacının ve haberdar olmanın psikolojik dışlanmaya gösterilen tepkiler üzerindeki etkileri/The effects of the need to belong and being informed on reactions to ostracism. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28(72), 21.

- Aydın, O., ve İşmen, E. A. (2003). 18-25 Yaş grubu erkeklerde çocukluk çağı örülenme yaşantısının incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18, 7-20.
- Ayraller Taner, H., Çetin, F. H., Işık, Y., ve İşeri, E. (2015). Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde psikopatoloji ve ilişkili risk etkenleri. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16 (4).
- Baglivio, M. T. ve Wolff, K. T. (2021). Positive childhood experiences (PCE): Cumulative resiliency in the face of adverse childhood experiences. *Youth violence and juvenile justice*, 19 (2), 139-162.
- Bağır, A. (2020). *Ergenlerde akıllı telefon bağımlılığının sosyal dışlanma (ostrasizm) ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi) İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Bağriaçık, B., ve Yaman, Y. (2022). Examination of ostracism and internet addiction in gifted students according to multiple variables. *European Journal of Education Studies*, 9 (2).
- Bahnaru, A., Runcan, R., ve Runcan, P. L., (2019). Forgiveness in infidelity interventions. *Agora Psycho-Pragmatica*, 13 (1), 18-31.
- Bakır, Z. Z. (2018). *Dünyanın çocuk karnesi*. İNSAMER. Erişim adresi: <https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/121/ihh-2018-dunyanin-cocuk-karnesi.pdf>. (Erişim tarihi 31.Mart.2022)
- Bal, F., ve Çalık, M. (2021). Ergenlerde okul reddi ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkisinin incelenmesi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(4), 1368-1384.
- Baskin, T. W., ve Enright, R. D. (2004). Intervention studies on forgiveness: A meta-analysis. *Journal of Counseling & Development*, 82(1), 79-90.
- Bastian, B., ve Haslam, N. (2010). Excluded from humanity: The dehumanizing effects of social ostracism. *Journal of experimental social psychology*, 46(1), 107-113.
- Baş, H. (2020). *Uluslararası öğrencilerin sosyal dışlanması: İstanbul örneği* (Yayımlanmamış Doktora tezi) İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Başaran, M., ve Öğretir Özçelik, A. D. (2020). Rural children's perceptions of happiness: What is happiness? How do they make you happy? How can they be happy?. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, 49(1), 400-429.
- Baumeister, R. F., Twenge, J. M., ve Nuss, C. K. (2002). Effects of social exclusion on cognitive processes: Anticipated aloneness reduces intelligent thought. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(4), 817-827.
- Baumeister, R. F., ve Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological bulletin*, 117(3), 497.

- Bayhan, P. (2021). Ergenlik dönemi: Fiziksel, cinsel ve motor gelişim dönemi. Baysal Metin, E. N., (Editör) *Doğum Öncesinden Ergenliğe Çocuk Gelişimi*, 290-293. (4.baskı) Pegem Akademi, Ankara.
- Bayın, Ü. (2020). Ergenlerde Affetme ve Algılanan Sosyal Destek (*Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Türkiye*)
- Bayrakçı, Ç. (2021). *Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığının affetme ve mükemmeliyetçilik ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Bektaş, M., ve Özben, Ş. (2016). Evli bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 215-240.
- Belgin, B. (2019). *Academic procrastination and academi perfectionism as predictors of self-forgiveness*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Bellis, M. A., Hardcastle, K., Ford, K., Hughes, K., Ashton, K., Quigg, Z., ve Butler, N. (2017). Does continuous trusted adult support in childhood impart life-course resilience against adverse childhood experiences-a retrospective study on adult health-harming behaviours and mental well-being. *BMC Psychiatry*, 17(1), 1-12.
- Berber Çelik, Ç. (2010). *Üniversite öğrencilerinin çocukluk çağı örülenme yaşantılarının kendilik algısı ve boyun eğici davranışlar üzerine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Bernstein, M. J., Young, S. G., Brown, C. M., Sacco, D. F., ve Claypool, M. (2008). Adaptive responses to social exclusion: Social exclusion improves detection of real and fake smiles. *Psychological Science*, 19(10), 981-983
- Berry, J. W., Worthington Jr, E. L., O'Connor, L. E., Parrott III, L., ve Wade, N. G. (2005). Forgiveness, vengeful rumination, and affective traits. *Journal of personality*, 73(1), 183-226.
- Berry, J. W., Worthington, E. L., Parrott, L., III., O'Connor, L. E., ve Wade, N. G. (2001). Dispositional forgiveness: Development and construct validity of the transgression narrative test of forgiveness (TNTF). *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 1277-1290.
- Bethell, C., Jones, J., Gombojav, N., Linkenbach, J., ve Sege, R. (2019). Positive childhood experiences and adult mental and relational health in a statewide sample: Associations across adverse childhood experiences levels. *JAMA Pediatrics*, 173(11), e193007-e193007.
- Betül, A. (2010). *Çocuk ve ergen psikolojisi* (3.baskı). Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Bilgen FG, Karasu F. (2017). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışları. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 7: 22-34.

- Bilgin, O., İnce, M., Çolakoğlu, Ö. M., ve Yeşilyurt, E. (2021). Yetişkinlerin olumlu çocukluk yaşantılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of World of Turks/Zeitschrift für die Welt der Türken*, 13(3).
- Bilim, G. (2012). *Çocukluk çağı örselenme yaşantıları: Duygu düzenleme, kişilerarası tarz ve genel psikolojik sağlık açısından bir inceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bono, G., McCullough, M. E., ve Root, L. M. (2008) Forgiveness, feeling connected to others, and well-being: Two longitudinal studies. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34 (2), 182-195.
- Boykina, E. E., ve Chirkina, R. V. (2020). Social ostracism: Current state of the problem, methodology and research methods. *Psychology and Law*, 10(1), 152-164.
- Brinkman, B. G. (2015). Detection and prevention of identity-based bullying: Social justice perspectives. *Psychology Press*.
- Brown, R. P. (2003). Measuring individual differences in the tendency to forgive: construct validity and links with depression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(6), 759-771.
- Buckley, K. E., Winkel, R. E., ve Leary, M. R. (2004). Reactions to acceptance and rejection: Effects of level and sequence of relational evaluation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40 (1), 14–28.
- Bugay, A., Demir, A., ve Delevi, R. (2012). Assessment of reliability and validity of the Turkish version of heartland forgiveness scale. *Psychological Reports*, 111(2), 575-584.
- Bugay, A., ve Demir, A. (2011). Hataya ilişkin özelliklerin başkalarını affetmeyi yordaması. *Turkish Psychological Counseling & Guidance Journal*, 4(35).
- Burchard, G. A., Yarhouse, M. A., Kilian, M. K., Worthington, E. L., Berry, J. W., ve Canter, D. E. (2003). A study of two marital enrichment programs and couples' quality of life. *Journal of Psychology and Theology*, 31(3), 240–252.
- Can Ceyhan, H. (2019). *Evli bireylerin bağlanma stilleri ve psikolojik ihtiyaçları ile affetme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Carbone, E. A., Pugliese, V., Bruni, A., Aloï, M., Calabrò, G., Jaén-Moreno, M. J., ... ve De Fazio, P. (2019). Adverse childhood experiences and clinical severity in bipolar disorder and schizophrenia: A transdiagnostic two-step cluster analysis. *Journal of affective disorders*, 259, 104-111.
- Cawson P., Wattam C., Brooker S. ve Kelly G. (2000). Child maltreatment in the United Kingdom – A study of the prevalence of child abuse and neglect. *National Society For The Prevention of Cruelty to Children (NSPCC)*, London 91-104.
- Centers for Disease Control and Prevention, (2019). Preventing adverse childhood experiences: Leveraging the best available evidence. *Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention*.

- Centers for Disease Control and Prevention, (2021). Adverse childhood experiences prevention strategy. *Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.*
- Chaplin, L. N. (2009). Please may I have a bike? Better yet, may I have a hug? An examination of children's and adolescents' happiness. *Journal of Happiness Studies, 10(5)*, 541–562.
- Chung, E. K., Mathew, L., Elo, I. T., Coyne, J. C., ve Culhane, J. F. (2008). Depressive symptoms in disadvantaged women receiving prenatal care: The influence of adverse and positive childhood experiences. *Ambulatory Pediatrics, 8(2)*, 109-116.
- Cimen, L. K. (2022). Social exclusion and tendency to violence as predictors of alienation from school among high school students in Turkey. *REICE: Revista Iberoamericana sobre Calidad, Eficacia y Cambio en Educación, 20(1)*, 93-108.
- Clements-Nolle, K., Lensch, T., Baxa, A., Gay, C., Larson, S., ve Yang, W. (2018). Sexual identity, adverse childhood experiences, and suicidal behaviors. *Journal of Adolescent Health, 62(2)*, 198-204.
- Cosgrove, L., ve Konstam, V., (2008). Forgiveness and forgetting: Clinical implications for mental health counselors. *Journal of Mental Health Counseling, 30(1)*, 1-13.
- Crandall, A., Broadbent, E., Stanfill, M., Magnusson, B. M., Novilla, M. L. B., Hanson, C. L., ve Barnes, M. D. (2020). The influence of adverse and advantageous childhood experiences during adolescence on young adult health. *Child Abuse & Neglect, 108*, 104644.
- Crandall, A., Miller, J. R., Cheung, A., Novilla, L. K., Glade, R., Novilla, M. L. B., ... ve Hanson, C. L. (2019). ACEs and counter-ACEs: How positive and negative childhood experiences influence adult health. *Child Abuse & Neglect, 96*, 104089.
- Csikszentmihalyi, M., ve Hunter, J. (2014). Happiness in everyday life: The uses of experience sampling. *In Flow and the foundations of positive psychology* (pp. 89-101). *Springer, Dordrecht.*
- Çabuk, O. C. (2015). *Çocukluk travmalarının kişilik özellikleri ve kişilerarası sorunların psikolojik sağlık üzerindeki etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi) Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Çakır, M. A. (1994). *Lise öğrencilerinin kendini açma davranışlarını etkileyen faktörler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, cilt 4 sayı 3, s. 83-104.
- Çapan, B. E., ve Arıcıoğlu, A. (2014). Psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak affedicilik *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 5(4)*, 70-82.
- Çardak, M., (2012). *Affedicilik yönelimli psiko-eğitim programının affetme eğilimi, belirsizliğe tahammülsüzlük, psikolojik iyi oluş, sürekli kaygı ve öfke üzerindeki*

etkisinin incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

- Çatak B., ve Bozkurt A.İ. (2010). Ailesel özelliklerin çocuk işçiliği üzerine etkisi. *Toplum ve Hekim*. 25: 218-229.
- Çeçen Eroğul, A. R., ve Türk, S. B. (2013). Ergenlerde çocukluk örselenme yaşantıları ve öfke ifade tarzları ile benlik saygısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 1421-1439.
- Çelik, S. B., ve Serter, G. Ö. (2017). Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerinde affetmenin öznel iyi oluşları üzerindeki rolü. *Journal of Human Sciences*, 14(4), 3990-4001.
- Çelik, S. N. (2020). *Çocukluk çağı travmaları, duygu düzenleme becerileri ve bilinçli farkındalık arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi) Işık Üniversitesi, İstanbul.
- Çelikkaleli, Ö., ve Tümtaş, M. S. (2017). Üniversite öğrencilerinde sosyal dışlanma ile saldırganlık arasındaki ilişkide sosyal yabancılaştırmanın aracı rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (43), 156-175.
- Çiçek, İ., ve Çeri, V. (2021). Olumlu çocukluk yaşantıları ölçeği: Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Humanistic Perspective*, 3(3), 643-659.
- Çoklar, I., ve Dönmez, A. (2014). Kişiler arası ilişkilerde bağışlama üzerine bir gözden geçirme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 2(4), s.33-54.
- Çolak, T. S. (2014). *Affetme esnekliği kazandırmada logoterapi yönelimli grupla psikolojik danışmanın etkililiği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Daines, C. L., Hansen, D., Novilla, M. L. B., ve Crandall, A. (2021). Effects of positive and negative childhood experiences on adult family health. *BMC Public Health*, 21(1), 1-8.
- Davis, D. E., Ho, M. Y., Griffin, B. J., Bell, C., Hook, J. N., Van Tongeren, D. R., ... ve Westbrook, C. J. (2015). Forgiving the self and physical and mental health correlates: a meta-analytic review. *Journal of counseling psychology*, 62(2), 329.
- Demir, T., Eralp-Demir, D., Türksoy, N., Özmen, E. ve Uysal, Ö. (2000). Çocuklar için sosyal anksiyete ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Düşünen Adam*, 13(1), 42- 48.
- Demiriz, S., ve Ulutaş, İ. (2016). Çocuklar ne kadar mutlu? Bazı değişkenlere göre çocuklarda mutluluğun belirlenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 16-24.
- Demirkol, M. E., Uğur, K., ve Tamam, L. (2020). The mediating effects of psychache and dissociation in the relationship between childhood trauma and suicide attempts. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 21(5), 453-460.
- Demirtaş, A. S. (2021). Beliren yetişkinlikte psikolojik dayanıklılık ve affedicilik: bilişsel kontrol/esnekliğin paralel çoklu aracılığı. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(35), 1-1.

- Deniz, M. (2006). Ergenlerde bağlanma stilleri ile çocukluk istismarları ve suçluluk-utanç arasındaki ilişki. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (22). s. 89-99.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., ve Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological bulletin*, 125(2), 276-302.
- Dillon, R. S. (2001). Self-forgiveness and self-respect. *Ethics*, 112(1), 53-83.
- Dilmaç, B., Ekşi, F., ve Şimşir, Z. (2016). Psikolojik danışma deneyimi yaşayanların dini başa çıkma, psikolojik iyi olma ve affetme düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler: Bir model Önerisi. I. *Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi*.
- Doğan, T., ve Aydın, F. T. (2020). Olumlu çocukluk yaşantıları ölçeği'nin geliştirilmesi. *Hayef: Journal of Education (Online)*, 17(1), 1-19.
- Doğan, T., ve Yavuz, K. (2020). Yetişkinlerde psikolojik sağlamlık, olumlu çocukluk deneyimleri ve algılanan mutluluk. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12, 312-330.
- Doğruer, N. (2019). *Çocukluk çağı travma yaşantılarına sahip yetişkinlerde psikolojik dayanıklılık ve affetme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Doran, J. M., Kalayjian, A., Toussaint, L., ve DeMucci, J. (2012). The relationship between trauma and forgiveness in post-conflict sierra leone. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 4(6), 614-623
- Dönmez, S.M. (2019). *Lise öğrencilerinde ana-baba tutumları, mükemmeliyetçilik ve akademik erteleme davranışı arasındaki ilişkiler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Dube, S. R., Felitti, V. J., Dong, M., Giles, W. H., ve Anda, R. F. (2003). The impact of adverse childhood experiences on health problems: Evidence from four birth cohorts dating back to 1900. *Preventive medicine*, 37(3), 268-277.
- Edwards, V. J., Anda, R. F., Gu, D., Dube, S. R., ve Felitti, V. J. (2007). Adverse childhood experiences and smoking persistence in adults with smoking-related symptoms and illness. *The Permanente Journal*, 11(2), 5.
- Eker, H. (2017). *Affetme esnekliği kazandırma amaçlı bilişsel davranışçı yönelimli grupla psikolojik danışma uygulamasının ergenlerdeki umutsuzluk üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Enright, R. D. (1996) Counseling within the forgiveness triad: On forgiving, receiving forgiveness, and self-forgiveness. *Counseling and values*, 40(2), 107-126.
- Enright, R. D., Freedman, S., ve Rique, J. (1998). The psychology of interpersonal forgiveness. *Exploring forgiveness*, 46-62.
- Enright, R. D., ve Fitzgibbons, R. P. (2000). Helping clients forgive: An empirical guide for resolving anger and restoring hope. *American Psychological Association*. p.305-321.

- Ersü, N.K, Ersü A, Acar, B.C., Çetinkaya K. ve Öngel, K. (2018). Lisede eğitim gören gençler ile çıraklık eğitim merkezine devam eden gençlerin sağlık risk ve problemlerinin karşılaştırılması. *Sted.* 27: 305-316.
- Ertürk, K. (2019). *Lise öğrencilerinde affetme becerisi geliştirmeye yönelik psikoeğitim programının affetme ve yaşam doyumu üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Erükçü Akbaş, G. (2014). Farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin çocukluk dönemi istismar yaşantıları: ankara altındağ ve çankaya örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 25(2), 75-96.
- Eryavuz, A. (2006). *Çocuklukta algılanan ebeveyn kabul veya reddinin yetişkinlik dönemi yakın ilişkileri üzerindeki etkileri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Eryılmaz, A. (2012). A model of subjective well-being for adolescents in high school. *Journal of Happiness Studies*, 13(2), 275-289.
- Euser S., Alink LR., Pannebakker F., Vogels T., Bakermans-Kranenburg MJ. ve Van IMH. (2013). The prevalence of child maltreatment in the netherlands across a 5-year period. *Child Abuse & Neglect.* 37: 841–851.
- Exline, J. J., Worthington Jr, E. L., Hill, P., ve McCullough, M. E. (2003). Forgiveness and justice: A research agenda for social and personality psychology. *Personality and social psychology Review*, 7 (4), 337-348.
- Ezerçe, E. (2016). *Eşlerin suçu affetmesi ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul
- Fallahi, A., Rahmani, A., Azin, S. A., Molavi, N., Higgs, P., ve Allahqoli, L. (2019). Effects of adverse early-life experiences on sexually transmitted infections among homelesswomen. *International Journal of High Risk Behaviors and Addiction*, 8(3).
- Farrow, T. F., Zheng, Y., Wilkinson, I. D., Spence, S. A., Deakin, J. W., Tarrrier, N., ... ve Woodruff, P. W., (2001) Investigating the functional anatomy of empathy and forgiveness. *Neuroreport*, 12(11), 2433-2438.
- Fatih, B. A. L., ve Çalık, M. (2021). Ergenlerde okul reddi ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(4), 1368-1384.
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., ... ve Marks, J. S. (2019). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The adverse childhood experiences (ACE) study. *American Journal of Preventive Medicine*.
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., ve Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The adverse childhood experiences (ACE) study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 245-258.

- Felitti, V. J., ve Anda, R. F. (2010). The relationship of adverse childhood experiences to adult medical disease, psychiatric disorders, and sexual behavior: Implications for healthcare. *The impact of early life trauma on health and disease: The hidden epidemic*, 77-87.
- Fenell, D. L. (1993). Characteristics of long-time first marriages. *Journal of Mental Health Counseling*, 15(4), 446-460.
- Fırat, Ö. (2021). *Üstbilişler, meta-endişe, bilişsel dikkat kilitlenmesi sendromu, anksiyete, çocukluk çağı olumsuz yaşantıları ve mükemmeliyetçilik ilişkilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Kent Üniversitesi, İstanbul.
- Fincham, F. D., Paleari, F. G., ve Regalia, C. (2002). Forgiveness in marriage: The role of relationship quality, attributions, and empathy. *Personal Relationships*, 9(1), 27-37.
- Fitzgibbons, R.P. (1998). Anger and the healing power of forgiveness: A psychiatrist's view. In R.D. Enright ve J. North (Eds.), *Exploring Forgiveness*, Madison, WI: University Of Wisconsin Press, Pp. 63-74.
- Ford, E. S., Anda, R. F., Edwards, V. J., Perry, G. S., Zhao, G., Li, C., ve Croft, J. B. (2011). Adverse childhood experiences and smoking status in five states. *Preventive medicine*, 53 (3), 188-193.
- Ford, E., Clark, C., ve Stansfeld, S. A. (2011). The influence of childhood adversity on social relations and mental health at mid-life. *Journal of Affective Disorders*, 133(1-2), 320-327.
- Fraenkel, Jack R., ve Wallen, Norman E. (2009). How to design and evaluate research in education (seventh ed.). *New York: McGraw-Hill*
- Freedman, S., ve Enright, R. D. (2015) The use of forgiveness therapy with female survivors of abuse. *Journal of Women's Health Care*, 6(3), 2167-0420.
- Freedman, S., ve Zarifkar, T., (2016). The psychology of interpersonal forgiveness and guidelines for forgiveness therapy: what therapists need to know to help their clients forgive. *Spirituality in Clinical Practice*, 3(1), 45.
- Frydenberg, E. (2018). Adolescent coping: Promoting resilience and well-being. *Routledge*.
- Gander, M. J., ve Gardiner, H. W. (2015). Çocuk ve ergen gelişimi (8. Baskı). *Ankara: İmge*.
- Garthe, R. C., ve Guz, S. (2019). The development of forgiving in children, adolescents, and emerging adults. In *Handbook of forgiveness* (pp. 87-96). *Routledge*.
- Genç, S. Z., ve Kalafat, T. (2008). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile empatik becerilerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), 211-222.
- Genç, Y., Taylan, H. H., ve Barış, İ. (2015). Roman çocuklarının eğitim süreci ve akademik başarılarında sosyal dışlanma algısının rolü. *International Journal of Social Science* 33, p. 79-97, Spring.

- George, D., ve Mallery, P. (2003). SPSS for windows step by step: A simple guide and reference (4th ed.). *Boston: Allyn & Bacon.*
- Giacomoni, C. H., Souza, L. C., ve Hutz, C.S. (2014). O Conceito de felicidade em crianças. *Psico-USF. Bragança Paulista, 19(1)*, p. 143-153.
- Giardino, A. P., Lyn, M. A., ve Giardino, E. R. (Eds.). (2018). A practical guide to the evaluation of child physical abuse and neglect. *Springer.*
- Gibson, L. W. (2019). Pitt county school aces ve resilience project: an exploration of the impact of adverse childhood experiences & resilience as the antidote to trauma. *Master of Public Health.*
- Gilbert, P., Cheung, M. S. P., Grandfield, T., Campey, F., ve Irons, C. (2003). Recall of threat and submissiveness in childhood: Development of a new scale and its relationship with depression, social comparison and shame. *Clinical Psychology & Psychotherapy: An International Journal of Theory & Practice, 10(2)*, 108-115.
- Gilbert, R., Widom, C. S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., ve Janson, S. (2009). Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *The lancet, 373(9657)*, 68-81.
- Gilman, R., Carter-Sowell, A., DeWall, C. N., Adams, R. E., ve Carboni, I. (2013). Validation of the ostracism experience scale for adolescents. *Psychological assessment, 25(2)*, 319.
- Goodacre, R., ve Zadro, L. (2010). O-Cam: A new paradigm for investigating the effects of ostracism. *Behavior Research Methods, 42(3)*, 768-774.
- Gordon, K. C. (2003). Forgiveness and marriage: Preliminary support for a measure based on a model of recovery from a marital betrayal. *American Journal of Family Therapy, 31(3)*, 179-199.
- Gordon, K. C., ve Baucom, D. H. (1998). Understanding betrayals in marriage: A Synthesized model of forgiveness. *Family Process, 37(4)*, 425-449.
- Gordon, K. C., ve Baucom, D. H. (1999). A Multitheoretical intervention for promoting recovery from extramarital affairs. *Clinical Psychology: Science and Practice, 6(4)*, 382.
- Gordon, K. C., ve Baucom, D. H., (1998). Understanding betrayals in marriage: A synthesized model of forgiveness. *Family Process, 37(4)*, 425-449.
- Gökçe, S., Önal Sönmez, A., Yusufoglu, C., Yulaf, Y., ve Adak, İ. (2017). Erken dönem uyumsuz şemaların ergenlik dönemi depresif bozuklukla ilişkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi, 18(3)*.
- Gökler, R. (2006). Eğitimde çocuk istismarı ve ihmaline genel bir bakış. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3*, 47-76.
- Gökmen, G., ve Çakır, S. G. (2021). Üniversite Öğrencilerinde Affetmeyi Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi. *Electronic Turkish Studies, 16(2)*.

- Gökmen, G., ve Deniz, M. E. (2020). Travma sonrası büyümenin yordayıcıları olarak öz-anlayış ve affetme. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 72-93.
- Gönültaş, O., Uzun, K., ve Akın, M. S. (2021). Ergenlerin aile içi ilişki algılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 391-405.
- Gözcü Yavaş, C. Ö. (2017). Orta ve geç ergenlik dönemindeki ergenlerde tutum ve davranış farklılıkları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2).
- Griffin, B. J., Worthington, E. L., Danish, S. J., Donovan, J., Lavelock, C. R., Shaler, L., ... ve Davis, D. E. (2017). Self-forgiveness and military service: Equipping warriors to combat moral injury. In *Handbook of the psychology of self-forgiveness* (pp. 221-233). Springer, Cham.
- Gusinac, M. (2020). *Madde bağımlısı ergenlerde sosyal dışlanma ve sosyal ihtiyaçların incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Güloğlu, B., Kararımak, Ö., ve Emiral, E. (2016). Çocukluk çağı travmalarının tinsellik ve affetme üzerindeki rolü. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(4), 309-316.
- Gündüz, A., Yaşar, A. B., Gündoğmuş, İ., Savran, C., ve Konuk, E. (2018). Çocukluk çağı olumsuz yaşantılar ölçeği Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(1), 68-75.
- Gündüz, E. (2020). *Psoriasis hastalarında olumsuz çocukluk çağı deneyimleri* (Yayımlanmış Uzmanlık Tezi) Mersin Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Mersin.
- Gündüz, Ö., (2014). *Üniversite öğrencilerinde affetmeyi yordayan değişkenlerin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Güner, Ş. İ., Güner, S., ve Şahan, M. H. (2010). Çocuklarda sosyal ve medikal bir problem; İstismar. *Van Tıp Dergisi*, 17(3), 108-113.
- Gür, E. (2019). *Boşanmış ve evli ebeveynlere sahip ergenlerin siber zorbalık sosyal dışlanma ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Gür, T. B. (2021). *Öz-Şefkat ve affetme arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğü ve bilişsel esnekliğin aracı rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans Tezi) Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Gürkan, U. (2006). *Grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yılmazlık düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gürler, A., ve Demirli, C. (2017) Ergenlerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı arasındaki ilişki, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(11), s.941-951.
- Gürsoy, F. (2006). Farklı sosyoekonomik düzeydeki ergenlerin benlik tasarım düzeyleri ile kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2. s.183-190

- Güven, N., ve Erdem, T. (2020). Affetme: Kuramsal bir değerlendirme. *Uluslararası Dil, Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Güncel Yaklaşımlar Dergisi (CALESS)*, 2(2), 578-607.
- Hales, A. H. McIntyre, M. M., Rudert, S. C., Williams, K. D., ve Thomas, H. (2021). Ostracized and observed: The presence of an audience affects the experience of being excluded. *Self and Identity*, 20(1), 94-115.
- Hall, J. H., ve Fincham, F. D., (2005). Self-forgiveness: The stepchild of forgiveness research. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24(5), 621-637.
- Hantman, S., ve Cohen, O. (2010). Forgiveness in late life. *Journal of Gerontological Social Work*, 53(7), 613-630.
- Hargrave, T. D., ve Sells, J. N., (1997). The development of a forgiveness scale. *Journal of Marital and Family Therapy*, 23(1), 41-62.
- Hatun, O., ve Füsün, E. (2020). Lise Öğrencilerinde Değerler, Sosyal Dışlanma ve Akran Baskısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28 (4), 1689-1699.
- Hayran, Y., (2019). Ergenlik döneminin öz temsillerindeki gelişimsel farklılıklar. Kandemir, M., ve Çetiner, C. (çeviri editörleri). Benliğin inşası gelişimsel ve sosyokültürel temeller. *Ankara, Pegem Akademi*
- Hendrick, S. S. (2016). Yakın ilişkiler psikolojisi (Gözden geçirilmiş yeni basım). A. Dönmez, Çev.). *Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.(Orijinal basım tarihi 2003)*.
- Hillis, S. D., Anda, R. F., Dube, S. R., Felitti, V. J., Marchbanks, P. A., Macaluso, M., ve Marks, J. S. (2010). The protective effect of family strengths in childhood against adolescent pregnancy and its long-term psychosocial consequences. *The Permanente Journal*, 14(3), 18.
- Hillis, S. D., Anda, R. F., Felitti, V. J., ve Marchbanks, P. A. (2001). Adverse childhood experiences and sexual risk behaviors in women: A retrospective cohort study. *Family planning perspectives*, 206-211.
- Howe, D. (2005). Child abuse and neglect: Attachment, development and intervention. *New York: Palgrave Macmillan*. p. 67-168
- Hsu, D. T., Sanford, B. J., Meyers, K. K., Love, T. M., Hazlett, K. E., Walker, S. J., ... ve Zubieta, J. K. (2015). It still hurts: Altered endogenous opioid activity in the brain during social rejection and acceptance in major depressive disorder. *Molecular psychiatry*, 20(2), 193-200.
- Hunt, T. K., Slack, K. S., ve Berger, L. M. (2017). Adverse childhood experiences and behavioral problems in middle childhood. *Child Abuse & Neglect*, 67, 391-402.
- Işık, Y. (2019). *Ergenlerde psikolojik sağlamlığın sosyal dışlanma, sosyal kaygı, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

- Işık, Y., ve Çelik, E. (2020). Ergenlerde psikolojik sağlamlığın sosyal dışlanma, sosyal kaygı, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 174-209.
- Işık, Y., ve Çelik, E. (2020). Ergenlerde psikolojik sağlamlığın sosyal dışlanma, sosyal kaygı, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 174-209.
- İnanç, B. Y., Bilgin, M., ve Atıcı, M. K. (2020). *Gelişim psikolojisi*. 1-286. (16. Baskı) Pegem Akademi, Ankara
- İşcan, H. (2021). *Psikolojik iyi oluş özelliklerinin yordayıcısı olarak affetme ve dini başa çıkma ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi) Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- İşmen, E. (2004). Aile içi istismarı ölçek geliştirme çalışması. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 207-221.
- Johnson, J. G., Bromley, E., ve McGeoch, P. G. (2005). Role of childhood experiences in the development of maladaptive and adaptive personality traits. *The American Psychiatric Publishing Textbook of Personality Disorders*, 209-221.
- Jones, E. E., ve Kelly, J. R. (2010). "Why am I out of the loop?" Attributions influence responses to information exclusion. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(9), 1186-1201.
- Jun, H. J., Rich-Edwards, J. W., Boynton-Jarrett, R., Austin, S. B., Frazier, A. L., ve Wright, R. J. (2008). Child abuse and smoking among young women: The importance of severity, accumulation, and timing. *Journal of Adolescent Health*, 43(1), 55-63.
- Kaçmaz, N., ve Yıldız Demirtaş, V. (2020). Özel yetenekli çocuklarda öz-düzenlemeli öğrenme, öz-yeterlik ve mükemmeliyetçilik. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 389 22(1) : 389-404
- Kandasamy, A., Chaturvedi SK., ve Desai G. (2011). Spirituality, distress, depression, anxiety, and quality of life in patients with advanced cancer. *Indian J Cancer*; 48, 55-59.
- Kandemir, K. B. (2011). *Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilmenin tehdit edilen ihtiyaçlar ve dışlanma tepkileri üzerindeki etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kandemiri, P. (2019). Forgiveness as a positive contributing factor on the mental wellbeing of congolese refugees and asylum seekers post-war experience. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 29(8), 1044-1058.
- Karaca, A. (2019). *Affetme ve ruh sağlığı ilişkisi: Depresyon ve anksiyete tanısı almış hastalar üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (15. Basım). Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

- Karataş, Z., ve Kıvanç, U. (2021). Ergenlerin kendilerini, başkalarını ve durumları affetme eğilimlerinin yordanmasında mükemmeliyetçilik, yalnızlık ve öz-şefkatin etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (58), 248-289.
- Karremans, J. C., Van Lange, P. A., Ouwerkerk, J. W., ve Kluwer, E. S. (2003). When forgiving enhances psychological well-being: The role of interpersonal commitment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(5), 1011.
- Karremans, J. C., ve Van Lange, P. A. M. (2004). Back to caring after being hurt: the role of forgiveness. *European Journal of Social Psychology*, 34(2), 207-227.
- Kassner, M. P., Wesselmann, E. D., Law, A. T., ve Williams, K. D. (2012). Virtually ostracized: Studying ostracism in immersive virtual environments. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(8), 399-403.
- Kaşıkçı, F., Denli, Ö. S., ve Karaman, N. G. (2021). gençlerde sosyal medya bağımlılığı ve sosyal dışlanma: öz-kontrolün aracılık rolünün değerlendirilmesi. *Başkent University Journal of Education*, 8(1), 147-159.
- Kaşıkçı, F., Denli, Ö. S., ve Karaman, N. G. (2021). Gençlerde sosyal medya bağımlılığı ve sosyal dışlanma: Öz-kontrolün aracılık rolünün değerlendirilmesi. *Başkent University Journal of Education*, 8(1), 147-159.
- Kavaklı, M. (2019). Psikolojik dışlanma ve sosyal dışlanma arasındaki farklılık: benlik değeri, yalnızlık ve genel aidiyet duygusu üzerindeki etkileri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(20), 45-55.
- Kavaklı, M. (2018). *Psikolojik dışlanma ile internet kullanma alışkanlıkları arasındaki ilişkide öz duyarlılığın aracı rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, A. G., (2012). *Sosyal dışlanmaya verilen tepkilerin sosyal karşılaştırma süreçleri açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, F. (2020). *Olumlu bazı kişilik özelliklerinin öznel iyi oluşu yordayıcı rolü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Trabzon Üniversitesi, Trabzon.
- Kaya, F., ve Peker, A., (2016). The Relationship Between Perfectionism and Forgiveness of University Students: The Mediator Role of Emotional Intelligence. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1086-1094.
- Kaya, İ., ve Çeçen Eroğlu, A. R. (2013). Ergenlerde Çocukluk Dönemi İstismar Yaşantılarının Yordayıcısı Olarak Aile İşlevlerinin Rolü. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 38 (168), 386- 397.
- Kaya, Ö. S. (2019). Kişilerarası İlişkilerde Affetme Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ilkogretim Online*, 18 (3).
- Kaya, Ö. S., ve Orçan, F., (2019). Mutluluğun Empati, Affetme ve Yaşam Doyumu Arasındaki Aracı Rolü: Bir Yol Analizi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 540-554.

- Kendler, K. S., Liu, X. Q., Gardner, C. O., McCullough, M. E., Larson, D., ve Prescott, C. A., (2003). Dimensions of religiosity and their relationship to lifetime psychiatric and substance use disorders. *American Journal of Psychiatry*, 160, 496–503.
- Keskin, G., ve Orgun, F. (2007). Bir grup üniversite öğrencisinde sosyal fobi yaşama durumlarının ve başa çıkma stratejilerinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, (8) 262-270.
- Ketsela T., ve Kedebe D. (1997). Physical punishment of elementary school children in urban and rural communities in ethiopia. *Ethiop Med* 35: 23-33.
- Kılıç, M. (2013). Gerçek yaşam tadında: *Gelişim dönemleri 2 erinlik ergenlik*. Pegem Akademi, Ankara.
- Kılıç, O. (2021). *Üniversite öğrencilerinde duygusal zeka ve psikolojik sağlamlığın affetme üzerine etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Kiliç, D., ve Tunç, E. (2020). Genç yetişkinlerde akılcı olmayan inanç ile öz-anlayış arasındaki ilişkide affetmenin aracı rolü. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16 (Eğitim ve Toplum Özel sayısı), 6244-6270.
- Kiran, P. M., ve Thiruchelvi, A. (2020). A study on role of big 5 personality traits on social ostracism. *Shanlax International Journal of Management*, 8(2), 103-107.
- Koç EM, Şahin Ö, Güngör E, Dağlı F.Ş., ve Derman O. (2014). Çocuk istismarı ve ihmali önleme derneği gençlik kolu gönüllülerinin çocukluk dönemlerindeki istismar sıklığı. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*.24: 135-141.
- Koç, M., İskender, M., Çolak, T. S., ve Düşünceli, B., (2016). Investigation of the effect of intolerance of uncertainty and the effect of anger control on the relationship between forgiveness and psychological well-being through structural equation modelling. *Sakarya University Journal of Education*, 6(3), 201–209.
- Kol, K. (2020). *Olumlu olumsuz mükemmeliyetçilik ile ilişki doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi) Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Konstam, V., Chernoff, M., ve Deveney, S. (2001). Toward forgiveness: The role of shame, guilt, anger, and empathy. *Counseling and Values*, 46(1), 26.
- Korkmaz, E. (2019). *Çocukluk çağı ruhsal travmaları ve affetmenin kişilerin savunma mekanizmalarıyla ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kosterman, R., Mason, W. A., Haggerty, K. P., Hawkins, J. D., Spoth, R., ve Redmond, C. (2011). Positive childhood experiences and positive adult functioning: Prosocial continuity and the role of adolescent substance use. *Journal of Adolescent Health*, 49(2), 180-186.
- Kozan, H. İ. Ö., Kesici, Ş., ve Baloğlu, M., (2017). Affedicilik ve duyguları yönetme becerisi arasındaki çoklu ilişkinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(34), 193-215.

- Kutlu, L., Batmaz, M., Bozkurt, G., Gençtürk, N., ve Gül, A. (2007). Annelere çocukluklarında uygulanan ceza yöntemleri ile çocuklarına uyguladıkları ceza yöntemleri arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 22-29.
- Küçüker, D. (2016). *Affetme, affetmeme, bilişsel esneklik, duygu düzenleme ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Lawler-Row, K. A., ve Piferi, R. L. (2006). The forgiving personality: Describing a life well lived?, *Personality and Individual Differences*, 41(6), 1009-1020.
- Lazarus, R. S., ve Folkman, S. (1984). Stress, appraisal, and coping. *Springer Publishing Company*. p.1-21
- Leary, M. R. (2005). Sociometer theory and the pursuit of relational value: Getting to the root of self-esteem. *European Review of Social Psychology*, 16(1), 75-111.
- Leary, M. R., Koch, E. J., ve Hechenbleiker, N. R. (2001). *Emotional responses to interpersonal rejection*. M. R. Leary, (Ed.), *Interpersonal Rejection* (145-166). New York: Ox
- Leary, M. R., Tambor, E. S., Terdal, S. K. ve Downs, D. L. (1995). Self-esteem as an interpersonal monitor: The sociometer hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68 (3), 518.
- Leary, M. R., ve Baumeister, R. F. (2000). The nature and function of self-esteem: Sociometer theory. In *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 32, pp. 1-62). Academic Press.
- Li, S., Zhang, D., Zhao, F., ve Yu, G. (2020). Ostracism and aggression among chinese adolescents: A moderated mediation model of trait anger and forgiveness. *Child Indicators Research*, 13(5), 1703-1715.
- Lopez, M., Ruiz, M. O., Rovnaghi, C. R., Tam, G. K., Hiscox, J., Gotlib, I. H., ... ve Anand, K. J. (2021). The social ecology of childhood and early life adversity. *Pediatric research*, 89(2), 353-367.
- Lu, W., Mueser, K. T., Rosenberg, S. D., ve Jankowski, M. K. (2008). Correlates of adverse childhood experiences among adults with severe mood disorders. *Psychiatric Services*, 59 (9), 1018-1026.
- Ma, J., Sachdev, A. R., ve Tang, N. (2021). Emotional, cognitive, and physiological responses to workplace ostracism. In *Workplace Ostracism* (pp.101-132). Palgrave Macmillan, Cham.
- Macaskill, A., Maltby, J., ve Day, L., (2002). forgiveness of self and others and emotional empathy. *The Journal of Social Psychology*, 142(5), 663-665.
- Maccoby, E. E. (2007). *Historical overview of socialization research and theory*. Handbook of Socialization: Theory and Research, 1, 13-41.

- MacDonald, G., ve Leary, M. R. (2005a). Why does social exclusion hurt? The relationship between social and physical pain. *Psychological bulletin*, 131(2), 202.
- MacDonald, G., ve Leary, M. R. (2005b). Roles of social pain and defense mechanisms in response to social exclusion: Reply to Panksepp (2005) and Corr (2005).
- Machado, C., Gonçalves, M., Matos, M., ve Dias, A. R. (2007). Child and partner abuse: Selfreported prevalence and attitudes in the north of Portugal. *Child Abuse and Neglect*, 31, 657-670.
- Maggs, J. L., Patrick, M. E., ve Feinstein, L. (2008). Childhood and adolescent predictors of alcohol use and problems in adolescence and adulthood in the national child development study. *Addiction*, 103, 7-22.
- Mahmod, N. A., Salleh, M. C. M., Muhammad, A. A., ve Mohd, A. (2016). A study on child labour as a form of child abuse in Malaysia. *International Journal of Social Science and Humanity*, 6(7), 525-530
- Maltby, J., Macaskill, A., ve Day, L., (2001). Failure to forgive self and others: A Replication and extension of the relationship between forgiveness, personality, social desirability and general health. *Personality and Individual Differences*, 30, 881-885.
- Maltby, J., ve Day, L., (2004). Forgiveness and defense style. *The Journal of Genetic Psychology*, 165(1), 99-112.
- Mameghani, S. S., Taşan, D., ve Saylan, E. (2020). Üniversite öğrencilerinin öz-şefkat, hasbîlik ve affetme düzeylerinin incelenmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 12(2), 220-244.
- Maner, J. K., DeWall, C. N., Baumeister, R. F., ve Schaller, M. (2007). Does social exclusion motivate interpersonal reconnection? Resolving the "porcupine problem.". *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(1), 42.
- Marshall, J. M., ve Marsh, T. E. (2022). Developing a theory of critical forgiveness in educational leadership. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 35(3), 247-264.
- McCullough, M. E. (2000). Forgiveness as human strength: Theory, measurement, and links to well-being. *Journal of Social & Clinical Psychology*, 19, 43-55.
- McCullough, M. E., Bellah, C. G., Kilpatrick, S. D., ve Johnson, J. L., (2001). Vengefulness: Relationships with forgiveness, rumination, well-being, and the big five. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(5), 601-610.
- McCullough, M. E., Fincham, F. D., ve Tsang, J. A. (2003). Forgiveness, forbearance, and time: The temporal unfolding of transgression-related interpersonal motivations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(3), 540.
- McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S. J., Worthington Jr, E. L., Brown, S. W., ve Hight, T. L., (1998). Interpersonal forgiving in close relationships: II. theoretical elaboration and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(6), 1586.

- McCullough, M. E., Worthington Jr, E. L., ve Rachal, K. C., (1997). Interpersonal forgiving in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(2), 321.
- McEwen, B. S. (2008). Understanding the potency of stressful early life experiences on brain and body function. *Metabolism*, 57, S11-S15.
- Meinck F, Cosma AP, Mikton C, Baban A. (2017). Psychometric properties of the adverse childhood experiences abuse short form (ACE-ASF) among romanian high school students. *Child Abuse & Neglect*;72: 326-337.
- Merrick, M. T., Ford, D. C., Ports, K. A., ve Guinn, A. S. (2018). Prevalence of adverse childhood experiences from the 2011-2014 behavioral risk factor surveillance system in 23 states. *JAMA Pediatrics*, 172(11), 1038-1044.
- Mete, B. K., ve Bilge, F. (2018). Çocuk istismarı: Stres, aile işlevselliği, sosyal yalıtım, kabul/red. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(51), 213-246.
- Miller, J. R., Cheung, A., Novilla, L. K., ve Crandall, A. (2020). Childhood Experiences and adult health: The moderating effects of temperament. *Heliyon*, 6(5), e-03927.
- Molden, D. C., Lucas, G. M., Gardner, W. L., Dean, K., ve Knowles, M. L. (2009). Motivations for prevention or promotion following social exclusion: Being rejected versus being ignored. *Journal of personality and social psychology*, 96 (2), 415.
- Morton, K. R., Tanzini, L., ve Lee, J. W. (2019). Adult life satisfaction and the role of forgiveness after childhood sexual abuse: Evidence from a seventh-day adventist cohort. *Journal for the scientific study of religion*, 58(1), 138-152.
- Narayan, A. J., Rivera, L. M., Bernstein, R. E., Harris, W. W., ve Lieberman, A. F. (2018). Positive childhood experiences predict less psychopathology and stress in pregnant women with childhood adversity: A Pilot Study of The Benevolent Childhood Experiences (BCES) scale. *Child abuse & neglect*, 78, 19-30.
- Niu, G. F., Sun, X. J., Tian, Y., Fan, C. Y., ve Zhou, Z. K. (2016). Resilience moderates the relationship between ostracism and depression among chinese adolescents. *Personality and Individual Differences*, 99, 77-80.
- Noreen, S., Bierman, R. N., ve MacLeod, M. D., (2014). Forgiving you is hard, but forgetting seems easy: can forgiveness facilitate forgetting?. *Psychological Science*, 25(7), 1295-1302.
- North, J. (1998). The "İdeal" of forgiveness: A philosopher's exploration. *Exploring forgiveness*, 15-34.
- Odacı, H., Ülken, E. ve Bülbül, K. (2022). Tek ebeveyn olan annelerin psikolojik sağlamlıkları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkide umut ve affetmenin aracı rolü. *Ege Eğitim Dergisi*, 23(1), 1-17.
- Odacı, H., Ülken, E., ve Bülbül, K. (2022). Tek ebeveyn olan annelerin psikolojik sağlamlıkları ile yaşam doyumları arasındaki ilişkide umut ve affetmenin aracı rolü. *Ege Eğitim Dergisi*, 23(1), 1-17.

- Oğurlu, U. (2015). Ostracism among gifted adolescents: A Preliminary study in Turkey. *Educational Process: International Journal*, 4(1-2), 18-30.
- Oh, D. L., Jerman, P., Marques, S. S., Koita, K., Ipsen, A., Purewal, S., ve Bucci, M. (2018). Systematic review of pediatric health outcomes associated with adverse childhood experiences (ACES). *Pediatrics*, 141(1_MeetingAbstract), 309-309.
- Olsson, A., Ellsberg, M., Berglund, S., Herrera, A., Zelaya, E., Pena, R., ve et al. (2000). Sexual abuse during childhood abuse and adolescence among nicaraguan men and women: A population-based anonymous survey. *Child Abuse and Neglect*, 24(12), 1579-1589.
- Onur Sezer, G., ve Sadioğlu, Ö. (2015). Sınıf öğretmenleri adaylarının kişiler arası öz-yeterlik inançları ile kendini toplama gücünün farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(15), 203-219.
- Orathinkal, J., Vansteenwegen, A., ve Burggraefe, R. (2008). Are demographics important for forgiveness?. *The Family Journal*, 16(1), 20-27.
- Oyuncakçı, S., (2020) 25-40 yaş arası yetişkinlerde intihar olasılığı, çocukluk çağı travmaları, psikolojik sağlamlık, affetme ve olumlu-olumsuz duygular arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Öner-Özkan, B., ve Gençöz, T. (2006). Gurur toplumu bakış açısıyla türk kültürünün incelenmesinin önemi. *Kriz dergisi*, 14(3), 19-25.
- Öz, F. S. (1999). *Bir grup lise öğrencilerinin kendini açma davranışı ile kendini kabul düzeyi arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir).
- Özcan, B. (2005). *Anne-babaları boşanmış ve anne-babaları birlikte olan lise öğrencilerinin yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., ve Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589.
- Özdemir, S. (2021). Sosyal ilişkilerde gelişmeleri kaçırma korkusu sosyal dışlanmayı etkiler mi? Sosyotelizmin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 64-77.
- Özen, Ş., Antar, S. ve Özkan, M. (2007). Çocukluk çağı travmalarının umutsuzluk, sigara ve alkol kullanımı üzerine etkisi; Üniversite son sınıf öğrencilerini inceleyen bir çalışma. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 20(2), 79-87.
- Özşahin, Z., ve Santur, S. G., (2021). Çocukluk çağı olumsuz yaşantılar ve postpartum depresyon ile emzirme öz yeterliliği arasındaki ilişkinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2), 285-301. <https://doi.org/10.47115/jshs.934868>

- Öztosun, A. (2018). *Ergenlerde algılanan sosyal destek ve sosyal dışlanma deneyimlerinin internet bağımlılığını yordayıcılığı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Özyazıcı, K. (2018). *Ortaöğretim öğrencilerinde sosyal dışlanmanın, arkadaşlık kalitesi ve sahte kimlik açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Pargament, K. I. (1997). *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. New York: Guilford Press.
- Pışkın, M. (1989). Empati, kaygı ve çatışma eğilimi arasındaki ilişki. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* , 22(2) , 775- 784.
- Pickett, C. L., ve Gardner, W. L. (2005). The social monitoring system: Enhanced sensitivity to social cues as an adaptive response to social exclusion. In K. D. Williams, J. P. Forgas, ve W. von Hippel (Eds.), *The social outcast: Ostracism, social exclusion, rejection, and bullying* (pp. 213–226). Psychology Press.
- Priebe, G., ve Svedin, G. C. (2008). Child sexual abuse is largely hidden from the adult society an epidemiological study of adolescents' disclosures. *Child Abuse and Neglect*, 32, 1095– 1108.
- Quintana-Orts, C., ve Rey, L., (2018) Forgiveness and cyberbullying in adolescence: does willingness to forgive help minimize the risk of becoming a cyberbully?. *Computers in Human Behavior*, 81, 209-214.
- Reed, G. L., ve Enright, R. D., (2006). The effects of forgiveness therapy on depression, anxiety, and posttraumatic stress for women after spousal emotional abuse. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(5), 920.
- Reinhard, M. A., Dewald-Kaufmann, J., Wuestenberg, T., Musil, R., Barton, B. B., Jobst, A., ve Padberg, F. (2020). The vicious circle of social exclusion and psychopathology: a systematic review of experimental ostracism research in psychiatric disorders. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 270(5), 521-532.
- Ren, D., Hales, A. H., ve Williams, K. D. (2016). *Ostracism: Being ignored and excluded*. In *ostracism, exclusion, and rejection* (p. 20-38). Routledge.
- Ren, D., Hales, A. H., ve Williams, K. D. (2017). Ostracism: Being ignored and excluded. In Williams, K. D., ve Nida, S. A. (Eds.), *Ostracism, Exclusion, and Rejection*. *Ostracism, Exclusion, and Rejection* (pp. 10-28). New York, NY: Routledge.
- Ren, D., ve Hales, A. H. (2013). Eric D. Wesselmann, Kipling D. Williams, *The Handbook of Solitude: Psychological Perspectives on Social Isolation, Social Withdrawal, and Being Alone*, 224.
- Richards, M., ve Huppert, F. A. (2011). Do positive children become positive adults? evidence from a longitudinal birth cohort study. *The Journal of Positive Psychology*, 6(1), 75-87.

- Richter, A., Gilbert, P. ve McEwan, K. (2009). *Development of an early memories of warmth and safeness scale and its relationship to psychopathology*. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 82, 171-184.
- Rokita, K. I., Dauvermann, M. R., ve Donohoe, G. (2018). Early life experiences and social cognition in major psychiatric disorders: A systematic review. *European psychiatry*, 53, 123-133.
- Rose, S. M. S. F., Xie, D., ve Stineman, M. (2014). Adverse childhood experiences and disability in US adults. *PM&R*, 6(8), 670-680.
- Ross, S. R., Kendall, A. C., Matters, K. G., Mark S. Rye, M. S. R., ve Wrobel, T. A., (2004). A personological examination of self-and other-forgiveness in the five factor model. *Journal of Personality Assessment*, 82(2), 207-214.
- Rudert, S. C., Janke, S., ve Greifeneder, R. (2021). Ostracism breeds depression: Longitudinal associations between ostracism and depression over a three-year-period. *Journal of Affective Disorders Reports*, 4, 100118.
- Rungduin, T. T., Acopio, J. R. B., ve Rungduin, D. C., (2018). It matters what you say: Exploring forgiveness-seeking scripts in interpersonal transgressions. *Journal of Psychological & Educational Research*, 26 (2).
- Rusbult, C.E., Hannon, P.A., Stocker, S.L. ve Finkel, E.J., (2005). Forgiveness ve Relational repair. E. L. Worthington (Ed.), *Handbook of forgiveness*. New York: Routledge.
- Rye, M. S., Loiacono, D. M., Folck, C. D., Olszewski, B. T., Heim, T. A., ve Madia, B. P., (2001). Evaluation of the psychometric properties of two forgiveness scales. *Current psychology*, 20(3), 260-277.
- Salvy, S. J., Bowker, J. C., Nitecki, L. A., Kluczynski, M. A., Germeroth, L. J., ve Roemmich, J. N., (2011). Impact of simulated ostracism on overweight and normal-weight youths' motivation to eat and food intake. *Appetite*, 56(1), 39-45.
- Sarıçam, H., ve Biçer, B., (2015). Affedicilik üzerinde ahlaki değer ve öz-anlayışın açıklayıcı rolü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 109-122.
- Satıcı, S. A., (2016). *Üniversite öğrencilerinin affetme, intikam, sosyal bağlılık ve öznel iyi oluşları: Farklı yapısal modellerin denenmesi üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Satici, B., (2020). Exploring the relationship between coping humor and subjective happiness: Belongingness and forgiveness as serial mediators. *Health Psychology Report*, 8(3), 228-237.
- Sayın, M., (2017). *Üniversite öğrencilerinin öz-anlayış, kendini affetme ve başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkiler örüntüsü: Bir yol analizi çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Scobie, E. D., ve Scobie, G. E. W., (1998). Damaging events: The perceived need for forgiveness. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 28(4), 373-402.

- Sebastian, C., Viding, E., Williams, K. D., ve Blakemore, S. J. (2010). Social brain development and the affective consequences of ostracism in adolescence. *Brain And Cognition*, 72 (1), 134-145.
- Sedlak AJ, Mettenburg J, Basena M, et al. (2010). Fourth national incidence study of child abuse and neglect (NIS-4): Report to congress. U.S. Department of health and human Services, Administration for Children and Families; Washington
- Seven, S. (2013). *Çocuk ruh sağlığı* (3.baskı) Pegem Akademi, Ankara.
- Shin, S. H., McDonald, S. E., ve Conley, D. (2018). Patterns of adverse childhood experiences and substance use among young adults: a latent class analysis. *Addictive behaviors*, 78, 187-192.
- Shorey, R. C., Brasfield, H., Febres, J., ve Stuart, G. L. (2011). The association between impulsivity, trait anger, and the perpetration of intimate partner and general violence among women arrested for domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(13), 2681–2697.
- Shorey, R. C., Cornelius, T. L., ve Idema, C. (2011). Trait anger as a mediator of difficulties with emotion regulation and female-perpetrated psychological aggression. *Violence and Victims*, 26 (3), 271–282.
- Siegel, D. J. (2015). *Brainstorm: The power and purpose of the teenage brain*. Penguin.
- Slegers, W. W., Proulx, T., ve van Beest, I. (2017). The social pain of cyberball: Decreased pupillary reactivity to exclusion cues. *Journal of Experimental Social Psychology*, 69, 187-200.
- Slopen, N., Chen, Y., Guida, J. L., Albert, M. A., ve Williams, D. R. (2017). Positive childhood experiences and ideal cardiovascular health in midlife: Associations and mediators. *Preventive medicine*, 97, 72-79.
- Snyder, C.R, Heinze L.S. (2005). Forgiveness as a mediator of the relationship between ptsd and hostility in survivors of childhood abuse. *Cogn Emot*; 19(3), 413-431.
- Sofuoglu, Z., Cankardas Nalbantçılar, S., Oral, R., ve İnce, B. (2018). Case-based surveillance study in judicial districts in Turkey: Child sexual abuse sample from four provinces. *Child & Family Social Work*, 23(4), 566-573.
- Sofuoğlu, Z., Oral, R., Aydın, F., Cankardeş, S., Kandemirci, B., Koç, F., ... ve Akşit, S. (2014). Türkiye'nin üç ilinde olumsuz çocukluk çağı deneyimleri epidemiyolojik çalışması. *Türk Pediatri Arşivi*, 49(1), 47-56.
- Sofuoğlu, Z., ve Nalbantçılar, S. C. (2018). Hastanelere yönlendirilen adli çocuk istismarı olguları ile sağlık çalışanlarınca saptanan çocuk istismarı olgularının özelliklerinin karşılaştırılması. *İzmir Behçet Uz Hastanesi Dergisi*, 8(3), 119-195.
- Solak, Ç., ve Teközel, M. (2019). Sosyal dışlanma olgusu üzerine genel bir inceleme. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 293-315.

- South, S. J., Baumer, E. P., ve Lutz, A. (2003). Interpreting community effects on youth educational attainment. *Youth ve Society*, 35(1), 3-36.
- Soylu, B. (2010). *Psikolojik ve sosyal dışlanma ile sosyal reddedilme kavramları arasındaki farklılıkların saldırganlık temelinde incelenmesi: Cinsiyet, bağışlayıcı kişilik ve negatif duygulanımın rolü* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Streelan, P. (2019). The stress-and-coping model of forgiveness: theory, research, and the potential of dyadic coping. In *Handbook of forgiveness* (pp. 63-73). Routledge.
- Strine, T. W., Edwards, V. J., Dube, S. R., Wagenfeld, M., Dhingra, S., Prehn, A. W., ... ve Croft, J. B. (2012). The mediating sex-specific effect of psychological distress on the relationship between adverse childhood experiences and current smoking among adults. *Substance abuse treatment, prevention, and policy*, 7(1), 1-13.
- Struck, S., Stewart-Tufescu, A., Asmundson, A. J., Asmundson, G. G., ve Afifi, T. O. (2021). Adverse childhood experiences (ACEs) Research: A bibliometric analysis of publication trends over the first 20 years. *Child Abuse & Neglect*, 112, 104895.
- Şahin, E. (2018). *Üniversite öğrencilerinin kendini gizlemeleri ile ebeveyn kabul red düzeyleri, çocukluk deneyimleri ve zamana yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Şamatacı, G., (2013). Romantik ilişkilerde affetme: Transaksiyonel analiz ego durumları açısından bir inceleme (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şantaş, G., Akbolat, M., ve Sağlam, H., (2019). Sağlık çalışanlarında örgütsel affetme, örgütsel dedikodu ve intikam niyeti arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36), 131-148.
- T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, UNICEF. (2010). *Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması*.
- Tahirovi, S. ve Jusi, M. (2016). Earliest memories, positive emotional memories of warmth and safeness and attachment style in adolescent, epiphany. *Journal of Transdisciplinary Studies*, 9(1), 149-160.
- Tangney, J. P., Boone, A. L., ve Dearing, R., (2005). *Forgiving the self: Conceptual issues and empirical findings*. Handbook of forgiveness, 143-158.
- Taysi, E. Y., (2007). İkili ilişkilerde bağışlama: İlişki kalitesi ve yüklemelerin rolü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Telef, B. B. (2021). The Relation between happiness, school satisfaction, and positive experiences at school in secondary school students. *Eğitim ve Bilim*, 46(205).
- Temel, F., ve Aksoy, A. B. (2010). *Ergen ve gelişimi: Yetişkinliğe ilk adım (3. baskı)*. Nobel Yayıncılık, Ankara.

- Tezcan, G. (2015). Çocukluk döneminde sosyal kaygının gelişiminde ebeveyn kabul-red algısı: otomatik düşüncelerin aracı rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N., Billings, L. S., ... ve Roberts, D. E. (2005). Dispositional forgiveness of self, others, and situations. *Journal of personality*, 73(2), 313-360.
- Timeo, S., Riva, P., ve Paladino, M. P. (2019). Learning to cope with everyday instances of social exclusion: A review of emotional and cognitive strategies for children and adolescents. *Journal of Applied Biobehavioral Research*, 24(4), e-12173.
- Toprak, H. (2014). *Ergenlerde mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak psikolojik sağlamlık ve psikolojik ihtiyaç doyumu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Toussaint, L. L., Webb, J. R., ve Hirsch, J. K. (2017). *Self-forgiveness and health: A stress-and-coping model*. In Handbook of the Psychology of Self-Forgiveness (pp. 87-99). Springer, Cham.
- Toussaint, L., Worthington Jr, E. L., Cheadle, A., Marigoudar, S., Kamble, S., ve Büssing, A., (2020). Efficacy of the REACH forgiveness intervention in indian college students. *Frontiers in Psychology*, 11, 671.
- Tras, Z., Öztemel, K., ve Kagnici, E. (2019). A review on university students' resilience and levels of social exclusion and forgiveness. *International Education Studies*, 12(10), 50-59.
- Troy, A. D. (2020). *The impact of adverse childhood experiences and forgiveness on nurses' capacity for compassion satisfaction* (Doctoral dissertation).
- Turan S. (2021). Geç ergenlik dönemi: ahlaki uzaklaşma. *SPORTIVE*, 4(2), 1-11.
- Türkkan, T., ve Odaçlı, H. (2018). Liseli ergenlerde çocukluk çağı örselenme yaşantılarının cinsiyet, gelir düzeyi ve ebeveyn eğitim durumuna göre incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 71-89.
- Twenge, J. M., Baumeister, R. F., Tice, D. M., ve Stucke, T. S. (2001). If you can't join them, beat them: Effects of social exclusion on aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(6), 1058.
- Twyman, K. A., Saylor, C. F., Saia, D., Macias, M. M., Taylor, L. A., ve Spratt, E. (2010). Bullying and ostracism experiences in children with special health care needs. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 31(1), 1-8.
- Ulukol B, Kahiogullari A, Sethi D, Guney SV, et al. (2016). Adverse childhood experiences study among university students in Turkey. *Injury Prevention*. 22: A171-A171.
- Uluman, Ö. (2011). *Lise öğrencilerinde bağlanma biçimleri ve kuraldışı davranışlar*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- United Nations Children's Fund (2012). Measuring and monitoring child protection systems: Proposed core indicators for the east asia and pacific region. *Strengthening Child Protection Series No. 1.*, UNICEF EAPRO, Bangkok.
- Uusitalo-Malmivaara, L., ve Lehto, J. E. (2013). Social factors explaining children's subjective happiness and depressive symptoms. *Soc Indic Res*, 111:603–615
- Uusitalo-Malmivaara, M. (2012). Global and school-related happiness in finnish children. *Journal of Happiness Studies* 13, 601–619.
- Uysal, V., (2015). Genç yetişkinlerde affetme eğilimleri ve dinî yönelim/dindarlık. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı 48, ss. 35-56.
- Ülker, M. (2016). *Kadınlarda çocukluk dönemi mutluluk anıları ile ebeveynlik rollerine ilişkin kendilik algısı arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Ümmet, D. (2020). Conflict activity styles of psychological counsellor candidates: a study of based on forgiveness and psychological well-being. *World Journal of Education*, 10(4), 35-44.
- van der Wal, R. C., Karremans, J. C., ve Cillessen, A. H. (2017). Causes and consequences of children's forgiveness. *Child Development Perspectives*, 11(2), 97-101.
- Von Cheong, E., Sinnott, C., Dahly, D., ve Kearney, P. M. (2017). Adverse childhood experiences (ACEs) and later-life depression: Perceived social support as a potential protective factor. *BMJ open*, 7(9), e-013228.
- Wade, N. G., ve Worthington Jr, E. L., (2003). Overcoming interpersonal offenses: Is forgiveness the only way to deal with unforgiveness?, *Journal of Counseling & Development*, 81(3), 343-353.
- Wang, Q., Tu, R., Hu, W., Luo, X., ve Zhao, F. (2021). Childhood psychological maltreatment and depression among Chinese adolescents: multiple mediating roles of perceived ostracism and core self-evaluation. *International journal of environmental research and public health*, 18 (21), 11283.
- Wang, Y. R., Sun, J. W., Lin, P. Z., Zhang, H. H., Mu, G. X., ve Cao, F. L. (2019). Suicidality among young adults: unique and cumulative roles of 14 different adverse childhood experiences. *Child abuse & neglect*, 98, 104183.
- Weaver, R. D. ve Habibov, N. H. (2010). *Are canadian adolescents happy? A gender-based analysis of a nationally representative survey*. US-China Education Review, 7(4), (Serial No.65). ISSN 1548-6613.
- Webb, J. R. (2021). *Understanding forgiveness and addiction: Theory, research, and clinical application*. Routledge.
- Webb, J. R., Hirsch, J. K., ve Toussaint, L., (2015). Forgiveness as a positive psychotherapy for addiction and suicide: Theory, research, and practice. *Spirituality in Clinical Practice*, 2(1), 48-60.

- Wesselmann, E. D., Grzybowski, M. R., Steakley-Freeman, D. M., DeSouza, E. R., Nezlek, J. B., ve Williams, K. D. (2016). Social exclusion in everyday life. In *Social Exclusion* (pp. 3-23). Springer, Cham.
- Wesselmann, E. D., Michels, C., ve Slaughter, A. (2019). *Understanding common and diverse forms of social exclusion*. In S. C. Rudert, R. Greifeneder, ve K. D. Williams (Eds.), *Current Directions in Ostracism, Social Exclusion, and Rejection Research* (pp. 1–17). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Wesselmann, E. D., ve Williams, K. D. (2017). Social Life and social death: Inclusion, ostracism, and rejection in groups. *Group Processes & Intergroup Relations*, 20(5), 693-706.
- Wilkowski, B. M., ve Robinson, M. D. (2010). The anatomy of anger: An integrative cognitive model of trait anger and reactive aggression. *Journal of Personality*, 78(1), 9–38
- Williams, K. D. (2007a). Ostracism. *Annu. Rev. Psychol.*, 58, 425-452.
- Williams, K. D. (2009). Ostracism: A Temporal need-threat model. *Advances in Experimental Social Psychology*, 41, 275-314.
- Williams, K. D., Cheung, C. K., ve Choi, W. (2000). Cyberostracism: Effects of being ignored over the internet. *Journal of personality and social psychology*, 79(5), 748.
- Williams, K. D., Govan, C. L., Croker, V., Tynan, D., Cruickshank, M., ve Lam, A. (2002). Investigations into differences between social-and cyberostracism. *Group dynamics: Theory, research, and practice*, 6(1), 65.
- Williams, K. D., Hales, A. H., ve Michels, C. (2019). Social Ostracism As a Factor Motivating Interest in Extreme Groups. In *Current Directions in Ostracism, Social Exclusion, and Rejection Research* (pp. 18-31). Routledge.
- Williams, K. D., ve Nida, S. A. (2011). Ostracism: Consequences and coping. *Current Directions in Psychological Science*, 20(2), 71-75.
- Williams, K. D., ve Sommer, K. L. (1997). Social ostracism by coworkers: Does rejection lead to loafing or compensation?. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(7), 693-706.
- Williams, K. D., ve Zadro, L. (2005). *Ostracism: The indiscriminate early detection system*. In K. D. Williams, J. P. Forgas, ve W. von Hippel (Eds.), *The social outcast: Ostracism, social exclusion, rejection, and bullying* (pp. 19–34). Psychology Press.
- Wilson, T., Milosevic, A., Carroll, M., Hart, K., ve Hibbard, S. (2008). Physical health status in relation to self-forgiveness and other-forgiveness in healthy college students. *Journal of Health Psychology*, 13(6), 798-803.
- Wirth, J. H. (2016). Methods for investigating social exclusion. In *Social exclusion* (pp. 25-47). Springer, Cham.

- Wirth, J. H., Bernstein, M. J., ve LeRoy, A. S. (2015). Atimia: A new paradigm for investigating how individuals feel when ostracizing others. *The Journal of Social Psychology, 155*(5), 497-514.
- Wirth, J. H., Sacco, D. F., Hugenberg, K., ve Williams, K. D. (2010). Eye gaze as relational evaluation: Averted eye gaze leads to feelings of ostracism and relational devaluation. *Personality and Social Psychology Bulletin, 36*(7), 869-882.
- Witvliet, C. V. O., Ludwig, T. E., ve Laan, K. L. V., (2001). Granting forgiveness or harboring grudges: Implications for emotion, physiology, and health. *Psychological science, 12*(2), 117-123.
- Wolf, W., Levordashka, A., Ruff, J. R., Kraaijeveld, S., Lueckmann, J. M., ve Williams, K. D. (2015). Ostracism online: A social media ostracism paradigm. *Behavior Research Methods, 47*(2), 361-373.
- Wolynn, M. (2019). *Seninle Başlamadı: Kalıtsal Aile Travmalarının Kim Olduğumuza Etkileri ve Sorunların Üstesinden Gelmenin Yolları*. (Çev. Edt. Madenoğlu, M) (24.Baskı). Sola Unitas Academy.
- Woodyatt, L., ve Wenzel, M., (2013). Self-forgiveness and restoration of an offender following an interpersonal transgression. *Journal of Social and Clinical Psychology, 32*(2), 225-259.
- World Health Organization. (2006). *Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence*. World Health Organization.
- Worthington Jr, E. L., (2005). More questions about forgiveness: Research agenda for 2005–2015. *Handbook of forgiveness, 557-73*.
- Worthington Jr, E. L., (2006). *Forgiveness and reconciliation: Theory and application*. Routledge.
- Worthington Jr, E. L., ve Wade, N. G. (1999). The psychology of unforgiveness and forgiveness and implications for clinical practice. *Journal of Social and Clinical Psychology, 18*(4), 385-418.
- Worthington, E. L., Brown, E. M., ve McConnell, J. M., (2019a). Forgiveness in committed couples: its synergy with humility, justice, and reconciliation. *Religions, 10*(1), 13.
- Worthington, E. L., Rueger, S. Y., Davis, E. B., ve Wortham, J., (2019b). “Mere” christian forgiveness: An ecumenical christian conceptualization of forgiveness through the lens of stress-and-coping theory. *Religions, 10*(1), 44.
- Worthington, E. L., ve Scherer, M., (2004). Forgiveness is an emotion-focused coping strategy that can reduce health risks and promote health resilience: Theory, review, and hypotheses. *Psychology & Health, 19*(3), 385-405.
- Worthington, E. L., Witvliet, C. V. O., Pietrini, P., ve Miller, A. J., (2007). Forgiveness, health, and well-being: a review of evidence for emotional versus decisional forgiveness, dispositional forgivingness, and reduced unforgiveness. *Journal of behavioral medicine, 30*(4), 291-302.

- Worthington, J. (2006). *Forgiveness and reconciliation: Theory and Application*. Routledge.
- Wölfer, R., ve Scheithauer, H., (2013). Ostracism in childhood and adolescence: Emotional, cognitive, and behavioral effects of social exclusion. *Social Influence*, 8(4), 217-236.
- Xavier, A., Cunha, M., ve Pinto Gouveia, J. (2015). Deliberate self-harm in adolescence: The impact of childhood experiences, negative affect and fears of compassion. *Revista de Psicopatología y Psicología Clínica*, 20(1), 41-49.
- Xu, E., Huang, X., ve Robinson, S. L. (2017). When self-view is at stake: responses to ostracism through the lens of self-verification theory. *Journal of Management*, 43(7), 2281-2302.
- Yağcı, F., Doğan, D. A., ve Sezgin, E. (2021). Üniversite öğrencilerinin empati becerileri, affetme eğilimleri ve aile bütünlük duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(4), 1305-1324.
- Yao, Z., ve Enright, R. (2018). The link between social interaction with adults and adolescent conflict coping strategy in school context. *International Journal of Educational Psychology*, 7(1), 1-20.
- Yavuz Güzel, H., ve Şahin, D. N., (2018). Belirsizlikle ilişkili düşüncelerin ulaşılabilirliği üzerinde psikolojik dışlanmanın etkisi. *Archives of Neuropsychiatry/Noropsikiatri Arsivi*, 55(2).
- Yavuz, O., (2018). Ergenlik döneminde internet bağımlılığının okul başarısı üzerinde etkileri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1056-1080.
- Yegül, S., ve Ulutas Keskinliç, A. (2021). Investigation of the relationship between high school students' attitudes towards addictive substances and social exclusion status. *Journal of Substance Use*, 1-6.
- Yıldız, F. N. Y., ve Kardaş, F. (2021). Ergenlerde akademik öz-yeterlik, içsel motivasyon, azim ve psikolojik dayanıklılığın iyi oluş ile ilişkisinin incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 1073-1099.
- Yılmaz, H. (2021). Ergenlik Döneminde (13-17) *Kuşak çatışması: Lise öğrencileri üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Yılmaz, H., ve Büyükcebeci, A. (2019). Aidiyet ile mental iyi oluş arasındaki ilişkide çocukluk dönemi mutluluk ve huzur anılarının aracı rolü. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 203-228.
- Yılmaz, H., ve Ülker, M. (2018). Kadınlarda çocukluk dönemi mutluluk anıları ile ebeveynlik rollerine ilişkin kendilik algısı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 47-57.
- Yucel, D., ve Yuan, A. S. V. (2016). Parents, siblings, or friends? Exploring life satisfaction among early adolescents. *Applied Research in Quality of Life*, 11(4), 1399-1423.
- Yüçetürk, O. K. (2018). *Lise öğrencilerinde sosyal dışlanmanın akran ilişkileri ve mükemmeliyetçilik ile ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi) Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.

- Zadro, L., Williams, K. D., ve Richardson, R. (2004). How low can you go? Ostracism by a computer is sufficient to lower self-reported levels of belonging, control, self-esteem, and meaningful existence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40(4), 560-567.
- Zadro, L., Williams, K. D., ve Richardson, R. (2005). Riding the 'O'train: Comparing the effects of ostracism and verbal dispute on targets and sources. *Group Processes & Intergroup Relations*, 8(2), 125-143.
- Zhang, D., Li, S., Shao, L., Hales, A. H., Williams, K. D., ve Teng, F. (2019). Ostracism increases automatic aggression: The role of anger and forgiveness. *Frontiers in psychology*, 10, 2659.
- Zhao, Y., Chen, J., Liu, Y., ve Jiang, M. (2015). Relationship between boredom proneness and aggressive behavior: multiple mediating effects of trait anger and impulsivity. *Chinese Journal of Clinical Psychology*, 23 (2), 312-316.
- Zielinski D. S., ve Bradshaw, C.P. (2006). Ecologica influences on the sequelae of child maltreatment: A review of the literature. *Child Maltreatment*, 11(1), 49-62.
- Zühal, T. ve Kolburan, Ş. G. (2019). Ergenlik döneminde benlik saygısı ile sigara bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 5(1), 55-70.
- Zümbül, S. (2019). Öğretmen adaylarının psikolojik iyi oluş düzeylerinde bilinçli farkındalık ve affetmenin yordayıcı rolleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 20(1), 20-36.

EKLER

EK-1: Etik Kurul İzni

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
BAŞKANLIĞI
ETİK KURUL KARARI

Etik Kurul Toplantı Tarihi/Sayısı ve Karar No	Tarih :21/05/2021 Toplantı Sayısı: 05 Karar No :2021/317
Araştırmanın Başlığı	Olumlu ve Olumsuz Yaşantı Geçirmiş Ergenlerin Ostrasizm (Sosyal Dışlanma) ve Affetme Düzeylerinin İncelenmesi
Sorumlu Araştırmacı	Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU
Yardımcı Araştırmacılar	Yüksek Lisans Öğrencisi Ayrahat HUDAYNAZAROVA
Etik Kurul Kararı	Başvurunuz değerlendirilmiş olup araştırmanız Etik Kurul tarafından uygun görülmüştür.
Uygun Değil ise gerekçeleri	

ASLI GİBİDİR
28/05/2021

Doç. Dr. Ahmet KURNAZ
Etik Kurul Başkanı

EK-2: Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni

T.C.
KONYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-83688308-605.99-30545213
Konu : Araştırma İzni
(Ayrahat HUDAYNAZAROVA)

01.09.2021

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 21.01.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı Genelgesi.
b) 25/08/2021 tarihli ve E-48178250-300.81146 sayılı yazımız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Ayrahat HUDAYNAZAROVA'nın "Olumlu ve Olumsuz Yaşantı Geçirmiş Ergenlerin Ostrasizm (Sosyal Dışlanma) ve Affetme Düzeylerinin İncelenmesi" konulu araştırmasını uygulama talebi incelenmiştir.

Araştırmanın; Çumra ilçesinde bulunan ekli listede adı yazılı okullarda eğitim gören öğrencilere eğitim öğretimi aksatmamak ve ilgi (a) Genelgede belirtilen açıklamalara uyulması kaydıyla uygulanmasında sakınca görülmemektedir. Müdürlüğümüze bağlı eğitim kurumlarındaki çalışmaların 2021-2022 eğitim öğretim yılı içerisinde tamamlanması zorunludur. Araştırma kapsamında yürütülecek çalışmaların 2021-2022 eğitim öğretim yılında tamamlanmaması durumunda Müdürlüğümüzden tekrar izin alınması gerekmektedir.

Araştırmada Müdürlüğümüz tarafından onaylanarak gönderilen veri toplama araçlarının kullanılması, elde edilecek kişisel verilerin gizliliği hususuna dikkat edilmesi ve araştırma sonucunun çalışma bitiminden itibaren 30 gün içerisinde CD ortamında bir nüsha olarak Müdürlüğümüze gönderilmesi gerekmektedir.

Bilgilerinizi ve adı geçene tebliğini arz ederim.

Seyit Ali BÜYÜK
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek:

- 1-Genelge (3 Sayfa)
- 2-Bilgilendirilmiş Onam Formu (1 Sayfa)
- 3-Çocukluk Deneyimleri Ölçeği (1 Sayfa)
- 4-Çocukluk Dönemi Mutluluk/Huzur Anıları Ölçeği (1 Sayfa)
- 5-Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Ölçeği (1 Sayfa)
- 6-Okul Listesi (1 Sayfa)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Akşemsi Mahallesi Gazaj Caddesi No:4 Karatay/Konya

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.meb.gov.tr/imb-elys>

Bilgi için: Ali Naci ESİK -1210

Ünvan : Veli Hizmetleri ve Kurum İletişimi

Tel/Faks No : 0 (332) 353 30 50

İnternet Adresi: <http://konya.meb.gov.tr>

Faks:3323313940

E-Posta: icisimlik@meb.gov.tr

Kapı Adresi : meb@mbf1.kap.tr

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://www.konya.meb.gov.tr/icerisimlik> adresinden 01011-90c4-3a4e-8fa8-6212 kodu ile teyit edilebilir.

EK-3: Veri Toplama Araçları İçin Alınan İzinler

Gmail interface showing an email from Айрахат Худайназарова (Ayrahat HUDAYNAZAROVA) dated 7 Şub 2021 Paz 00:48. The email subject is "Ergenler İçin Ostrasizm Deneyimleri Ölçeği". The sender is identified as "Alicir: aakin". The email content includes a greeting "Merhaba hocam," and a request for permission to use the "Ergenler için Ostrasizm Deneyimleri Ölçeği" (EODO) scale in a research project at Ben Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü.

Gmail interface showing an email from Айрахат Худайназарова (Ayrahat HUDAYNAZAROVA) dated 20 Mar 2021 Cmt 11:47. The email subject is "Ölçek". The sender is identified as "Alicir: Ahmet". The email content includes a greeting "Merhabalar hocam." and a request for permission to use the "Çocukluk Dönemi Mutluluk/Huzur Anıları Ölçeği" (ÇMÖ) scale in a research project at NEÜ Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü.

Gmail interface showing an email from Айрахат Худайназарова (Ayrahat HUDAYNAZAROVA) dated 12 Ağu 2020 Çar 01:24. The email subject is "Ölçek için izin Ayrahat HUDAYNAZAROVA". The sender is identified as "Alicir: esraasic01". The email content includes a greeting "Merhaba hocam," and a request for permission to use the "Ergenler için Affetme Ölçeği" (EAO) scale in a research project at Ben Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü.

EK-4: Kişisel Bilgi Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Değerli Katılımcı, Bu çalışma, “Olumlu ve Olumsuz Yaşantı Geçirmiş Ergenlerin Ostrasizm (Sosyal Dışlanma) ve Affetme Düzeylerinin İncelenmesi” başlıklı bir araştırma çalışması olup, ergenlik dönemindeki bireylerin çocukluk çağı olumlu ve olumsuz deneyimlerinin ostrasizm (sosyal dışlanma) ve affetme düzeylerine ne derece etki yaptığını belirleme amacını taşımaktadır. Çalışma, Prof. Dr Selahattin AVŞAROĞLU ve Ayrahat HUDAYNAZAROVA tarafından yürütülmektedir. Bu çalışmaya katılımınız **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. İsminizi yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır. Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin/veli'nizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır. Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Araştırma ile ilgili merak ettiğiniz tüm sorularınızı Psikolojik Danışman Ayrahat HUDAYNAZAROVA'ya ayrahat.hudaynazarova@gmail.com adresinden ulaştırabilirsiniz.

Değerli katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim, Sevgilerimle ☺

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Cinsiyetiniz: Kız () Erkek ()

Sınıf düzeyiniz: 6. () 7. () 8. () 9. () 10. () 11. () 12. ()

Ailenizin gelir düzeyi: Düşük () Orta () Yüksek ()

Anne Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu () Ortaokul Mezunu ()
Lise Mezunu () Üniversite Mezunu ()

Baba Eğitim Durumu: İlkokul Mezunu () Ortaokul Mezunu ()
Lise Mezunu () Üniversite Mezunu ()

EK-5: Ergenler İçin Affetme Ölçeği

Yönerge: Bu ölçek kişilerarası ilişkilerinizde yaşadığınız olumsuz durumlara genel olarak nasıl tepki verdiğinizi belirlemeyi amaçlamaktadır. Her bir ifadeyi dikkatle okuyarak ifadenin sizi ne kadar tanımladığını aşağıdaki 5'li derecelendirme ölçeğini kullanarak değerlendiriniz ve ilgili kutucuğa (X) işareti koyunuz.

1-----2-----3-----4-----5	1	2	3	4	5
Beni hiç tanımlamıyor	Beni biraz tanımlıyor	Beni orta derecede tanımlıyor	Beni oldukça tanımlıyor	Beni tamamen tanımlıyor	
1. Bana haksızlık eden kişilere karşı hoşgörülü davranırım.					
2. Kin duymaya yatkın biriyim.*					
3.					
4. Bana haksızlık eden kişiden intikam almayı hayal ederim.*					
5.					
6. Beni inciten insanlara karşı sevecen davranırım.					
7. Beni hayal kırıklığına uğratan kişilere karşı anlayış gösteririm.					
8.					
9. Beni inciten insanlara karşı merhametliyimdir.					
10. Bana kötü davranan kişinin duygularını anlamaya çalışırım.					
11. Bana kötü davranan kişiden intikam alırım.*					
12. İnsanlar beni incitmiş olsa bile onlara karşı şefkat duyarım.					
13.					
14. Beni inciten insanlara karşı uzun süre öfke duyarım.*					
15. Biri bana haksızlık etmiş olsa bile ondan nefret etmem.					
16. Beni inciten kişiden nasıl intikam alacağımı düşünürüm.*					
17.					
18.					
19. Beni inciten bir kişiyi affetmeyi düşünürüm.					
20. Beni inciten birine karşı duyduğum öfkeden çok zor vazgeçerim.*					
21.					

EK-6. Ergenler için Ostrasizm (Sosyal dışlanma) Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin karşısına çarpı (X) işareti koyunuz. Her sorunun karşısında bulunan; (1) Hiçbir zaman (2) Nadiren (3) Bazen (4) Çoğunlukla ve (5) Her zaman anlamına gelmektedir.

Genellikle diğer insanlar;						
1	Bana görünmez biriymişim gibi davranırlar.	1	2	3	4	5
2	Benim varlığımı yok sayarlar.	1	2	3	4	5
3						
4	Onlarla konuşurken beni görmezden gelirler.	1	2	3	4	5
5	Beni önemsemezler.	1	2	3	4	5
6						
7	Beni partilerine, organizasyonlarına ve toplantılarına davet ederler.	1	2	3	4	5
8						
9	Benim onlarla ilgilenmem için çaba harcarlar.	1	2	3	4	5
10						
11	Hafta sonu etkinliklerine ve eğlencelerine beni davet ederler.	1	2	3	4	5

EK-7: Çocukluk Dönemi Mutluluk/Huzur Anıları Ölçeği

Aşağıdaki durumlar çocukluğunuzda yaşamış olabileceğiniz duygusal durumları tanımlamaktadır. Lütfen tüm durumları dikkatlice okuyun ve aşağıdaki durumlarla ilgili çocuklukta hislerinizi en iyi tanımlayan durumu işaretleyin. Her sorunun karşısında bulunan; **(1) Hiç Bir Zaman (2) Nadiren (3) Kararsızım (4) Genellikle ve (5) Her Zaman** anlamına gelmektedir. Lütfen her ifadeye mutlaka TEK yanıt veriniz ve kesinlikle BOŞ bırakmayınız.

1	Çocukluğumda kendimi güvende hissedirdim.	1	2	3	4	5
2	Çocukluğumda yaptığım şeyler takdir edilirdi.	1	2	3	4	5
3						
4	Çocukluğumda çevremdekilerin samimiyet duygusunu hissedirdim..	1	2	3	4	5
5						
6	Çocukluğumda insanların benimle beraber olmaktan mutlu olduklarını hissedirdim.	1	2	3	4	5
7						
8	Çocukluğumda kendimi rahat ve huzurlu hissedirdim.	1	2	3	4	5
9	Çocukluğumda ailenin değer verilen, önemli bir üyesi olduğumu hissedirdim.	1	2	3	4	5
10						
11	Çocukluğumda sevildiğimi hissedirdim.	1	2	3	4	5
12						
13	Çocukluğumda kendimi etrafımdaki insanların bir parçası olarak hissettim	1	2	3	4	5
14	Çocukluğumda yaptığım bir davranış insanları kızdırsa/üzse bile yine de sevildiğimi hissedirdim	1	2	3	4	5
15						
16	Çocukluğumda bağlılık duygularım vardı.	1	2	3	4	5
17						
18	Çocukluğumda önemsendiğimi hissedirdim..	1	2	3	4	5
19	Çocukluğumda aidiyet duygum vardı.	1	2	3	4	5
20						

EK-8: Çocukluk Deneyimleri Ölçeği

Aşağıdaki durumlar bir insanın kendini ve hissettiklerini tanımlaması için kullanılan durumlardır. Lütfen tüm durumları dikkatlice okuyun ve aşağıdaki durumlarla ilgili ne hissettiğinizi ve sizi en iyi tanımlayan durumu işaretleyin. Lütfen her ifadeye mutlaka TEK yanıt veriniz ve kesinlikle BOŞ bırakmayınız. Her sorunun karşısında bulunan; **1 Bana Hiç Uygun Değil, 2 Bana Çok Az Uygun, 3 Bana Biraz Uygun 4 Bana Genellikle Uygun ve 5 Bana Tamamen Uygun** anlamına gelmektedir.

1	Çocukken sık sık evdeki diğer kişilere boyun eğmek zorunda kalırdım.	1	2	3	4	5
2						
3						
4	Çocukken anne-babam sinirlenmesini önlemek için yapabilecek pek bir şeyim yoktu,	1	2	3	4	5
5	Çocukken başkalarının isteklerini yapmazsam dışlanacağımı hissederdim/düşünürdüm.	1	2	3	4	5
6						
7	Çocukken anne babamın yanında kendimi rahat ve huzurlu hissederdim.	1	2	3	4	5
8	Çocukken eğer onların istediği gibi davranmasam anne-babam beni incitebilirdi.	1	2	3	4	5
9						
10	Çocukken ailede kendimi önemsiz hissederdim.	1	2	3	4	5
11						
12	Çocukken istemesem de diğerleriyle aynı fikirde olmak onları desteklemek zorunda kalırdım.	1	2	3	4	5
13						
14	Çocukken ortada görünen hiçbir sebep yokken evdeki ortam birden korkutucu olurdu.	1	2	3	4	5
15	Çocukken anne babamın güçlü ve baskıcı olduklarını düşünürdüm.	1	2	3	4	5